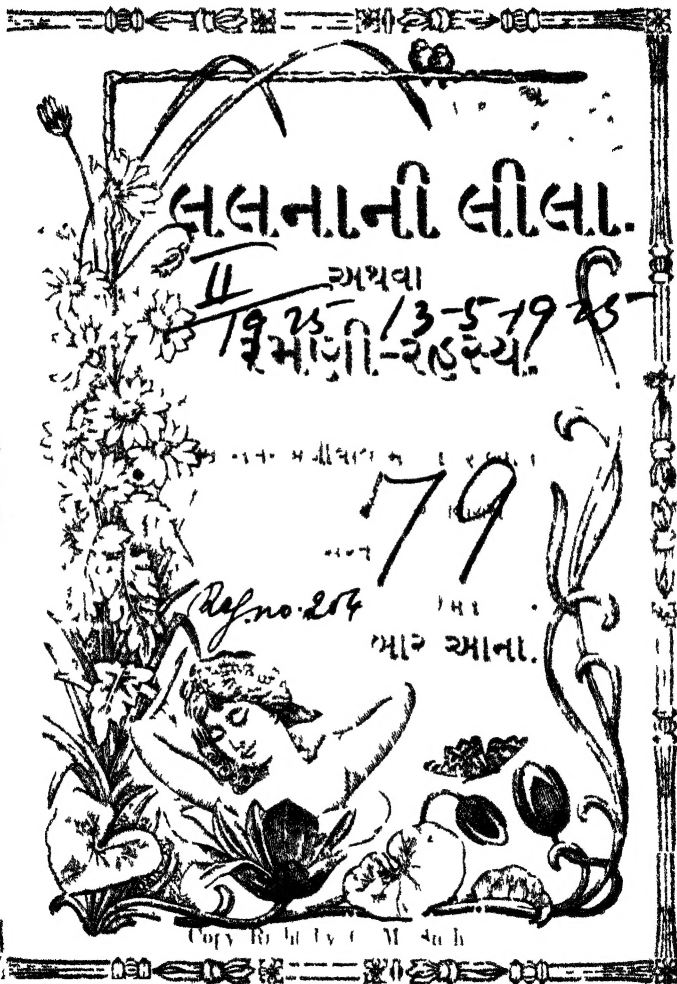

૧૨૦૮૮

Copy Right by C. M. 4th

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાઈટ વિભાગ-૩]

અનુક્રમાંક ૪૨૦૮૮ વર્ગીક

પુસ્તકનું નામ (૧૧૭૧૭૧) (૧૧૧)

વિષય ૬-૩

નલનાની લીલા

અથવા

રમણી-રહસ્ય.

સંયજ્ઞ કરી પ્રગટકર્તા

પુસ્તકેલર, મણીલાલ ભાઈશંકર વ્યાસ

ઠે. સ્ટેશનરોડ. બેગમપુરાની આમલીશેરી-મુરત.

મુરત બરાનપુરી ભાગળ ભાણવાળી પોળમાં આવેલા શ્રી “અનાવિલ
ખંધુ” પ્રી. પ્રેસમાં ગોવિંદજી હાથાભાઈ નાયકે છાપ્યું.

આવૃત્તિ ૧ લી.

૧૯૨૫

પ્રત. ૨૦૦૦.

Copy Right by C. M. Shah.

કર્મિત ખાર આના.

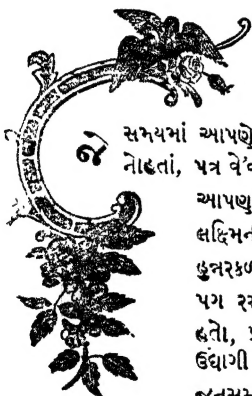
આ રસપૂર્ણ વાર્તાના પુસ્તકને માટે કાંઈ વધુ કહેવાનું હોયજ નહિ. એ માંહેની વાર્તાઓ જુદા જુદા નામે જુદા જુદા રૂપમાં પ્રગટ થઈ જનસમાજની પ્રીતિ પામી ચુકેલ હોવાથી એ સર્વ નિવેદન કરી વાંચકજ્ઞના લાભાર્થે હમોએ પ્રગટ કરી છે. હમારા તરફથી રતનચંદ શેઠની એક વાર્તા. વાર્તાનું વળુ સાચવવા ખાતર નવિનજ ઉમેરાઈ છે. એ વાર્તામાં “વનીતાને વહાલી વાત.” એ યુક્તિથી ગુણવતી-રૂપસુંદરીનો ધર્મ સાચવી રાખવા પ્રયત્ન કરી તેને પાપપૂંજમાં પડતી બચાવે છે. એટલીજ એમાં નવિનતા છે. તો પણ એ સંપૂર્ણ નવિનતા તો નથીજ. છતાંએ “કોઈની નાડી અને કોઈની ગાડી” લઈ જોલ તૈયાર કરવા જેટલી નવિનતા તો છેજ. એમાં બીજી યુક્તિ કરતાં વધારે સરળતા, ચોખ્ખી છાપ, અને સચવાય તેટલી યુક્તિ સુંદરતા સાચવી વાંચક વર્ગની રૂચર અમે રજુ કરીએ છીએ. આશા છે કે હમારા તરફથી તૈયાર થતી યુક્તિને આજ લગણુ જેટલો લોકઆદર મળ્યો છે તેટલો આને પણ મળશેજ. સુજ્ઞેષુ કિં વહુના.

સી. એમ. શાહ

સલ્લનાની લીલા

—: અથવા :—

રમણી—રહસ્ય.

સમયમાં આપણે ત્યાં રેલ્વે નહોતી, તાર કે ટેલીફોન નોહતાં, પત્ર વેંવાર માટે પોષ્ટઓફીસો નોહતી તે વખતે આપણાં દેશમાં કાચુ સોતું ઉછળતું હતું. લક્ષિમની લિલાલહેર હતી, વ્યાપાર ધંધો અને હુન્નરકળાથી દેશ આબાદ હતો, આપણો વેપાર પગ રસ્તે અને જળમાર્ગે ધમધોકાર ચાલતો હતો, પ્રજા મોટે ભાગે સુખી આનંદી અને ઉંઘાગી હતી અનકણુની લીલા લહેર હતી. જનસમુહ દરેક રીતે સુખી અને સંતોષી હતો.

આપણી વાર્તાનો પ્રારંભ તે સમયનો છે.

રત્નપૂર નગર ધંધાર્થીઓના ધામ માટે તે સમયમાં પૂર્ણ પ્રખ્યાતી પામેલું હતું, આખા નગરમાં રત્નો ઉછળતાં હતાં—એવી નગરની સમૃદ્ધિ હતી, પગરસ્તે તેમજ જળમાર્ગે વ્યાપાર કરનાર-

ઓમાં-વણીકવર્ગ વધુ આગળ પડતો ભાગ લેતો હતો. તે સર્વમાં તે વખતે શેઠ રતનચંદ એક પ્રખ્યાત મોટા વેપારી તરીકે પંકાયેલા હતાં. શેઠને ત્યાં ઘરનાં સેંકડો વહાણો હતા નોકર-ચાકર, મહેતા-ગુમાસ્તા, બીજેરેનો સુમાર નહોતો. શેઠને ઘેર અઢળક લક્ષ્મિ હતી, તે વખતમાં શેઠ રતનપૂરના કુબેર બંડારી હતા, એમ કહીએ તો તે કાંઈ ખોટું કે'વાય નહિ. આમ શેઠ સર્વ વાતે સુખી છતાં જાતે અને જીવે એકલાં હતાં, પણ વ્યાપાર અને ધનપ્રાપ્તિના લોભ કદી તજતાં નહિ હાલ શેઠની ઉંમર લગભગ પચાસ વર્ષની ભરતીમાં હતી. શેઠની બીજીવારની પત્ની થોડોક વખત થયાં દેવલોક પામી હતી. શેઠની સ્થિતિ અને શાખ સારી હોવાથી, શેઠને ફરી-પણ કન્યા મેળવવા માટે મહેનત કરવા જેવું નહોતું છતાં, શેઠનું વ્યાપારી મગજ એ બાબદ પર જાગ્યું લક્ષ આપતું નહિ, પણ કહેવત છે કે “શ્રીમંતના સો સગા” શેઠનાં સંબંધમાં આવતા દરેક માણસો શેઠને એ માટે, -ટોકતાં એવી ટોકણીને વશ થઈ શેઠે ફરી લગ્ન કર્યું-શેઠની આ ત્રીજી વખતની પત્નીનું નામ રૂપસુંદરી હતું, રૂપસુંદરી નામ યથાર્થજ હતું. રૂપસુંદરી-રૂપ-રૂપ-ની-સુંદરી હતી. બ્રહ્માએ નવરાશની વેળાએ ધડી કાઢેલી-તે રૂપ પ્રતીમા હતી. રૂપસુંદરી ઉંમર યોગ્ય હતી. સોળ પૂરાં થઈ સત્તરમું વર્ષ બેસી ચુક્યું હતું. લગ્ન થતાં, તુરંતજ શેઠના ગૃહરાજ્યનો કરોબાર રૂપસુંદરીના શીર પર પડ્યો હતો, રતનચંદ શેઠનું ગૃહરાજ્ય રૂપરૂપની-રાણી રૂપસુંદરીથી પ્રકાશવા લાગ્યું હતું;

જીજ સમયનો પરીચય છતાં શેઠ શેઠાણીનો પ્રેમ દીનપરદીન વધવા લાગ્યો. જેમ મીનને જળવિષ્ણુ આલે નહિ. જેમ બપૈયાને મેઘ બંગર આલે નહિ. તેમ શેઠ ને શેઠાણી વગર અને શેઠાણીને શેઠ વગર

ધડીભર પણુ આણતું નહોતું એવી બન્નેમાં એકસરખી પ્રીત હતી. સોનામાં સુગંધ મળ્યા જેવો યોગ હતો. શેઠ પુત્રની કામનાવાળા હતા શેઠાણી પતિની ભાવનાવાળા હતા, શેઠાણી રૂપ રૂપમાં મણી હતાં શેઠ રૂપસુંદરીના ધણી હતાં-શેઠ વ્યાપાર ધંધાથી પંકાયલા હતા શેઠાણી રૂપ ગુણથી અંકાયલા હતા, આખા રત્નપૂરમાં આ બેડું સુખી હતું. આયુગલનાં સુખની મનુષ્ય ભોક્ષે તેો શું! દેવને પણુ ધર્મા આવતી પ્રેમ પંથનાં આ બન્ને પંખિડા હતાં. સ્નેહસાગરના એ બન્ને જીવડા હતાં. બન્નેનું જીવન એકમેકમાં ઓતપ્રોત થયલું હતું. ધડીભરનો વિયોગ સહન કરવાની કાઠની ઇચ્છા ન હતી. ધડીભરનો વિયોગ-વેઠવા શક્તિ પણુ નહોતી. પણુ દૈવની ઇચ્છા કાંઈક જુદીજ હતી. શેઠ જળમાર્ગનાં ધંધામાં લાખખોતું સાદસ ખેડતા હતા. આ વખતની સફરમાં પણુ લાખખો રૂપીયાનો માલ કંચનનગરની પોતાનીજ ખીજ પેઢીપર વિશ્વાસુ માણસની દેખરેખ સાથે મોકલ્યો હતો. આ વખતની સફરમાં મોટો લાભ મળે એવી આશા હતી. કંચનનગર-રત્નપૂરથી જળમાર્ગે લગભગ દોઢ માસના રસ્તાપર હતું-વહાણો ગયાં ને લગભગ બે અઢી માસ થઈ ગયા હતા. પણુ સુખરૂપ પહેઠ્યાનાં સમાચાર લઈ હલકારો (કાસદ) આવ્યો નહોતો, આથી શેઠ કાંઈચિંતાતુર રહેતા હતાં.

વખત જતાં કાંઈ વાર લાગતી નથી. ખીજાં દશેક દીવસ એમનાં એમ પસાર થયાં. સહવારનો વખત હતો. શેઠ રતનચંદ્ર ઓટલે ખેસી દાતણુ કરી રહ્યાં હતાં, ઓટલામાં કંચનનગરથી કાસદ આવી પહેઠ્યો, શેઠે કૂશળ વર્તમાન પુછ્યાં-કાસદે જવાબમાં આંખમાં ઝળઝળીયક આણી-એક વાંસની જુગમીમાંથી કાગળ કાઢી શેઠના હાથમાં આપતાં કહ્યું. બાપુ આપનાં પુત્રી શરીરે તો સાગ્ર તાગ્ર છીયે. બાકી ખીજું

તો વાંચી જુવો, શેઠ ઉંચે જીવે દાતણ પડતું મુકી કાગળ વાંચવા માંડ્યો કાગળમાં લખ્યું હતું કે—

“કંચન નગર દશેક કોશ દુર હતું ને અકરમાત નડ્યો છે।”
 “ભયંકર વાં વાઝોડામાં આખોએ કાફલો સપડાયો. ટંડેલો એ જીવપર”
 “આદરી બચાવ કર્યો. પણ બધીએ મહેનત ફેગટ ગઇ. માલ”
 “અશબ્દ ભર્યા સાતે વહાણો સમુદ્ર તળીએ હોમાઇ ગયા છે. આઠમું”
 “ખાલી જહાજ તથા બેચાર શીવાચ બધાય ટંડેલ-ખલાશી વીગેરે”
 “સાથે હું કંચન નગર આવી પહોંચ્યો છું, હયાં પણ “દાઝયાપર”
 “ડહામ” જેવી સ્થીતી થયલી છે. પેઢીનું મુળ મકાન માલમતા”
 “અને તમામ રાયરચીલા સાથે બળી ભસ્મીભુત થયું છે. દફતર”
 “ચોપડાએ બચવાં પામ્યા નથી. હયાંના માણુશોએ નવી જગ્યા”
 “રાખી વહીવટ શરૂ કર્યો છે. પણ દફતર-ચોપડા નાશ પામવાથી.”
 “દેણુદાર અને લેણુદાર બન્ને સિધો જવાબ આપતાં નથી. શાખને”
 “બટ્ટો લાગે એવી કફેડી સ્થીતી છે માટે તમે દેખત કાગળે”
 “જરૂર પૂરતો અવેજ તથા દીવાળી આખરનાં હીશાબનું દફતર લઈ”
 “અત્રે પધારો કે જેથી આખર બની રહે. હમો બધાએ હયાં મુંઝાઇ”
 “રહ્યા છીએ માટે તરત આવો જેમ બને તેમ ઉતાવળે આવો”
 “રસ્તે સંભાળીને આવશો.”

કાગળ વાંચતાજ કંચન નગર જવાં રતનચંદ શેઠે મનમાં નક્કી કર્યું. થયલું નુકશાન શેઠને વિશાદમાં નોતું—પણ પેઢીની આખર—આખરનો સવાલ મોટો હતો લાખ-ગાય-તો ભલે-પણ-નાક-ન જવું જોઈએ. જવાની તૈયારી કરવા હુકમ આપી દીધો. બધીએ તૈયારી થવા માંડી—જવું એ નક્કીજ હતું પણ સવાલ એ હતો કે રૂપસુંદરી

ને મુકીને કેમ જવાય ? રૂપસુંદરી વગર એટલો વખત કેમ રહેવાય ? રૂપસુંદરી રૂપમાં સુંદર હતી, ચૌવનથી સુંદર હતી-ગુણમાં એ સુંદર હતી-પણ છેવટે એ સ્ત્રી હતી. એને મુકીને જવું એ કીક નહતું-સાથે લઈ જવાય ! એમ નહોતું, જવાનો વખત થયો,

શેઠ જવા તૈયાર થયા, રૂપસુંદરીએ દબાતા રહેને ને બીની આંખે-ઠેલો આવળો કહી રજા આપી, શેઠે યોગ્ય શાન્તવન આપતા છેવટમાં કહ્યું કે-હું જેમ બનશે તેમ ઉતાવળે આવીશ-તારા વગર ઘડી-બર પણ મને ગમવાનું નથી. એ નકકી છે હું ન છુટેકે-જાઉં છું-અને તે પણ-તને મુકીને-મારી ગેરહાજરીમાં-તું-મારી અને તારા માઆપની અને આ તારાં દેવ દુર્લભ રૂપની-એ બધાની આખર રાખજો. તું યુવતી છે, હું વૃદ્ધ છું-વૃદ્ધ થવા આવ્યો છું, એ છતાંએ ફરજને અંગે તને એકલી છોડી હું દુર જાઉં છું માટે આટલું કહેવું પડે છે, આખુંએ ધર. ધન દોલત તારી સંભાળ નીચે છે-જેમ બનશે તેમ ઠેલો આવીશ, પણ એટલો વખત-મારા પ્રેમને ખાતર મારી આખરને ખાતર તું તારાં મન પર કાબુ રાખજો. મનને કદી વીલવળ કરીશ નહીં-ઓટલા બહાર પગ ન કઢાકીશ-પરપુરૂપનાં પરીચયથી દુર રહેજો, ટુંકમાં-કહું-છું કે સાધ્વીનાં ધર્મતું એટલો વખત-જરૂર પ્રતિપાલન કરજો, બરુંધર તારાં તાઆમાં છે તે સંભાળજો, કોઈ વખત કંઈ કામની જરૂર હોય-દીવશે કે રાતે વખત કે કવખત કાંઈ પણ કામની જરૂર પડે, કંઈ વાતની ગુંચવણ હોય તો તે માટે ખીલકુલ મુંઝવણ ન રાખતાં-ધરની ધરડી દાસી-ગુણવતીને પુછજો ગુણવતી ને કહેજો, ગુણવતી-મારી ધાવામા છે-એ મારી ધર્મ માતા છે. એ એ કેટલીકો વાર એની સલાહ લઈ કામ કર્યું છે-ગુણવતી

૯] લલનાની લીલા અથવા રમણી-રહસ્ય.

ગુણનો ભંડાર છે. આખર અને સ્વમાનને ખાતર મરી શીટનારી છે. સલાહ આપવામાં મીત્ર જેવી છે. મનની કે ધરની ગુપ્ત વાત-સાંભળી-તેને છુપાવી રાખવામાં-ત્રીજેરી જેવી છે માટે-તું જરૂર જે કાંઈ કામકાજ કરે-અરે-પાણી પીએ-તે પણુ-તેને પુછીને પીજે હુંકમાં દરેક કામમાં તેની સલાહ લેવા ચુંકતી નહી. હું તેને પણુ યોગ્ય ભલામણ કરતો જાઉં છું. શેડે શેઠાણીને યોગ્ય શબ્દોમાં શિખામણ રૂપી વાતો કહી. રજા લીધી જતાં જતાં ગુણવતીને કહ્યું કે, ગુણવતી તમે મારી ધર્મ માતા છો- વહુ-તે તમારા ધર્મપુત્રની પત્ની છે, તે યુવાન છે-સુંદર છે-નવોદ્ધ છે, એ તમે જાણો છો-હું જરૂરી પ્રસંગે બહારગામ જાઉં છું. હું આવું ત્યાંસુધી એની-નીતી ઉપર દેખરેખ રાખજો, એવું કશુંએ નથી. છતાં જીવાની દીવાની છે રૂપછે-ચૈવન છે, લક્ષ્મી છે અને એકલી છે માટે આટલી વાત લખ્યા ત્યાગી તમેને કહું છું; મારાં કુળની આખરનું રક્ષણ તમારે કરવાનું છે. હવે હું જઈશ, શેઠ ગુણવતીની આશીષ લઈ વીદાય થયા.....

શેઠને ગયાને એ દીવસ વિત્યાં ચાર વિત્યાં. અઠવાડિયું ગયું મહિનો થયો-બિચારી રૂપસુંદરી--શેઠનાં વિયોગમાં નીર વીનાની માજલી માફક ઝુરવા લાગી, તેને ખેસતાં હઠતાં ખાતાપીનાં કથામાંએ આનંદ દેખાતો નહિ. ખાવાપીવાનું અને પહેરવા હોડવાનું શેઠના વિયોગમાં ઝેર જેવું લાગવા માંડ્યું !

લગભગ વસંત રૂઝ આવી પહોંચી હતી. ઝાડપાલ નવપલ્લવન થવા લાગ્યાં હતાં. પૃથ્વી પર વસંતનો પટ પથરાયો હતો, આકાશમાં વસંતનો પટ છવાયો હતો. વિયોગી વામાઓ વિરહમાં વ્યાકુળ થવા લાગી-વસંતનો મધુર પવન કુણાં હૃદયને ડોહાવવા લાગ્યો. રૂપસુંદરી

અતિરૂપવતી. બુદ્ધિમતિ. હતી છતાં સ્ત્રી હતી. પ્રમદાની બુદ્ધિ પાનીએ એ કહેવત અનુશાર-સરખી-સાહેલીએ, આડોશપાડોશના નરનારીએ, વીગેરેને નીરખી રૂપસુંદરીનું મન ચંચળ થવા લાગ્યું, શેઠના છેવટના શબ્દો, (ઓટલાં બહાર પગ ન કઢાડીશ,) વારંવાર યાદ આવતાં આજ લગણુ તો તે શબ્દ પળ્યા, પાળ્યા, પણ હવે એનું શું કારણુ? મને એમ શા માટે કહ્યું હશે? એમ કરવામાં શું ખોટું છે? ધરમાં ગોંધાધ કેમ રહેવાય? એમ તે વીચારવા લાગી.....

સંધ્યાનો સમય થવા આવ્યો હતો, અસ્ત પામતાં સુર્યના આછાં સોનેરી કીરણોથી બૂમી અવનવું તેજ પ્રસરાવતી હતી. પવનની મંદ મંદ લહેરોથી ઓટલાં આછા સાળુનો છેડો કાંઈક ઉડૂ ઉડૂ થઈ રહ્યો હતો. ગુલાબી રંગની સંધ્યા. વસંતનાં મંદ મંદ પવનની ગુલાબી સુરખી સાથે ગુલાબી ગૌર વદનવાળી ખીલતાં ગુલાબની કળી માફક ચૌવનના બારથી લચી રહેલી રૂપરૂપની સુંદરી-રૂપસુંદરી આ વખતે એકલી અગાશીમાં ઉભી ઉભી વિચારી રહી હતી કે એઓ એ મને એમ શામાટે કહ્યું હશે કે-(ઓટલા બહાર પગ ન કઢાડીશ) શું મારાં માટે એમને કાંઈ કુશંકા હશે? શું એઓ બહેમી હૃદયના હશે? હશે! આજ લગણુ તો એમની આગામી અનુસરી ધરમાં ને ધરમાં ગોંધાધ રહી, બારણા બહાર શું છે. તેનો વિચારે કર્યો નહિ પણ હવે તો હું અકળાઈ રહી છું. શું હું, કેદી છું. શું હું પાંજરે પુરાયલી પંખીણી છું. કે મારી સ્વતંત્રા આમ બુંટાઈ જવા દઉં. આજે, હયાં અગાશીમાં ઉભા રહેવાથી કેવો આનંદ થાય છે, નગર-જનો આનંદ કરી રહ્યા દેખાય છે; નવાં નવાં રંગબેરંગી વસ્ત્રો પહેરી શોકો, સ્ત્રી પુરૂષ બાળકો હરીફરી રહ્યાં છે. કોઈ જાય છે, આવે છે.

૧૦] લલનાની લીલા અથવા રમણી-રહસ્ય.

હસે છે. બોલે છે, એઓ પણ મનુષ્ય છે. હુંએ મનુષ્ય છે. એઓ-
નામાં જીવ છે. મારાંમાએ જીવ છે મારામાં શું નથી કે, મારી સ્વતંત્રતા
પર આમ બંધન પડે ! મને શામાટે એમ કહ્યું હશે કે, ઓટલા
જહાર પગ ન કહાડીશ ?

આમ વિચારતી રૂપસુંદરી અગાશીની પાળ પર એક હાથ
ટેકવી બીજે હાથે પહેરેલાં વસ્ત્રનો, પવનથી ઉડતો છેડો પકડી
ઉભી ઉભી નગરલીલા નીરખી રહી હતી, ધડીકમાં નગર ને, ધડીકમાં
નગરનાં વિશાળ રાજમાર્ગને, ધડીમાં અસ્ત પામતા સુર્યને ધડીમાં,
દુર દુર ધ્રુવવાતા સમુદ્રના નીરને જોઈ કંઈક આનંદ કંઈક ઉદ્વેગનાં
મિશ્ર આવેશમાં ઉભી હતી, બરાબર આજ સમયે અગાશીની સામી
આબુની સડકપરથી એક નવચુવાન ઘોડેસ્વાર ચાલ્યો આવતો તેણીએ
જોયો. રૂપસુંદરી સહસા એકા ટસે તેના સામુ જોઈ રહી-એ કોણ
હશે, અહા શું ! એનું રૂપ. શું એનું ગૌરવદન એમ પોતાના મનને
પ્રશ્ન કરતી આવતા યુવાનને ધારી ધારી જોઈ રહી હતી.

તે યુવાન તેના ધ્યાનમાં મગ્ન હતો. આછા કેશરી રંગનો માથે
ફેટો બાંધેલો, સફેદ દુધ સમું કસકસતું અંગરખું પહેરેલું; લગભગ
ત્રીશેક વરશની ઉમ્મર, ગૌરહસતું ગુલાબી વદન, અને દરેક રીતે મન-
મોહક ચહેરા વાળો આ યુવાન કોણ હશે ? એજ વિચારતી રૂપસુંદરી
તેને એકા ટસે જોઈ રહી હતી. રૂપસુંદરીની બુધ્ધી ભ્રષ્ટ થઈ.
પ્રબળ કામવાસના તેના અંતરમાં તરવરી આવી. આહ ! આશું !
આરં રૂપ યૌવન શા માટે ? આમ એકલી ઝુરવા, ! ! !

તે યુવાન ઘોડે સ્વાર લગભગ સંપૂર્ણ રીતે દેખાય. ઓળખાય
એટલો નજીક આવિ લાગ્યો, સહસા તે યુવાનની દ્રષ્ટિ અગાશીપર

ઉભેલી રૂપસુંદરી પર પડી ચાર આંખો પળભર એક થઇ. જાણે વિજળી નો ચમકારો થતો હોય તેમ તે યુવાન ખચકાયો, એકાએક અનધિચ્છાએ ધોડાની રેતો ખેચાઈ ગઇ, અગાશીમાં ઉભેલી રૂપસુંદરી એ, પોતાનો કનળ જેવો હાથ કાણુ જાણે કેમ લાંબો કર્યો ! જાણે તે યુવાનને સંબોધતી હોય-કહેતી હોય. કે ઉભાં રહો ! એજ પળે એજ સમયે, ગુણવતી રૂપસુંદરીને શોધતી ઉપર અગાશીમાં આવી. રૂપાં રૂપા મા આજે આશુ ! અગાશીમાં શીદ ઉભા છે નીચે પધારો સંધ્યા થવા આવી ; કદી નહિ ને આજે તમે અગાશીમાં-એમ આવતાંજ પુછ્યું.

રૂપસુંદરી—ખાલી ધરમાં ગોંધાઈ રહેવું ગમતું નથી એઓ ગયા તે દીવશથી મને દીવશ ખાવાધાય છે, ખાલી મન મનાવવા હું હયાં ઉભી. પણ ગુણવતી મા જરા આમ જુનો ને આ કાણુ છે પેલા ધોડાપર ખેસી જાય છે તે ?

ગુણવતી એ સ્વભાવિક અગાશીની નીચેની સડકપરથી જતાં તે યુવાન ધોડે સ્વારપર નજર નાંખી કહ્યું:—હશે કોઇપણ રસ્તે જનાર આપણે શું, આખું નગર મનુષ્યથી ભર્યું છે. રૂપસુંદરી-પણ મા તમે એને ઝોળખો છો ! શું એનું રૂપ ! એ તે માણસ કે દેવ.

ગુણવતી-અડધો સવાલ ખાઇ જતાં ખોલી-રૂપા-આપણે પારકી શી પંચાત, પારકા માણસનાં રૂપને અને તામરે શું ? ચાલો ધરમાં પધારો.

રૂપસુંદરી—અગાસી પરથી ઉતરી ધરમાં આવી-ફરી પાછું ગુણવતીને પુછ્યું-મા-એ કાણુ હશે ! ગુણવતીએ ફરી જવાબ આપ્યા, હશે કોઇ રસ્તે જનાર, આપણે પારકાને ઝોળખવાની શી જરૂર.

રૂપસુંદરી-ના-ના-જરૂર તો નહિજ, પણ મારે કાંઇક એવું કામ છે. એ કાણુ છે તે તો કહો,

ગુણવતી—પણ તમારે શું કામ ! કામ હોય તો કહો—તમારું જે કામ હોય તે હું કરીશ, શેકની ઘેરહાજરીમાં પારકા પુરૂષની આપણે શા કામ તજવીજ કરવી ! રૂપસુંદરી ચૂપ થઈ—

કલાકેક વિચો રાત પડી—તે આખી રાત રૂપસુંદરીએ. વિચારમાંને વિચારમાં ગાળી. આજે નિંદ્રા દેવીએ રૂપસુંદરીથી. રૂપણું લીધું હતું

*** **

ખીજ દીવસનો સુર્ય ઊગ્યો—નિત્યકર્મથી પરવારતાં—વળી ગુણવતીને રૂપસુંદરીએ કહ્યું—મા-તમે એક મારું કામ કરશો, ગુણવતી—કેમ નહીં.

રૂપસુંદરી—ત્યારે મને કહોને એ કાણુ ? ક્યાં રહે છે,

ગુણવતી—રૂપા. તું મારી દીકરી જેવી છે—આ દીક ન કહેવાય, પારકા માણસની પડપુછ માટે આટલું ચિત્તપરોવી રાખવું એનું શું કારણ ?

રૂપસુંદરી—મા ગુણવતી. તમારાંમાં મારો પુરો વિશ્વાસ છે શેકે પણ જતા જતાં મને કહ્યું હતું—કે—કાંઈ પણ કામ હોયતો ગુણવતીની સલાહ લેજે, તેથીજ તમને ફરી ફરી હું પુછું છું. છતાં તમે મારાં ઉત્તરનો જવાબ નથી દેતાં—શું તમે સ્ત્રી છતાં સ્ત્રીનું હૃદય સમજતાં નથી !

ગુણવતી—રૂપસુંદરી. રૂપસુંદરી. હું તમારું હૃદય સમજું છું. મેં વર્ષ કલાડયાં તે પાણીમાં નથી ગયાં. મને દુનિયાનો અનુભવ તમારાં કરતાં વધારે છે, પણ આ બાબદ તમારાં નામને. તમારાં માબાપના નામને અને તમારાં બન્ને કુળની કીર્તિને કાળો ડાહ્ય લગાડે તેવી છે. માટેજ તમેને હું જવાબ નથી આપતી. હવે તમેજ વિચારો કે હું તમારું હૃદય સમજું છું કે નહિ ? તમે જરા શાન્તિ રાખો. થોડા દિવસમાં શેક આવી પહોંચશે. તેઓ કાંઈ લાંબો વખત ત્યાં રહેવા ના નથી.

મીઠ્યા સુખને અર્થે શા માટે ધર્મ—ગુમાવવાના વિચાર કરો છો. આજે તમેને આ વિચારો આવે છે પણ વખત જતાં એ વિચારો—વિકારોને વશ થશે, એ વિકારોને વશ થવાથી તમારાં બન્ને લોક બગડશે. તમારૂં નામ કિર્તી—કલંકવાળા થશે. માટે તમે તમારાં મનને કાપુમાં રાખો. સહનશીળતા રાખતા શીખો. નકામા વિચારથી દુર રહો.

રૂપસુંદરી—ગુણવતી મારું હૃદય તમે સમજ્યા છો ? ખરી વાત છે. મારું શરીર તમારે ખોળે છે, તમારી શિખામણ અમૃતરૂપ છે. છતાં મારે માટે નકામી છે. મારી અને મારાં બન્ને કુળની આબરૂ 'તમારાં હાથમાં છે. મારું કામ તમે કરો. મારાં સલાહકાર બનો. સહાયક બનો મારાથી મારા અંતકરણ પર કાપુ મેળવાય તેમ નથી. હું તમારો ગુણ ના લુકીશ, મારે તમેને વધુ કહેવું નથી. તમે બધું સમજ્યા છો. મને રસ્તો બતાવો. નહિ તો મારી પાસે છેવટનો રસ્તો છે, હું તે કરીશ. કાલે તમે મને જીવતી ન જીવો, મારા હૃદયમાં શું થાય છે તે હું જાણું છું. તમે તે સમજો છો—

“ ગુણવતી અતી યુદ્ધિમતી હતી. ગુણવતીએ વિચાર્યું કે આ પત્થર પલળે તેવો નથી. શેઠનું લુણ પેટમાં છે, માટે કાંઈ પણ યુક્તી કરવીજ જોઈએ એનો આવેશ નરમ ન પડે ત્યાંસુધી એની “હાજીહા” કરવામાં માલ છે નહિ તો, કાંઈ પણ વાંકુ વસમુ થશે ? અને તેમાં પણ મને નિમીત્ત તો આવશેજ. માટે કોઈ પણ રીતે એને હાજીહા કરી હાથ રાખું. શેઠનું લુણ હરામ કરવું નથી. તેમ એને પણ ધર્મ જુદ થવા દેવી નથી. ”

ગુણવતી—હા, હું સમજું છું—પણ એક વાતનો મોટો વિચાર આવે છે—પાપ કોઈ દીવસ ઢાંક્યું રહેવાતું નથી. ચોરી ચાર દીવસ

અને છીનાળી છ દીવશ, પાપ મોભે ચઢીને બોલશે-એવું થાય, ત્યારે તમારી-અને-મારી આખરું શું ? કારણકે તમે ગમે તેવા પણ નાદન છો, દુનિયાનો અનુભવ લીધો નથી-તમારામાં કુડ કપટ નથી. માટે-હું તમોને દુનિયાના અનુભવની કાંઈ થોડી ઘણી-વાતો કહું-અને તે તમે ધ્યાનમાં લઈ કંઈ અનુભવી થાઓ-તો-તમારું કામ બને. મેં ઘણી દીવાળી જોઈ છે. દુનિયાના ઘણા રંગદંગ જોયા-સાંભળ્યા છે.

રૂપસુંદરી-તેમાં મારી ના નથી. તમે જે કહો તે સાંભળવા અને કહો તે પ્રમાણે વર્તવા હું તૈયાર છું.

શુભવતી-એ કાંઈ એક બે બોલમાં કે એક બે દીવસમાં કહી દેવાય તેમ નથી, “ એ વાતો તો વિદ્યા છે, ”-પાપી બન્યા છતાં સતિપણું સિધ્ધ કરી બતાવવાની કુંચી છે-તે કાંઈ એકે દહાડે શિખાય તેમ નથી. તમને શીખ્યા જણ્યા વગર-આગળ પગલું ભરવાની હું સલાહ આપું તેમ નથી.

રૂપસુંદરી-હું તમારી વાતને મળતી છું, તમારી વાત સાંભળવા આવુર છું પણ તમે તે વાતો કેવી કહેવા માગો છો તે તો કહો. શુભવતી-એ બધીએ-“ લલનાની લીલા ”નીજ વાતો છે. કેટલીક લલનાઓ જુદા જુદા સંજોગમાં જળી પુજાને પાપમાં પટ્ટ થયેલી અને તે પાપ સંપુર્ણપણે દીવાની જ્યોત મારક દેખતી આંખે પકડાયલું; છતાં તે ચતુર લલનાઓએ, સતિપણાની સાખીતી આપી દેખતી આંખમાં ધૂળ નાખવાની ચતુરાઈ ચલાવેલી હતી. તેને લગતી છે. એ વાતો સાંભળવાથી તમારી ચતુરાઈ ખીલી નીકળશે. હીમ્મત અને સાહસ આવશે. આદત વખતે અનુભવ હશે, તો આખર જળવાશે અને જશ કાયમ રહેશે. માટે જે જે લલનાઓ જરી-વીજરી,

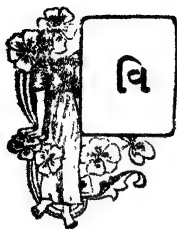
રમતા પકડાઈ ગઇ છતાં. જગતની આંખે ઉંઘા પાટા બંધાવી સતીપણું સાખીત કરી બતાવ્યું, તેની વાતો હું જાણું છું તેટલી વાત તમોને કહું તે સાંભળી વીચારો. પછી તમે કહો તે કામમાં તમોને મદદ કરવામાં મને વાંધો નથી. તમારામાં તે “લલનાની લીલા” એ જાણી સાહસ કરી “રમણી-રહસ્ય” છુપાવી રાખવાની શક્તિ આવે. ધૂટેલો ઘડો સાંધવાની ચતુરાઇ આવે, ફાટેલું ચીર સાંધવાનું શાણપણ આવે, એટલે પછી તમારા કામમાં સાહાયક થવામાં મને વાંધો નથી.

રૂપસુંદરી—તો ત્યાં સુધી હું ધીરજ ધરીશ, ગુણવતી—ગુણવતી તમેજ મારાં ગુરૂ. મને “લલનાની લીલા” કહો. હું જાણું તો ખરી કે કોણુ અને તે કેવા પ્રસંગે પાપ કરતાં પકડાઈ જાહેર થવા છતાં સતીમાં પડ્યાં. તેના પાપ પર કેવી રીતે દાંડ પીછોડો થયો. તે મને કહો મારામાં એ વાતો સાંભળી એટલું સાહસ આવશે તોજ હું એ રસ્તે જઇશ નહિ તો તમે જેમ કહેશો તેમ તમારી આજ્ઞા પાળીશ. પછી કંઈ છે.

ગુણવતી—ના. પછી કાંઈ હરકત જેવું નથી. હું તમોને આજ રાતથીજ તે વાતો કહેવા માંડીશ. તમે તે ધ્યાન દઈ સાંભળશો. જ્યારે બંધી એ વાતો પુરી થશે ત્યારે હું તમોને કહીશ કે હવે તમે સુખે તમારું ધાર્યું કરો.

વિરસિંહ તથા તેની લલના-રૂપમંજરીની વાર્તા-

રસિંહ નામનો એક રજપૂત-અક્ષયે જરા અધુરો-હતો, તેને રૂપમંજરી નામની ધણી ચતુર સ્ત્રી હતી, તેનું મન વ્યભિચાર ઉપર દોડ્યું. એક દીવસ તે રજપુતાણી બહાર જતી હતી, તેવામાં તેની નજર નગરશેઠના છોકરા ઉપર પડી, તે બન્નેની આંખ મળી અને તેમને દોસ્તી થઈ. તે જુવાનથી-

તે સ્ત્રીની તો વૃત્તિજ ખશી ગઈ. અને જ્યારે જ્યારે તે રસ્તે થઈને પોતે જતી હતી, ત્યારે ત્યારે શેઠની હવેલીનાં સામું જોતી હતી. તેણે એક દીવસ લાગ જોઈ સાન કરી-તેને નદી ઉપર બોલાવ્યો અને કહ્યું કે હું તારા ઉપર આશક પડી છું માટે મારી સાથે દોસ્તી બાંધ. છોકરો ચતુર હતો પણ વાણીયાની જાત એટલે તેનામાં સ્વભાવીક રીતે હીમ્મત ન હતી, તે બોલ્યો કે જો તારો પતી જાણે તો મારું માથું કાપી નાંખે, અને મારી સ્ત્રી રાંડે. મારું સંઘળું દ્રવ્ય અકારણ જાય અને મારા માખાપ બીખ માંગે; માટે એવી વાત હું સમજતો નથી, આથી રૂપમંજરીએ તેને ધીરજ આપી કહ્યું કે મારા ધણીને હું પરદેશ કાઢું તો કેમ? પછી તમને કોઈ વાતની હરકત છે? એ સાંભળી તેણે તે વાત કબુલ કરી એટલે રૂપમંજરી તેની રજા લઈ પોતાના ઘર આગળ આવી અને પોતાના ધણી વિરસિંહને પરદેશ મોકલવા માટે વઢવા લાગી કે તમે કાંઈ ઉદ્યમ કરતા નથી તો આપણું પુરું શી રીતે થશે? પેટે વસ્તાર પડશે તો તેનાં ખર્ચાપુટણ સ્ત્રી રીતે કાઢશે? ધણીએ કહ્યું કે હું શું કરું? કાંઈ બોલ્યો નથી કે કોઈની સુમારતી કરું,

સ્ત્રીએ કહ્યું તેની તમારે શી કર કરવી નહીં. એમ કહી થોડેક દુર એક કાગડો બેઠો હતો, તેને ઝડપ લઇ પકડી લાવી. અને તેના પગ બાંધી તેના ધણીના હાથમાં આપ્યો અને કહ્યું કે આ તમે વેચવા જાઓ, એના હજાર રૂપીઆ જે કોઈ આપે તોજ તેને આપજો. વેચ્યા વગર આવો તો તમને તમારા પરીઆના સમ. એમ કહી મુરખ ધણીને જેતરાં તાણવા કહાડ્યો, કે પછી પોતે ગમે તેમ વાવટા ઉડાવી સ્વછંદેવર્તે.

વિરસિંહ કાગડો લઈ વેચવા ચાલ્યો. તેણે ગામે ગામ ફરવા માંડ્યું, જ્યારે જ્યારે કોઈ તેની કીંમત પુછતું ત્યારે તે હજાર રૂપીઆ કહેતો હતો. તે સાંભળી લોકો તેની મસ્કરી કરી કરતા હતા, કે ભણેલા પોપટના એટલા રૂપીઆ તો બહુજ થોડા છે ! એમ ધણા ગામમાં તે દુર્યો પણ કાગડાને કોઈ ધરાક થયો નહી. જે તેની કીંમત સાંભળતું તે તરતજ ભડકી ઉઠતું હતું. આણી તરફ રજપુતાણી રૂપમંજરી પેલા નગરશેઠના છોકરા સાથે રાત દીવસ-વિલાસ કરતી હતી, ગરીબ મિત્યારો રજપુત ધણે દીવસે થાકીને ઉજ્જેનમાં આવ્યો ને તેણે બજારમાં જઈ કાગડો બતાવ્યો; કેટલાએક લોક તેની આશપાસ વીંટાઈ વળ્યા અને મસ્કરી કરવા લાગ્યા. એટલામાં ત્યાં જગીઆ અને ઝવેરી આ નામના બે ઠગ આવ્યા. તેમણે તેને દીઠા. જગીયા. ઝવેરીયાને બોલ્યો કે આ કોઈ ભલો માણસ છે, તેને કોઈએ કપટ કરીને કાગડો વેચવા મોકલ્યો છે, તેથી તેઓએ વિચાર કરી તેને બોલાવ્યો, અને તેમણે કહ્યું કે ઠકોર કાગડાનું શું લેશી, ત્યારે તેણે કહ્યું હજાર રૂપૈયા, ત્યારે બન્ને કહે હજારના કાકા એમ કહી તેના હાથમાંથી કાગડો લઈ ઉડાડી દીધો, આથી વિરસિંહે તેના ઉપર ક્રોધ કરી ગાળો દીધી ને કહ્યું કે મારો કાગડો લાવ બન્ને ભાઈએ કહ્યું કે તારે રૂપૈયા લીધાથી કામ છે કે બીજું કંઈ ? ચાલ

તને રૂપેયા ગણી આપીએ એમ કહી તેને ઘેર તેડી જઈ હજાર રૂપી-
આ ગણી આપ્યા. અને ધણે સત્કાર કરી પોતાને ત્યાં આઠ દિવસ
સુધી રાખ્યો તેની સારી બરદાસ કરી પછી જ્યારે તેને ધીરે ધીરે
વાત પુછી ત્યારે રજપુતે કમુલ કર્યું કે મને મારી સ્ત્રીએ કાગડો વેચવા
મોકલ્યો હતો, અને હજોએ વિચાર કર્યો કે આપણે જાને એની સ્ત્રીનાં
સંકલ્પ જોવા. પછી તે રજપુતે જ્યારે જવા માંડ્યું ત્યારે પેલા બે જણે
કહ્યું કે અમે તમારે ત્યાં અમારી ભાભીને જોવા આવીએ કે ? રજ
પુત બોલ્યો અમારાં એવાં ભાગ્ય ક્યાંથી કે અમારે ઘેર આપ પધારો
પછી જગીયા રજપુત વિરસિંહની જોડે ચાલ્યો. કેટલાએક દીવસે
રજપુત વિરસિંહ પોતાને ગામ આવ્યો, ત્યાં દિવસ આયમવાને
ઘડીક બાકી હતી તેથી જગીયા હજે તેને અટકાવી કહ્યું કે આજે ઘેર જવાનું
મુહુરત નથી; માટે આજની રાત ચોરામાં પડી રહો. અને કાલે
જઈશું, તે તેણે માન્ય કર્યું. પહેલ રાત વીત્યા પછી જગીયાએ
કહ્યું કે ચાલ તારે ઘેર જઈએ, પણ તારે ઘરમાં જવાનું મુહુરત નથી માટે
મને પહેલાં પેસવા દેજે, પછી હું કહું ત્યારે તું અંદર આવજે. આમ
નકકી કરી તેઓ ત્યાં ગયાં અને-વિરસિંહને બહાર ઉભો રાખી
જગીયાએ તેના ઘરના કમાડની ફાટમાંથી જોયું, તો બાંધડી ભેળા
કોઈ પુરૂષ સુતેલો દીડો તે જોઈ તેણે એકદમ રજપુત વિરસિંહને
કહ્યું કે કમાડ ઉઘડાવ. રજપુતે સ્ત્રીને સાદ પાડી બારણું ઉઘાડવા
કહ્યું-જે સાંભળી તેની સ્ત્રીના. પેટમાં ધ્રાસકો પાડ્યો. કે હાય ! હાય !
હવે એ આવ્યો ને શું કરવું, વાણીયો પીપળના પત્રની પેઠે ધુજવા
લાગ્યો, ને બોલ્યો કે મેં તને નહોતું કહ્યું કે તું મને વગર મોતે
મારીશ ? રજપુતાણી રૂપમંજરીએ કહ્યું કે હવે શીકર કરીશ નહિ. એમ

કહી તેને એક કોઠીની અંદર ઉતારી દીધો. તે જગીયાએ બેઠું પછી તે સ્ત્રીએ બારણું ઉઘાડ્યું એટલે તેનો ધણી અંદર આવ્યો, તેની ખડકીમાં એક ફાટી તુટી ખાટલી હતી તે નાંખીને જગીયા બારણા વચ્ચેાવચ્ચ પડ્યો. ને કહ્યું કે ભાઈ હું તો અહીંજ રહીશ રજપુતાણી રૂપમજરીએ પુછ્યું કે આ તમારો મીત્ર છે, તેને માંજ બોલાવો, આપણે તેની બરદાસ કરીએ, એમ કહી તેણે તેને ઘરમાં બોલાવ્યો પણ તે ગયો નહીં. રજપુત વિરસિંહના ઉંઘ્યા પછી નગરશેઠના છોકરાને કાઢવા સાર સ્ત્રીએ ધણાં ધણાં ફાંફાં માર્યા પણ જગીયા ઠગનો ખાટલો વચ્ચે હોવાથી તેનું કાંઈ ચાલ્યું નહીં. તેણે ધડીપે ધડીપે ડોકીયાં કરવા માંડ્યા કે જો તે ઉંઘી જાય તો-તેને હું કહાડી મેલું પણ જગીયા તો આખી રાત ખાટલામાં બેસી રહ્યો. જ્યારે જ્યારે સ્ત્રી જોવા આવે, ત્યારે ત્યારે પોતે રામ ! રામ ! એવા શબ્દ મ્હોડેથી બોલતો, એમ આખી રાત બંને જણાં ઉંઘ્યા નહીં. ને સહવાર થયું. બીજો દિવસે સ્ત્રીએ તેને ખાવાનું પુછ્યું ત્યારે તેણે કહ્યું કે મારે તો ખાવું હરામ છે. એમ ત્રણ દિવસ સુધી અપવાસ કરી પડી રહ્યો, આખરે તેણે જણ્યું કે અહીંયા મને ત્રણ દિવસ થયા ને આમ હું સાત દિવસ સુધી પડી રહીશ, પણ પેલાને રજપુતનું પાણી ખપતું હશે કે નહીં, તેથી તે કોઠીમાં મરી જશે તોપણ તે કહાડનાર નથી; તેથી તે પેચ (યુક્તિ) કરી જવાને તૈયાર થયો, તેણે રજપુત વિરસિંહને કહ્યું કે ભાઈ ! હવે આજે હું રજ લઉં છું, મને તું તારી યાદગીરી દાખલ કોઈ ચીજ આપ. આખા ઘરમાં જુત જુસકા મારે અને હનમાન હડીયો. કાઢે તેમ હતું, તે જણી રજપુતે કહ્યું. એવી મારી પાસે શી ચીજ છે, કે તમને આપું ? હું

કાંઈ એવો પૈસાદાર નથી. કે તમરા લાયક મારી પાસે કાંઈ ચીજ હોય માટે હું ગરીબના ઘરમાં આ કર-કચરમાંથી જે પસંદ કરો તે આપું. જગીયો કહે હું જે માણું તે આપવું એવું વચન આપ, એટલે રજપુતે વચન આપ્યું. તેણે તેણે કહ્યું કે તારા ઘરમાંથી જે પેલી કાઠી છે તે તું મને આપ ! રજપુત વીરસિંહ હસીને બોલ્યો-એમાં શી વિસાત છે કે તે તમે માગી ? જગીયો કહે-એ તો મારા ગામમાં એવે ઘાટ થતો નથી, માટે તે હું મારા ગામમાં લેઈ જાઉં. તો મારા બાપજીનો વીજેરે જોવા આવે અને ખુશી થાય. તેથી આપે તો આપ ! રજપુતે કહ્યું. આપની મરજી હોય તો બેલાશક લેઈ જાઓ ? જગીયો કહે ત્યારે તું તેને બહાર કાઢવાને મંજુરને લેઈ આવ. તે સાંભળી રજપુત વિરસિંહ મંજુરને લેવા ગયો. તે વખતે સ્ત્રીએ વિચાર કર્યો કે આ મુલો ચેતી ગયો છે અને મારી પાછળ પડ્યો છે, પણ હવે એ શું કરે છે તે જોઈએ છે. એટલામાં રજપુત વિરસિંહ મંજુરને લાવ્યો તેમણે કાઠીને બહાર કહાડી. પછી જગીયાએ કહ્યું કે કાઠી તો કહાડી; પણ ગામ ધણું દૂર પડ્યું તેથી ત્યાં સુધી શી રીતે લઈ જવાય માટે એક ગાડું જોઈએ તે સાંભળી રજપુત ગાડું લેવા ગયો, તોપણ બાયડી કાંઈ બોલતી નથી, ને તેમાંથી જોવા કરે છે. રજપુત ગાડું લાવ્યો એટલે જગીયાએ કહ્યું કે કાઠીને ઘણું દૂર સુધી લઈ જવી, તેથી મારગમાં અથડાઈને ભાંગી જાય માટે એને અગ્નિમાં પકવી હોય તો સારી. તેથી હવે તું છાણું લઈ આવ એમ કહી તેને એક રૂપિયો આપ્યો. તે લઈ રજપુત છાણું લેવા ગયો અને થોડી વારમાં છાણું લાવી તેનો મોટો ગંજ માર્યો. તે સવળાં છાણું તેણે કાઠીની આસપાસ ખડકવા માંડ્યાં. પ્રથમ લાયકર ખડક્યાં. તો પણ સ્ત્રીએ જોયા કર્યું. ત્યારે

રજપુત વિરસિંહને જગીયાએ કહ્યું કે બાઈ! હવે જો તારા ઘરમાં ધાસ બાસ હોય તો લાવ એટલે તેને સળગાવુ તે સાંભળી વાણીયાના તો માંહે હાંજળ નરમ થયા પણ તેને તો ચોરની મા કોઠીમાં પેસીને રડે એવું હતું. તેણે નિશ્ચય કર્યો કે જો હું બોલીશ તો બન્નેની લાજ જશે. માટે બળી મરીશ તો ખેર? રજપુતે ધાસની પુળીઓ ઉપરથી આણી આપી તે સળગાવી કોઠીની આસપાસ ફરી જગીયો ઠગ કહેવા લાગ્યો કે જો બાબુએ પવન આવે તે બાબુથી સળગાવું કે જલદી પાકી જાય તે જોધ સ્ત્રીને ધીરજ રહી નહીં, અને નિશ્ચયે જાણ્યું કે હવે એને બાળી નાંખશે તો ફજેતી થશે તેથી તે લાગલીજ દોડીને નગરશેઠ ત્યાં ગયું, જગીયાને તો ફક્ત ધમપછાડ કરી ધી કેળાં કરવાની દાનત હતી, તેથી સ્ત્રીને જતી જોધ તેણે હાથમાં સળગતો પુજો ઝાલી રાખીને સળગાવવાનું બંધ રાખ્યું.

શેકનો એકનો એક છોકરો ત્રણ દીવસથી જડતો ન હતો તેથી તેનો જીવ ઉડી ગયો હતો, તેની પાસે આવીને રજપુતાણી રૂપ-મંજરીએ કહ્યું કે તમારા છોકરાને મારી સાથે છ માસથી દોસ્તી હતી, પણ મારો ધણી એકાએક ગામથી આવ્યો તેથી મેં તેને કોઠીમાં સંતાડી રાખ્યો છે, પણ મારા ધણી સાથે એક માણસ છે તે એ કોઠી બાળી નાખે છે, માટે તમે જલદીથી જો એ કોઠી વેચાતી નહિ લઈ જશો તો તમારો છોકરો બળી મરશે. તે સાંભળી શેકના ટાંડીયા હીલાહબ થઈ ગયા, અને એકદમ પોતાની સાથે પાંચ દશ વાણીયાને લઈ રજપુત વિરસિંહના ઘર આગળ આવ્યા. અને શેઠે જગીયા ઠગને રામ રામ જયગોપાળ કરી કહ્યું કે ચાલો આપણે ઘેર! અહિં શા માટે ઉતર્યા છો હું નગરશેઠને મારે ઘેર ના ઉતરો? અને આવા ગરી-

અને ઘેર ઉતરો એ ઠીક ન કહેવાય ? મારે ત્યાં આજનો દીવસ જમીને જાઓ જગીઆયે કહ્યું કે મારે તો આ શહેરનું પાણીપીવું હરામ છે ! તે કાઠી પાસેથી કેમે કર્યાં ખસતોજ નથી, ત્યારે શેઠે કાઠી બણી જોઈને પૂછ્યું આ તમે શું કરો છો ? જગીઆયેકહ્યું કે આવી કાઠીયો અમારે ત્યાં થતી નથી તેથી મારા દેશમાં લઈ જવા વિચાર છે, પણ રૂસ્તામાં વખતે બાંગી જાય માટે તેને પકાવું છું, નગરશેઠે કહ્યું એતો હું તમને નહિ લેઈ જવા દઉં. જગીયો કહે કેમ ? ત્યારે શેઠે કહ્યું જો બાઈ હું નગરશેઠ કહેવાઉં ને મારા ગામમાંથી કાઠી લેઈ જવા દઉં તો મારે નીચું જોવું પડે અને અમને અપશુકન થાય ? જગીઆયે કહ્યું કે આપનાર આપે છે ને લેનાર લે છે, તેમાં તમારે શેનું નીચું જોવાનું કે અપશુકન થશે ? નગરશેઠે કહ્યું ના બાઈ તેમ થવા દેનાર નથી; વખતે પાંચ રૂપીઆ કહો તો અવળા કરીએ ? જગીઆયે કહ્યું કે હું તમારા રૂપીયા ઉપર ખેસી રહ્યો નથી. નગરશેઠે કહ્યું કે ત્યારે તમે જો અમારા ના કલ્યાણમાં લેઈ જશો તો અમે દરબારમાં જાહેર કરીશું; તે સાંભળી જગીયાનો મિનજ ગયો અને ગુસ્સો કરીને બોલ્યો કે શેઠ મારે તારી કે તારા દરબારની કાછની પરવા નથી. દરબાર શું કરવાનો છે ? તું મને ઝાળખતો ન હોય તો ઝાળખજો કે હું ઉજ્જનીનો જગીયો છું છું. ત્યારે પછી શેઠે ધીરા પડીને કહ્યું કે તમે કહો તે આપીએ; હસ કહો તો હસ, પચીસ કહો તો પચીસ ને સો કહો તો સો આપીએ; જગીયો કહે મારે તો રૂપીઆ જોઈતા નથી. ચડતે ચડતે શેઠે પાંચ હજાર કર્યા, ત્યારે જગીયો કહે-શેઠ દશહજાર કહો તો પણ નહીં. ત્યાર શેઠ કહે કે લ્યો દશહજાર ! જગીયો કહે વીસ કહો તો પણ નહીં. શેઠ-બોલ્યાં, હમારે ને તમારે વાદ પડ્યો છે તો શો ચાલીસ હજાર !

પણ તેણે તો માન્યું નહિ. ત્યાં ભેગા થએલા લોકો એ બાળ્યું કે શેઠ મોટા છે, તેને વાદ પડી ગયો અને મમતે ચડ્યા છે, એ પ્રમાણે કોઠીની ખેચમ ખેચ ચાલતાં આખરે શેઠ લાખ રૂપીઆ સુધી આવ્યો ! ત્યારે જગીઆએ કહ્યું કે હું તો સવાલાખ લઈશ; અને તે અહીંજ ગણી આપો ને પછી કોઠી લઈ જાઓ ? નગરશેઠે ગુમાસ્તાને હુકમ કર્યો કે જા અહ્યા આ કુંચી લઈને રૂપીઆની ગાડી ભરી લાવ. તે સાંભળી ગુમાસ્તા ગયો અને રૂપીઆ લઈ આવ્યો.—નગરશેઠે રૂપીઆ ગણીને જગીઆને હવાલે કર્યા, કે તેણે કોઠી તેમને હવાલે કરી. શેઠના ગયા પછી જગીઆે રજપુતના ઘરમાં આવ્યો, અને સારી રસોઇ કરવા સારૂ સીધું શામાન લેવાને રજપુત વિરસિંહને મોકલ્યો, તે દરમ્યાન તેની સ્ત્રી રૂપમંજરીને પુછ્યું, કે કેમ બાબીજી હવે બાંધને બહાર કાઢશે કે ? રજપુતાણી હાથ જોડીને બોલી:—

બાંધી મુઠ્ઠી લાખની ને, ઉઘાડી વા ખાય;

કાગા મુલ હજારકા, તો કોઠી લાખ સવાય.

તમે મારી ઘણી રાખી, તો તમને પણ ફાયદો થયો; મને છતી કરી હોત તો, તમારા હાથમાં કાંઈ આવત નહિ, અને હું વરણમાંથી નીકળી જાત,—જગીઆએ ઘેર જતી વખત તેમાંથી પચ્ચીસ હજાર રૂપીયા રજપુતવિરસિંહને આપી તેનું દરિદ્ર દુર કર્યું, અને એ પછી રૂપમંજરીએ પોતાની કુટેવ પણ છોડી દીધી.

દરેક ઘરમાં રાખવા લાયક—સ્ત્રી બાળકોને ખાસ વાંચવા લાયક

ચતુર સુંદર ગરબાવળી.

આરા સારા પ્રખ્યાત ગરબાઓ—દાણુલીલા વીગેરેનો સંગ્રહ

પચરંગી ફેન્સી પુઠું—છતાં કીમત દશ આના.

આજેજ મંગાવો. લખો:—શા. ચુનીલાલ મગનલાલ

•

બુકસેલર. રાણીતળાવ—મુરત.

પાંચો પટેલ અને તેની રૂપાળી લલના. ધનુ-ની વાર્તા.

પીપરીયા ગામમાં નરસી નામે પટેલ ને પાંચ દીકરા હતા. તેમાં નાના નું નામ પાંચો અને તેની સ્ત્રીનું નામ ધનુ હતું, એ સ્ત્રી યોવન અવસ્થાવાળી અને વળી જાતે પટલણુ એટલે માટેલી હોય તેમાં

નવાઈ શું? આ ધનુ મરજીમાં આવે તેમ પર પુરૂષથી જનરકર્મ કરતી હતી. તોપણ પાંચાને કોઈ જાતનો વહેમ ન હતો, અને તે બન્નેને પરસ્પર ધણી ધાઢી પ્રિત હતી. એટલે સ્ત્રી કહે તેમજ તે કરતો. તે સ્ત્રી ધનુ ને ગામના એક રજપુતથી લાગતું હતું. તે રજપુત તેને દરરોજ ખેતરે મળતો, એ રીતે કેટલાએક દિવસ વિત્યાબાદ પાંચાનો બાપ નરસી અને તેના બે દીકરાઓ ખેતર તરફથી જતાં હતાં, તે ખેતરમાં સ્ત્રી પુરૂષ બન્નેને વાનો કરતાં તેણે જોયાં, એટલે જાણ્યું કે આજ પાંચો ને તેની વહુ ખેતરે આવ્યાં હશે, એમ વિચારી ગામમાં આવ્યા ને જુએ છે તો પાંચો તો ઘરમાં બેઠો હતો, તે જોઈ તેના બાપ નરસીને વહેમ આવ્યો કે પાંચાની વહુ નક્કી વંઠી છે, તેથી તેણે પાંચાને એકાંતમાં બોલાવી ખેતરમાં જોયેલી વાત કહી, કહેવા લાગ્યો કે તારી વહુ વંઠી છે, તેથી આપણા કુળને નીચું જોવરાવી નિંદામાં નાખશે ને નાત જાતમાં હલકા પડીશું. પાંચો બોલ્યો બાપા! એ વાત ખોટી છે અને તમને ખોટો વહેમ છે. ઘડપણમાં તમારી બુદ્ધિ

બગડી છે તેથી એ ગરીબ અને સતી જેવી સ્ત્રીને માથે ખોટું આજ્ઞ ચઢાવે છે. એમ કહી પોતાના આપ તથા મોટા ભાઈઓની સાથે સ્ત્રીનું ઉપરાયું લઈ કળઓ કરવા લાગ્યો અને કહેવા લાગ્યો કે ખરી રીતે પકડી આપો તોજ ખરું માનું. એમ કહી રીશાઈ ગયો પછી થોડીવારે પોતાની સ્ત્રી આવી, તેને આપ તથા ભાઈએ કહેલી સઘળી વાત કહી એ સાંભળી ધનુ કુશાગ્રહથી તાડુકી બોલી કે એઓનો દીજ ઉડ્યો છે કે હું જેવી સતીને આવાં કુંડાં આગળ ચઢાવે છે ?

હાય હાય! હવે શું કરે ? હું ઝેર ખાઈ મરું એમ થાય છે, એ પીટયા આપણું સુખ દેખી શકતા નથી, એટલે તમને બહેમે ભરાવી આપણુ બન્નેની વચ્ચે લડાઈ લગાડી કળઓ કરાવવા ધારે છે, પણ તેથી હું ડરું તેમ નથી; મારી પાસે કોઈને જતો આવતો દેખો કે પકડો તે દી ઓછા ઉતરશે નહિ. પણ એ શોકો વગર વાંકે ખાંધે પડી, તરકટ કરી ખોટું કલંક નાંખતાં આંચકો ખાતા નથી ને આપણા હેતમાં ત્રૂટ નાંખે છે અને આપણું સુખ જોઈ ખાર કરે છે તે સારું નથી. પાંચો બોલ્યો ખરી વાત છે, તેઓ ગમે તેટલો ખાર કરે તો એ શું થયું, આપણે જો સાચા છીએ ને હું ને તું બન્ને એક છઈએ તો કોઈથી કાંઈ થનાર નથી. આવી રીતે મીઠાં વાક્ય બોલી પાંચાએ પોતાની સ્ત્રીનો રોષ ઉતાર્યો, આ વાત વીત્યાને થોડા દિવસ થયાં કે, ધનુએ પાછું પોતાનું કામ (જરી કરવી) ચાલુ રાખ્યું, કેટલાક દિવસ ગયા પછી નરસી તેના ત્રણ દીકરાં સહિત ખેતર પાસેથી પાછો નીકળ્યો ને જોયું તો ખેતરમાં કોઈ પુરુષને જોયો એટલે પટલ અને તેના બે દીકરા ખેતરને સેઢે બેસી રહ્યા ને તેમાંના એકને પાંચાને નેડી લાવવા મોકલ્યો.

પેલાં બન્ને જણા વિલાસ કરી રહ્યાં. કામ પુરું થયું કે ખેતરની વચમાં આંબલીનું ઝાડ હતું તે ઉપર ધનુ ચડી, તે એવી મતલબથી કે ખેતરની આસપાસ કોઈ ન હોય તો પેલા ચારને કાઢી મુકે. આંબલી ઉપર ચઢી પોતાની ચપળ નજરથી જોતાં સેઢા ઉપર પોતાનો સસરો, જેઠ વિગેરે બેઠેલા માલુમ પડ્યા, કે પેટમાં ફાળ પડી. વિચારવા લાગી કે હવે શું કરવું. હવે ફજેતી થશે. એ નકી છે પછી તે ઝટ ઝાડપરથી નીચે ઉતરી, અને તે વાત પોતાના ચાર રજપુતને કહી રજપુત તે સાંભળી બીહવા લાગ્યો, તેણે ધાર્યું કે હવે નિશ્ચયે પાપ પકડાયું—અને મોતનું તેડું આવ્યું છે, પકડાઈશ તો ફજેતીનાં ફાળકા થશે. અને રાજ્ય તરફથી પણ શિક્ષા થશે માટે આપઘાત કરી મરવું સારું છે. આમ વિચારી પોતાની તરવાર મ્યાનમાંથી કાઢી આપઘાત કરવા તૈયાર થયો, એટલે ધનુએ તેનો હાથ ઝાલી કહ્યું કે અરે મુખ ! મરદ થઈ બાયલાની માફક શું કરે છે? તને કાંઈ પણ હરકત અવવા નહીં દઉં, એમ કહી પોતાનો પહેરવાનો સાડલોને કમખો કાઢી પોતે એક ધાધરા બરજ રહી, અને ચારને તેનો અસલ પોશાક ઉતરાવી પોતાનો સાડલો ને કમખો પહેરાવ્યો, અને ખડગીબારી બાંધી તેમા તેનાં લુગડાં તથા તરવાર નાંખી તેનો ભારો તેને માથે ચઢાવી મોટો ધુંધટો કડાવી પોતાનો સસરો જેઠ વીગેરે બેઠા હતા, તેને થોડે છોટેથી ચાલી જવા અને જો પુછે તો જવાબ નહિ દેવા સુચવ્યું. અને તેની સાથે જણાવ્યું કે ગામની નજીક મારા વાડામાં ખડનો ઢગલો પડેલો છે ત્યાં ખડ નાંખી લુગડાં પહેરી લેજો. ને સાડલો કમખો ઉતારી ઓઘલામાં ખોશી દેજો અને તારાં લુગડાં પહેરી લઈ કોઈ ન જાણે તેમ ગામમાં જતો રહેજો, જો તેમાં ફેરફાર થશે તો મારું મોત સમજજો ચારને એ રીતે કહી આંને વેશે ભારો માથે

મુકી જવાનું શીખવ્યું એટલે તે પેલાઓ બેઠા હતા ત્યાંથી સડેટાટ આવ્યો ગયો. ને સુચવ્યા પ્રમાણે કરી લુગડાં પહેરી ગામમાં ગયો. નરસી પટેલે અને તેના દીકરાઓએ જાણ્યું કે વહુ તો ભારે લાઇને ગઈ, પણ પેલા ચારને ખેતરમાં સંતાડેલો હશે માટે આવો તેને ગોતી કાઢીએ આમ કહી તેઓ ખેતરમાં ધસ્યા, તો વહુ ઉઘાડે શરીરે ફક્ત ધાધરાભેર ચતીપાટ બેશુદ્ધ પડેલી છે, તેના વાળ વિખરાઇ ગયા છે. અને આંખો ફાટી રહી છે આવો દેખાવ તેઓએ જોયો !

આ પ્રમાણે તેની સ્થિતિ જોઈ નરસી પટેલ ને તેના દીકરાએ તેની ઉપર પીછોડી નાંખી તેનું અંગ ઢાક્યું, અને પુછવા લાગ્યા કે તને આમ શું થયેલું છે, તોય પણ તે બોલતી નથી એટલામાં ગામમાંથી પાંચો ને તેનો ભાઈ આવ્યા, એ બધાએ મળી તેને બેઠી કરી તેનીજ તે ચીસ પાડી હાથપગ પછાડવા લાગી, અને ઘણા જોરથી ધુલુવાનો ડોળ કરવા લાગી ને ચીસ પાડી બોલી કે હું ઘણા વરસ થયાં બોલતો નથી, પણ હવે તમે બધાંએને મારી-જીવ લાઇશ! ત્યારે બધાઓ બોલ્યા કે તમે કાણ છો, એટલે તે તાડુકીને બોલી કે કાણ છો કાણ છો, પૂછો છો શું? તમે નથી જાણતા? પ્રિતનો પાતશા, જૂતોનો ભુપ. ભુત-મામો જુ, આ આમલીમાં ઘણું કાળથી રહું છું, તમારા ધરડાઓ વરસો વરસ માફ નૈવેદ કરતા આવ્યા છે, પણ તે તમે ઘણી મુદતથી કરતા નથી, માટે તમે બધાને ખાઈ જઇશ, પેલાઓ બીચારા બીન્યા ને હાથ જોડી તેના પગમાં પડી કહેવા લાગ્યા કે અમે તમારા નૈવેદ કરશું. અમે તમારાં છોકરાં છીએ માટે રક્ષા કરો, અને અમીનો છાંટો નાંખો. એમ કહી તેને પગે લાગ્યા, ને પૂછ્યું કે વહુના લુગડાં ક્યાં ગયાં. એટલે તેણે જવાબ આપ્યો કે લાઇ લીધાં છે, ને તે પાંચાના

૨૮] લલનાની લીલા અથવા રમણી-રહસ્ય.

વાડામાં ખડના ઢગલામાં ખોશીમાં છે તે તપાસી લેજો. એમ કહી ધનુ પાછી પડી ગઈ. એક જણ તેનાં લુગડાની તપાસ કરવા ગયો તો તે મળ્યાં. તે લઈ પાછો આવ્યો. એટલામાં તો તે પાછી બેઠી થઈ. ને તેનાં ધરનાં સર્વ બેઠાં હતા તેને જોઈ શરમાઈ જવાનો ડોળ બતાવવા લાગી, તેને સાડલો કમખો પહેરવા આપી, તેને તેનાં સસરો જેઠ ધણી વીગેરે મળી ઘેર તેડી ગયાં. ઘેર ગયા પછી ધનુએ તેના ધણીને પુછ્યું કે તમારા બાપ ભાઈઓ ખેતરે શું કરવા આવ્યા હતા, પાંચો મોલ્યો કે તને મામે વળગ્યો હતો તેથી તું ત્યાં બેસી પડી હતી, ને મામે મોઢે બોલી નેવેદ માંગ્યાં તે આજેજ કરવાં છે આરીતે ધનુએ સ્ત્રી ચરીત્ર કરી સસરા જેઠ વીગેરેને કહ્યા હતા. તેણે ગમે એટલો કેડો લીધો તોપણ તે ફાવી શક્યા નહિ ને ઉલટાં બોળા બાપડાંઓને છુત મામાનાં નેવેદ કરવા પડ્યાં.—

તૈયાર છે ! તૈયાર છે ! તાકીદે મંગાવો !!
(સંગીત)—ગાયનોના શોખીનોને ખુશ ખબર—

સંગીત ફોનોગ્રાફ ગાયન સંગ્રહ.

ભાગ ૧ થી ૮ સાથે

પ્રખ્યાતી પામેલા સંખ્યાબંધ ગાયનો, ભજનો, ગઝલ,
કવ્વાલી વીગેરેથી ભરપૂર—

એકશો અઠાવિશ પાના—ઉપરાંત ૧૬ ચિત્રો અને સુંદર વિવિધ
રંગી ફેન્સી પુઠું, છતાં કીમત ફક્ત એક રૂપીયો પો. માફ.

આજેજ મંગાવો. ઠેકાણું—ચુનીલાલ મગનલાલ બુકશેલર.
૬૦—રાણીતળાવ સુરત.

ચન્દ્રગુપ્ત અને તેની લલના સુમતિ.

ગુજરાતમાં ખેમદત્ત નામનો એક શેઠ હતો, ગુજને ત્યાં અપાર વૈભવ અને અસંખ્યા સોના મોહોરો અને રત્નનો ખેસુમાર ભંડાર હતો, પરંતુ એને પુત્રની ખોટ હતી. દુનિયામાં સર્વ

સુખ તો ભાગ્યેજ મળે છે પણ કહેવત છે કે ‘‘રોટી ત્યાં ચોટી નહીં, ન ચોટી ત્યાં રોટી નહીં’’ એ પ્રમાણે આ શેઠને પણ હતું.

કેટલાએક દીવસો વીત્યા પછી અનેક દેવ દેવીની બાધા આખડીથી તે શેઠને એક કન્યા અવતરી. તે કન્યાનું સ્વરૂપ એવું તો સુંદર હતું કે સાક્ષાત મુર્તિમતી રતીજ હોય એવી તે રૂપાળી હતી. શેઠ તેને પુત્રની પેઠે લાડથી ઉછેરવા લાગ્યા, અને તે જ્યારે પરણવા લાયક ઉમરે પહોંચી ત્યારે તેના પીતાએ વૈભવમાં અને કુળમાં પોતાની બરોબર બીજા શહેરના એક શાહુકારનાં ચન્દ્રગુપ્ત નામનાં પુત્ર સાથે તે કન્યાને પરણાવી અને ચન્દ્રગુપ્તને ધરજમાઇ કરી પોતાને ઘેર રાખ્યો. ચન્દ્રગુપ્ત પોતાના સસરાના ધરમાં રહી અનેક પ્રકારના આહાર વીહારમાં મોજમજા મોગવવા લાગ્યો અને તે પોતાની નવયોવના પ્રાણુવધ્વભા સાથે નવનવા વીલાસ અને રંગમોગ મોગવતો હતો.

એક વખતે બીજા દેશમાંથી કેટલાક વેપારીઓ ધન કમાવા માટે બીજા દેશમાં જવાને ત્યાં આવેલા તે જોઇ ચન્દ્રગુપ્તને પણ ધન પ્રાપ્ત કરવાની ઇચ્છા થઇ. તેથી તે પોતાના સસરાની આજ્ઞા લઇ

તેઓ સાથે સમુદ્રપાર મુસાફરીએ ગયો. પતી પરદેશ ગયા પછી એ સમયે તરણાવસ્થામાં આવેલી ચન્દ્રચુતની વીલાસ પાત્ર સ્ત્રી મહેલની અગાસીમાં પ્રીય સખીઓ સાથે ચોપટ ખેલતી હતી. એવામાં તે ખીલતી ગુલાબની કળી સરખી સ્ત્રીની મતી ભ્રષ્ટ થઇ મુઘ્ધા વીપરીત ગતીવાન થઇ—અર્થાત તેની શુદ્ધ મતી કાપાયમાન થઇ. હોય તેમ તે દુર નાશી ગઇ; અને જાણે કોઇથી એ ચપળા છેતરાઇ હોય તેમ તે વીપરીત મતીની થઇ વીચાર શુન્ય, સુન મુઠ બની ગઇ. તે પોતાના મનમાં ઉત્પન્ન થયેલા કામાગ્નિને રોકી શકી નહીં. એ વખત તેનું શરીર અત્યંત કંપવા લાગ્યું. કામના વીધારથી તાવનું લખણખું બરાઇ આવ્યું. હોઠ શીકા પડી ગયા, ગળે શોષ પડ્યો. ઉદાસીનતા સર્વાંગે વ્યાપી રહી. તેણીનું ચીત ચોરાઇ ગયું, આવી તેની સ્થિતી જોઇ કટીમાં પહેરેલી કદીમેખલા ઝણઝણાટ કરી તેને બોધ આપવા લાગી કે “અરે ચપળા” તું તારા શીયળવ્રતનો ભંગ શા માટે કરે છે ? નદી જેમ પોતાની મર્યાદારૂપ કીનારાઓનો નાશ કરતી નથી. તેમ તારે કુળની મર્યાદાનો નાશ કરવો ઉચીત નથી”. આ વીચાર એક ક્ષણ તેનાં મનમાં રહ્યો. પણ તેટલામાં તો કામદેવે પોતાનું પુષ્પઆણુ એવાતો જોરમાં સચોટ કુમળી જગ્યાએ માર્યું કે તે સુવાસીત પવનની લપટ—ઝપટમાં સપડાઇ ગઇ, ને તે સાથે બાન વગરની થઇ પડી, આથી કામાતુર બનેલી તે સ્ત્રીએ પોતાની એક અતરંગ સખીને બોલાવી, એકાંતમાં લઇ જઇ રસ્તા ઉપર જનાર એક પુરૂષને બતાવીને કહ્યું કે, “એ રૂપાળા તરૂણને તું તેડી લાવ, મારાથી એના વગર રહેવાય તેમ નથી. જો એ કામદેવની મુર્તિ અને મળશે નહિં તો હું વીરહાનલમાં બળી જઈશ,” કામનો વીધાર જે

જેવો ધણો સખત છે, તેને કોઈકજ તરણી રોકી શકે છે. કામાગ્નીથી સર્વ પ્રકારે વશ થએલી આ સ્ત્રી આ વખતે પોતાના મનને કમળે રાખી શકી નહીં. બાધની આજ્ઞા થએલી જોઈ તે અધમ સખી તરતજ નીચે ઉતરી, રસ્તા ઉપરથી તે કામદેવને તેડી લાવી. તે જાર પુરૂષે સ્વતંત્ર રીતે વર્તનારી સુમતીને કામકેલીથી-સુરત વીલાસથી સહજ પ્રેમ દાખવી, શાંત અને મૃદુ ભાષણથી અને વળી પરીવિલાસ વચનથી અત્યંત રાજી કરી વશ કરી લીધી, પછી તે હંમેશાં તેની જોડે એજ પ્રમાણે રંગભોગ ભોગવવા લાગ્યો.

હવે પરદેશ ગએલો તેનો પતી ચન્દ્રગુપ્ત કે જેનો પ્રેમ પોતાની પ્રીયામાં સચોટ હતો. તે રાત્રી દિવસ પ્રીયાનેજ જંખનો પરદેશમાં જઈને અપાર ધન કમાયો તેને એમ પરદેશમાં રહેતાં ધણા દીવસ વીતી ગયા. એક દીવસે શરદઋતુના સમયમાં તે એકાન્તમાં સુતો હતો તેવામાં તેને તેની સ્ત્રી સુમતી સાંભળી આવી, તેને તે ક્ષણે પોતાની પ્રાણ સમાન સ્ત્રીને મળવાની અતી ઈચ્છા થઈ આથી પોતાનો સધળો ધંધો આટોપી દઈ, કેટલાએક વહાણોમાં માલ ભરી તે પોતાના સાસરાના શહેર તરફ પાછો વળ્યો, વહાણો સફર કરતાં પોતાના નગર સમીપ આવી નીકળ્યાં કે વહાણમાંનો સધળો માલ ખાડી કરવાનો સોંપી પોતે શહેરમાં દાખલ થયો; એ દીવસે સાસરાને તેના ઘેર મહોત્સવ હોવાથી સધળા કુટુંબીઓ તેમાં રોકાઈ ગયા હતાં એમાં તે પણ દાખલ થઈ ગયો. ચન્દ્રગુપ્તના આવવાથી સર્વ કુટુંબીઓ ધણા ખુશી થયાં પણ તેની સ્ત્રી સુમતી ધણી નીસ્તેજ થઈ ગઈ. તે બેઠેઆકળી જેવી ફરવા લાગી. તેના મનમાં તો તેનો ચાર રમી રહ્યો હતો; તેથી આ લક્ષર આવ્યું તે તેને કંટકરૂપ થઈ પડ્યું, એમ કરતાં રાત્રી પડી. એક શણગારેલા શયનગૃહમાં ચન્દ્રગુપ્તે ધણો ઉમંગભર પોતાની પ્રાણવલ્લભાને મળવા

૩૨] લલનાની લીલા અથવા રમણી--રહસ્ય.

મથો. ત્યાં ઉત્તમ સદૈ રંગના ઓછાડવાળી શય્યા પાથરી હતી. ઉમદા અત્તરો ને ધુપો તથા સુગંધી પુષ્પોની મધુર સુગંધો બહેકી રહી હતી ને સ્થંભમાં જડેલા મણીઓ દીવાની ગરજ સારતા હતા. આવા ઈંદ્રિયુવન સરખા રતીમંદીરમાં ચન્દ્રગુપ્ત પોતાની પ્રિયાને પૂર્ણ પ્રેમથી આર્લંગન કરી શય્યા ઉપર બેઠો. પરંતુ સુમતીને તે સવ કાળ સરખા લાગતું હતું. તેનું ચિત્ત તો પોતાના ચારમાં જ ચોંટ્યું હતું. સુમતી પોતાની આંખો મીચી ચોગીનીની પેઠે ધ્યાન ધરતી શૂન્ય મુઠ્ઠા થઈ પડી હતી. ને પજે પજે પોતાના માનીતા પ્રીતમનું જ મનમાં ચિંતવન કરતી હતી તે ક્ષણે ક્ષણે નિશ્વાસ મુકતી કે, “હાય હાય ! હવે તેને ક્યારે મળીશ ? ચન્દ્રગુપ્તે તેને પ્રેમથી બોલાવી ચુંબન કરી નાના પ્રકારના શૃંગારના હાવ ભાવ બતાવી નમ્ર પ્રેમી વચ્ચેથી વિનવી, તોપણ તે સ્ત્રી એકની બે ન થઈ, તેમ તેણે પોતાના સ્વામીને કાંઈ ઉત્તરજ આપ્યો નહીં, પણ ઉલટી બચલીત થઈ હોય તેમ વારંવાર હાંફવા અને કંપવા લાગી. પ્રેમાતુર થએલા પતિએ તેના શરીર ઉપરનાં વસ્ત્રને ખેંચવા માંડ્યાં ને બાથ બીડવા માંડી એટલે સુમતી પોતાના અંગોને સંકોચતી દુર ખસી ગઈ; કેમકે તેના મનમાં તો પોતાના ચારનું ધ્યાન એકતાર થઈ રહેતું હતું, મુંઢ ચન્દ્રગુપ્ત આમ નખરાં કરતો પરકીય સુમતિને મધુર વચ્ચેથી બોલાવી પ્રણામ કરવા લાગ્યો કે અરે પ્યારી ! આ તને શું થયું ? તારાં ઉપર તો મારી જીવનદોરી છે, ને તું આમ મને કેમ તરછોડે છે ? અરે મારી આંખની કીકી ને હેયાનાં હાર, જરા તો માફ મદુ વચન માન્ય કરીને એક પ્રેમ ચુંબન તો લેવા દે ? આ દાસ ધણી વાર-થયાં તારા પ્રેમની આશાએ તલપી લટુ બની ગયો છે, તેને વગર કારણે નીરાશ કરી કોપવું એ તને ધટીત છે વાઈ ? એ પ્રમાણે ચન્દ્રગુપ્તે તેની બહુ વાર

પ્રાર્થના કરી, તો પણ પરવશ પડેલાં સુમતિના અંકરણમાં લેશ પણ પ્રેમાંકુર દુટચો નહીં. ક્યાંયો દુટે? આવી રીતે ઘણા મુખ પરુઓ, પરપુરુષમાં આસક્ત થયેલી સ્વકીયા જે પોતાના તરફ ઉઠાસી ખતાવી દૂર રહેતી હોય, તેને વશ કરવા અને તેની સાથે પ્રેમ કરવા માટે વારંવાર તેની પ્રાર્થના કરી લ'પટપણું દર્શાવે છે, પણ તેનું કપટ કળી શકતા નથી આ ખામતમાં કોઈ કહેશે કે કામદેવનો વાંક છે, પણ તેમ નથી. તે ખીચારો કામ તો પરતંત્ર છે તે કેટલેક અંશે સ્વતંત્ર પણ છે. જેવો પોતાનો મનોવીકાર જે માટે કહેવત છે કે “ સ્ત્રી રહે તો આપથી ને જાય તો સગા આપથી” તે પ્રમાણે ઘણીવાર સુધી અંદગૂંપ્તે-સુમતીને વિનવી પણ જ્યારે તે વશ નજ થઈ ત્યારે તે થાકીને નિરાશ થઈ બેઠો, પણ સુમતિના મનને નિરાંત થઈ નહીં

અર્ધ રાત્રી ગઈ હમેશને સમય થયો એટલે સુમતિને યાદ આવ્યું કે હવે મારો ચાર ઉપવનમાં લતાકુંજના સંકેતગૃહમાં દાખલ થયો હશે. પણ મારાથી ત્યાં આજ જવાશે નહિ, તો તે મુજ પ્રાણુચારાના શા હાલ ? હાય હાય ! હવે હું શું કરું ? એમ મનમાં બોલી એકદમ મુર્છા ખાઈને પડી ગઈ. ને સન્મુખ બેઠેલા પતિને ઝેરના જેવો જેવા લાગી. પ્રેમાંષ થયેલા પતીએ સારી રીતે આશ્વાસન કીધું ઘણી આજીજીથી મનાવવા પ્રયત્ન કીધો, પણ આ કામિનીએ માનેલા પોતાના પતિરૂપ ચારને મળ્યા વિના તેના મનને શાંતી કેમ વળે ? નજવળે ?

અન્દગૂંપ્ત વિનય કરીને જ્યારે થક્યો ત્યારે શય્યામાં એક તરફ સૂઈ ગયો, તે તુરતજ નિંદ્રાવશ થઈ ગયો, પતિ જ્યારે બર ઉઠ્યામાં પડ્યો ત્યારે સુમતિએ સોળે શણગાર સજી ખનીકની હળવે હળવે શયનગૃમાંથી જવાની તક્યારી કરી આ વખતે તેના ધરમાં

૩૪] લલનાની લીલા અથવા રમણી-રહસ્ય.

સરવે માણસો ઉંઘમાં હતા. દીવશનાં મહોત્સવ હોવાથી ધણુ માણસોની આવજવમાં એક ચોર ધરમાંભરાઇ બેઠો હતો. તે આ બંને સ્ત્રી પુરુષોને જાગતાં જોઇ ખાતર પાડવામાં ફાવી શક્યો નહોતો.

ન્યારે સુમતિ ચારને મળવા આસને રહી ધરની બહાર નીકળી કે તેના ચરણના ઝાંઝરનો રણુઝણાટ પેલા ચોરને કાને પડવાથી તે પણ તેની પછવાડે ગયો. છુપાતો છુપાતો તે સ્ત્રી શું ચરિત્ર કરે છે ને ક્યાં જાય છે તે તથા તેનાં ધરેણા છીનવી લેવાની આ સારી તક છે તેથી તે પણ તેની પાછળ પાછળ ચાલવા લાગ્યો.

હવે પેલા વિહારના સંકેતગૃહ શું થયું તે સાંભળ-સુમિતિનો ચાર હંમેશની માફક દારૂ અને ગાંજો પી, કેદમાં લટુ બની બનીકતી બેઠો હતો, ઘણી રાત્રી થઇ ગઇ; તો પણ પોતાની પ્રિયા આવી નહીં એટલે પેલો ચાર વીરહાગ્નીથી બળતો મોટી ઉદાસીમાં આવી ગયો. તે-અંદ્રમાના કીરણો વડે બળી ભસ્મ જેવો થઇ ગયો હતો. છેવટે કામાગ્નીનો તાપ અને વળી મઘ પાન એ બંને કેમ જીરવી શકાય ? તેથી તે પ્યારીને મળવાની આશા મુકી દઇ એકદમ ગાંડો બની બેભાન થઇ પડી ગયો.

આ તરફ સુમતિ પોતાના માનીતા ચાર સાથે રતીસુખ ભોગવવા માટે ઘણાં ઉમંગમાં આવી. પોતાના પ્રાણુ સમાન ચારને બેભાન પડેલો દોડો, એટલે તેને ઢંઢોળી જગાડ્યો એટલે તે જુરસામાં ઉડી બોલ્યો કે, રાંડ ! આટલી મોટી કેમ આવી ? જા તારું કામ નથી, અહીંથી ભાગી જા તો પણ તે વિષય અંધ સુમતીએ બહુ બહુ કાલાવાલા કરી તેને કહ્યું કે હું શું કરું ? મારો પતિ આજરોજ પરદેસથી આવ્યો છે માટે વાર લાગી. તે સાંભળતા તેજ વખતે તે

ચારની આંખમાં ઝેર ભરાયું, અને તેનાં રૂવેરૂવાં ઉમાં થયાં, પછી તે ક્રોધ કરી બોલ્યો કે, જા રાંડ તારૂં મોં આજથી બતાવીશ નહીં; તો પણ કામાતુર થએલી સુમતિ ફરી તેને આજીજી બેઠી ઉઠાડવા મઠ્ઠ એટલે તેણે કેદના જોસમાં મારવા માંડી; તોપણ તેનાથી રહેવાયું નહીં એટલે ફરી પાછી વીનવવા માંડી. તેવાંજ તે ક્રોધના આવેશમાં આવી ગયલા ચારે એકદમ પાસે પડેલા છરા વડે તેનું નાક પકડી કાપી લીધું, તેથી તત્ક્ષણે તે મુર્છા ખાઈને જમીન પર પડી. થોડીવારે તેને જ્ઞાન આવ્યું ને ઉડીને વીલાપ કરવા લાગી. અરેરે ? આ નયનાનંદ ! આ મંદમાગ્નિ દાસી તમારા સુખચંદ્રને જોવા પતિને પણ તરછોડી, ગમે તેમ કરીને આવી, તે છતાં તમે માથું વિના અપરાધે નાક કાપી નકટી કરી. હાય હાય ! આપણે સાથે બેસી વીલાસ કરી રતીસુખ ભોગવી મોજમજા કરતા હતાં તેટલી પણ શરમ ન આવી ? આ વહાલા હવે જરા તો બોલો એમ કહી નકટી થયા છતાં ફરી તેને વિનવવા લાગી.

આવી રીતે તે અનાચાર અને શીયળ ભંગવાળી સ્ત્રીને તેના અવીચારી કૃત્યનું ફળ મળ્યું, તે પછી તે ગભરાઈને ત્યાંથી ઝટપટ પોતાના બાપને ઘેર જવા નીકળી. રસ્તામાં પેલો ચોર જે પ્રથમથીજ આ સંઘર્ષો તમાસો જોતો હતો તે તેની પુઠે પડી કહેવા લાગ્યો કે, તું કોણ છે અને ક્યાં જાય છે. સુમતી એનો ઉત્તર ગભરાટમાં ને નાકની વ્યથામાં કાંઈ આપી શકીજ નહીં એટલે ચોરે તેને ધમકાવી લુગડાં ધરેણું ઉતારી આપવા કહ્યું કે તરતજ તેણે તેને તાબે ચર્ધિ સર્વ ધરેણું ઉતારી આપી દીધાં અને પોતાટવાનો વખત નજીક આવવાથી તે તરતજ પોતાના બાપને ઘેર ગઈ ને પતી સુતો હતો ત્યાં જઈ સુતી. થોડી વાર શય્યા પર પડી રહ્યા પછી પોતાનું સ્ત્રી ચરીત્ર કરવા “દોડારે ! દોડા

૩૬] લલનાની લીલા અથવા રમણી-રહસ્ય.

હાય હાય! મારું નાક કાપી નાંખ્યું” એવી કારમી ચીસો પાડી સૌને બચલીત કીધાં. સુમતીની ચીસ સાંભળી ધરનાં સર્વ માણસો ગભરાઇ જાગી ઉઠ્યાં અને ચંદ્રગુપ્ત પણ એઆકળો થઈ જાગી ઉઠ્યો તે જુલે છે તો એમેર માણસોની ગીરદી મચી રહી છે. આ સઘળાં મનુષ્યોએ સુમતીને પુછ્યું કે, “શું છે બહેન!” સુમતી બોલી અરે શું તમે જોતા નથી? આ મારા વરે મારું નાક કાપી નાંખ્યું, હું નકરી થઈ રે! આ ભાઈઓ મને બચાવો, નહીં તો એ મારો જીવ ભેશે, એવી બચંકર વાણી સાંભળી સઘળા જનો ચંદ્રગુપ્તને પુછવા લાગ્યા કે, તમે આ નીરખરાધી બાળાનું નાક કેમ કાપ્યું? ચંદ્રગુપ્ત આ પ્રશ્ન સાંભળતાંજ બચલીત થઈ ગયો, ને તે યદ્વાતદા બોલવા લાગ્યા. તેનું મ્હેં સીદાવીદા થઈ ગયું, ને પરદેશમાં વેચાએલા ગુલામની માફક એક પણ અક્ષર તેનાથી બોલ્યો નહીં, હા કે ના? કંઈ પણ તે બોલી શક્યો નહીં આમ પુષ્કળ કુતુહલ ત્યાં મચી રહ્યું. તેટલામાં પ્રાત કાળ થયો, એટલે સુમતીના કુટુંબીઓએ આ ફરીયાદ રાજસભામાં જાહેર કરી, આ વ્રતાંત જાણતાં રાજાને ધણો ગુસ્સો ચઢ્યો; તેથી તેણે ચંદ્રગુપ્ત કે જે નીરખરાધી હતો તેને બંધાવી મંગાળ્યો, અને યજ્ઞયોગ્ય ન્યાય કરવા તેને કેદ કરી રીતસર કામ ચલાવવું શરૂ કરી છેવટે તેને કેદની તથા દંડની બંને શીક્ષા ફરમાવી.

હવે પેલા ચોરે આ સર્વ પ્રત્યક્ષ જોયું હતું, તેથી તે ચંદ્રગુપ્ત ઉપર થયેલો ગેરમનસાફ જોઈ શક્યો નહીં તેણે તરતજ રાજસભામાં જઈ આશી માગી પેહેલેથી તે છેવટ સુધી જે બન્યું હતું તે કહી બતાવ્યું; અને તેની પુરતી તપાસ કરવા રાજા સહીત સર્વ સભા, પેલા ઉપવનમાં સંકેતગૃમાં ગઈ. ચોરે સુમતીનું નાક, તેનો ચાર, ને ધરેણી સર્વ

ખતાવ્યાં. એ જોઇ રાગ તે ચોર ઉપર અત્યંત પ્રસન્ન થયો તે તેનો સહાર કરી પેલા ધરેણાં તેને આપી દીધાં, અને ચન્દ્રચુપ્ત ઉપર નિષ્કારણુ આવેલો અપનાદ મીત્રતારૂપે ઉતારી દીધો.

સાર—શ્રીઓ અતી ચાલાક, કુટીલ, દુર આચારણુવાળી નીલ-જ અને ચપલ હોય છે તે પતિનો, માતાનો, બંધુનો, સંતાનનો કે સહોદરનો કોઇનો પણ દ્રોહ કરતાં ડરે નહીં માટે તેનાં શબ્દોપર પુરતો ભરશો રાખવો નહિં.

જહાંદરશાહ અને તેની હુરમ નુરઝાં.

ગલ કુળમાં ઉત્પન્ન થએલ જહાંદરશાહ બાદ-શાહ આગળ દીલ્હીનાં રાજ્ય કરતો હતો. તે કેળવણી પામેલો, ન્યાયી અને ઉદાર દીલનો હતો તે વખતે આખા હિંદુસ્તાનમાં તેના જેવો બીજો કોઇ રાજા નહતો. હંચા કુળની રજપુ-

તાણીઓ અને બેગમોથી તેનું જનાનખાતું દીપી રહ્યું હતું. એક પાટ-ણીની રાજપુતાણી તેને અતીશય પ્યારી હતી રાજસંબંધી કામથી ફારમત થઇ તે હુરમની પાસે જતો, ત્યાં પોતાની પ્રીયા સાથે હાસ્યવીનોદ અને શરાબબાજીમાં મશગુલ રહેતો, ત્યાં દારૂના પ્યાલાની ઘટમાળ, મનની તલબ, અને પ્રેમનું યુદ્ધ ચાલતું, ખરી રાજપુતાણી જે હુરમ તેનહ પ્રેમ યુદ્ધમાં ધાયલ થઇને બાદશાહ તેની ગોદમાં પ્રેમમય મોઢ્યાની પેઠે અહરનીશ આરામ કરતો.

આખા રાજ્યમાં હુરમ જેવું તેને ખીજું કોઈ વહાલું નહોતું. જ્યારે તે હુરમને પોતાની ગોદમાં લઇને અગાસીમાં બેસતો, ત્યારે આજ અંદ્ર હશે એમ ભૂલીને અંદ્રમુખી હુરમના સામું જોતો ! આ પ્રમાણે હુરમ સાથેની મોજશોખને એશારામમાં આદશાહ એટલો તો લુબ્ધાઈ ગયો કે હુરમ વીના તેનાથી ક્ષણ પણ રહી શકાય નહી, એટલે રાજ્યકામ અને કચેરીમાંથી તેનું દીલ ધીમે ધીમે ઉઠી જવા લાગ્યું. પણ દૈવની ગતીને કોઈ પહોંચતું નથી, કુદરતી નીયમથી હુરમ ખીમાર થઇ રોગોએ તેને ઘેરી લીધી, બહુ બહુ પ્રયત્ન અને ઉપાયો છતાં પણ અંતે તેણે શ્વર્ગવાસ કીધો.

હુરમ નુરઝાં રૂપનું રમકડું ને હૈયાનો હારહતી, તેના મરી જવાથી જહાંદરશાહને અતી દુઃખ થાય તેમાં કોઈ નવાહજ નહી. તે દીવસ પછી આદશાહ ઘરમાંથી બહાર નીકળ્યોજ નહી, અને રાજ્યકામમાંથી તેનું ચીત ઉઠી એકાંતવાસમાં પેહું, એમ એક મહીનો થયો, બે, ત્રણ અને છ મહીના થયા; ત્યારે આખા શહેરમાં ત્રાણ ત્રાણ વરતી રહ્યો; આદશાહના શોકમા રૈયતને પણ શોક પાળવો પડ્યો. કોઈ ઠેકાણે લગ્ન કે તેવી શુભ કીયા થઇ શકતી નહી, અને તેથી બાટ ચારણો અને ખાલણો વગેરે બંદીજન બુખે મરવા લાગ્યા ને સર્વ જગોએ અંધાધુંધી ચાલવા લાગી.

પ્રધાને આદશાહની દીલગીરી કહાડી નાંખવાને ધણા પ્રયત્ન કીધા; પણ કંઈ આશુ નહીં આખરે આદશાહને એકનો એક શાહગઢો હતો તે દરેજ પોતાના પીતા જહાંદરશાહ પાસે સલામ ભરવા જતો હતો, તેને એક દીવસ પાસે બોલાવી પ્રધાને સમજાવ્યું કે આદશાહ શોક મુકતા નથી, તેથી રાજ્યમાં અંધેર ફરી વળ્યું છે; માટે તું જો માફ

નામ ન દે અને હું શીખવું તેમ કરે તો કાંઈ ઇલાજ થાય. શાહજાદાએ વચન આપ્યું જે મારું શીર ઉઠાવશે. તો પણ તારું નામ હું કહીશ નહીં એટલે પ્રધાને શીખાવ્યું કે કાલે સવારે તું જાય ત્યારે સલામ કરી બે હાથ જોડીને કહેજે કે-જહાંપનાહ! મારી એક અરજ છે. પછી વચન લઇને કહેજે કે એક વખત સ્વારી ચઢીને શહેરમાં ફરે કે રમ્યતનો શોક જાય, બીજે દીવસે શાહજાદો બાદશાહ પાસે ગયો ને સાગ જોઇ બોલ્યો, કે, જહાંપનાહ! એક અરજ? બાદશાહે પૂછ્યું, મારા ખ્યારા ફરજદ! કહે કે હું તારી શી મુરાદ હાંસલ કરું. આ રાજ્ય તારું જ છે. બાદશાહના મનમાં કે કાંઈ પૈસા કે વસ્ત્રાલંકાર કે પ્રગણું જોઈતું હશે તો આપું તો રાજ એનું જ છે. એ માગીને તે શું માગવાનો છે? બાદશાહનું વચન લઇ તે બોલ્યો—આપ બહાર નીકળતા નથી, તેથી ગામ અંધેરી નગરી જેવું થઈ પડ્યું છે, માગણુ આદિ લોકો ભૂખે મરે છે. માંટે વધારે નહિ તો એક વખત બહાર નીકળી સ્વારીએ ચઢી દરબાર ભરો! આ સાંમળી બાદશાહ એકદમ ગુસ્સે થઇ બોલ્યો. બેટા! તને કાંઈએ શીખવીને મોકલ્યો છે, શાહજાદાએ કહ્યું કે ના? એ તો મારીજ અરજ છે, ના સુણો તો તમારું વચન ગયું. ત્યારે બાદશાહે નાખુશીથી કમુદ્ગ કીધું, અને આઠ દીવસ પછી ધામધુમથી સ્વારી ચઢાવી, તે જોવાને શહેરનું તમામ માણસ ભેગું થયું—ત્યાં એક ઉગમણુ દરવાજા ઉપર સીપાઈ કરણસિંહની છોટરી ઉછરતી જુવાનીએ પહોંચેલી હતી તે તેના ધરનાં મેડી ઉપર આવીને જોવા ઉભી છે. ત્યાં બાદશાહને સવારી આવી જહાંદારશાએ તેના સામું જોયું તો જાણે પાછી મરી ગયેલી દુરમ જીવતી થઇ આવી હોય એવું તેને સ્વરૂપ લાગ્યું. આથી બાદશાહે વજીરને કહ્યું કે—અમે દુરમ

આઈ ? વજરે કહ્યું, આદશાહ સલામત ઓહી !—હવે હુરમ ક્યાંથી હોય ? એ તો કોઈ ગરીબ માણસની છોકરી છે. પણ તેની ઘણી કુટડી છખી આદશાહના હૃદયમાં કોરાઈ રહી.

રસીલા વાંચનાર ! કરણસિંહ ખીયારો મુશકીન સીપાઈ હતો તેને રહેવાને માત્ર એક નાની સરખી ઓરડી, જુજ સામાન ને પોતાની અમુલ્ય છોકરી પંખી શીવાય તેની ખીજ મીલકત કાંઈ નહોતી. આપડી પંખીની વય તેર વર્ષની હતી, તે આપ ને ખેડી બંને એક ઓરડીમાં સુઈ રહેતા હતાં. આદશાહે કરણસિંહને ખોલાની મંગાવી તેની છોકરીનું માંગુ કર્યું. વજરે આડે આવી આદશાહને સમજાવ્યો કે એ છોકરી શાહજાદા લાયક છે, આદશાહને લાયક નથી. તે ન માનતાં લગ્ન મુકરર કરીને કરણસિંહને વીદાય કર્યો હવે કરણસિંહને તેની સ્ત્રી પોતાનાં ઘરમાં જન્મની વાતો કરે છે, તે બધી વાત પંખી ગુપચુપ સાંભળે છે, ને તે હરખથી તેનાં રૂવેરૂવાં ઉભાં થઈ તે કામાતુર થઈ જાય છે.

પંખીની સાથે તેના આપની પણ દશા ફરી, તેને તેજ દહાડે આદશાહે અમીર બનાવી એક પાયાગાનો રીસાલદાર બનાવ્યો. જેથી તેના સર્ગા-વહાલાને ખીજ લોકો, જે એની તરફ કોઈ દીવસ જોતા નહોતા તે આજે આઠ કાલે દસ. એમ મળવા આવવા લાગ્યા, તેઓ કહેવા લાગ્યા જાઈ અમને ભુલતા રખે ! અમેતો તારા દુઃખના ભાગીઆ હતા, તેથી સુખના સમે હવે જૂલી જઘણ નહિ પછી આદશાહ તેની પુત્રી સાથે પરણ્યો અને પંખી જનનાખાનામાં રહેવા લાગી, આણી તરફ પંખીના સૈદ્ધર્થને ઢાંકી તેવી એની કુચાલ હતી; કેમકે તે આદશાહના શાહજાદા પર આશક પડી હતી !!

હવે એક દીવસ શાહજાદા દડા દાવ રમતો રમતો પંખીના મહેલ પાસે ગયો, ત્યાં રમતાં રમતાં હાથમાંથી દડો છુટીને તેણીના મહેલમાં

પડ્યો. રાણીએ તે ચપ લઈ લીધો ને પગ નીચે દબાવી દીધો. દાવવાળા ખીજા બ્યારે તે લેવા ગયા ત્યારે તેમને ધમકાવી કહાડ્યા કે જાઓ તમારા શાહજાદાને મોકલો તો આપું. છોકરાઓએ શાહજાદાને કહ્યું કે તારી મા અમને દોઢા આપતી નથી તે તું જઈને લાવ. શાહજાદો લેવા ગયો તો પંખીએ પોતાની ખુરી મતલબ સાંધવા સારૂ શાહજાદાને પકડી દીવાનખાનામાં લઈ ગઈ. ત્યારે શાહજાદાએ અતી આગ્રહની સાથે કહ્યું કે મા, મને દોઢા આપ. એટલામાં તો તે શાહજાદાને વળગી પડી. અને ચુંબન કરીને છાતી સરસી દાખી કેવા લાગી કે મારાથી તારા વગર રહેવાતું નથી શાહજાદો કહે અરે ! તું મા ? છે. તો મારાથી એમ કેમ થાય ? રાણી તેને કામના આવેશમાં છાતી સરસો દાખીને બોલી કે મા તો જે હશે તે હશે, હું તો તારી માશુક અને તું મારો ભોળી ! માટે લે આ ગાલપર ચુંબન કર ! શાહજાદો કહે મને છોડી દે હું કરું છું એમ કહી તેનાં હાથમાંથી ઝટ છુટીને બહાર નાઠો તે નાઠો. ફરી મહેલ સામું જોયું નહી.

વાંચનાર ! તે પછી દુષ્ટ પંખીએ એક નવુંજ તર્કટ રચ્યું. તેણે સાંજે પોતાના મહેલમાં દીવા ન પ્રગટવાનો હુકમ કર્યો પોતે અંધારામાં એમને એમજ બેસી રહી. બાદ બ્યારે બાદશાહ આવ્યો ત્યારે તેની સાથે બોલી નહોં; સ્ત્રીનાં ચરીત્ર અપાર છે વળી સ્ત્રીને વશ કોણુ નથી ! બાદશાહ પોતાની વહાલી હુરમને રીસાએલી જોઈને ખીન્ન થયો. તેમાં તેનો વાંક નહોતો, તે તો પ્રેમી હતો. પ્રેમીને માશુકની હિંદાસી સહજ કાળજી કરે છે, તે તેણીને મનાવવા લાગ્યો. તેણીને કાઠાવાલા કરવા લાગ્યો. જહાંદરશાહ જે મ્હોંટા ભરતખંડને બાદશાહ તે, પેલી મુઠ્ઠી-બરની ખુચસુરત કાન્તીવાળી સ્ત્રીની સન્મુખ ચાકરની માફક ઉભો રહ્યો.

૪૨] લલનાની લીલા અથવા રમણી-રહસ્ય.

મહા પ્રયત્ને અને ધણી આજીજીથી પેલી પંખીએ જાણે દુનીયાનું સત્ય પોતામાં જ હોયની ! તેમ પોતાની કુચાલ ઢાંકીને શાહજાદાને દોષિત કરવા કહ્યું કે તેણે મારાપર બળજેરી કરી; પોતાની સ્ત્રીનાપર જીલ્લમ કેમ સાંખી રહેવાય ? તેમ શાહજાદો પોતાને એકનું એક ફરજન તેને સખત શિક્ષા પણ કેમ થાય ? હજી તે એવા વીચારમાં છે. તેવામાં રાણીએ મેહુનું મારું જે તમે નામરદ છો. ને અમને તમારા છોકરા માટે પરણી લાવ્યા છો ? આજ તો ઇશ્વરે આપરૂં રાખી; પણ તમારા જેવા અમારા ધણી હોય. તો કાલે સીપાઇઓ પાસે મને ખેંચાવી લઈ બગડાવશે. આથી તે એવકુદ બાદશાહે શાહજાદાને ફાંસીની શિક્ષા કરવાનો હુકમ કર્યો, ત્યારે પંખી પંખી મનાઇ અને તેઓએ પ્રથમની પેઠે હાસ્યરસથી મોજમજ ભોગવી. એજ ઢોંગી હુરમ કે જે થોડા વખત પહેલાં કૃત્રિમ શોકમાં હુખી હતી. હવે જ્યારે શાહજાદો મહા મહેનતે રાણીથી નાશી આવ્યો, ત્યારે પોતાના સોગતી છોકરાઓથી વિખુટા પડ્યો તેથી અને તેની મા હુરમે બળાત્કાર કર્યો તેથી દિલગીર થઇને થોડે દુર એક મુસાફરખાનું હતું, ત્યાં જઇને થએલી બિનાપર વિચાર કરતો સ્તબ્ધ થઇને બેઠો, ત્યાં આગળ અચાનક નજીમી (જેશી) આવી ચઢ્યો, તેની પાસે કેટલાએક લોક નશીય જેવરાવતા હતા; ત્યાં જઇને શાહજાદો ઉભો રહ્યો. તેજેઘખે ચાર મસ્કરા બોલ્યા કે આ છોકરા વિષે નજીમ નાખ, નજીમીએ નજીમ નાંખીને કહ્યું જે આ છોકરાને કાલે ફાંસી દેવાનો છે, આ સાંભળી સઘળાને તેના ઉપર અનાસ્થા થઇ ને કહેવા ભાગ્યા કે જે ગપ્પીદાસ ગપ્પુ ઠોકે જાય છે તે. આ રાજપુત આખા રાજ્યનો ધણી તેને ફાંસીની સજા આપનાર કોણ છે ? માટે તું જીવો છે, એમ કહી તેને કાઢી મેલ્યો, લોકો તો તેનાપર હસ્યા પણ શાહજાદાના મનમાં તે વાત ખટકી.

ખરેખત બીજે દિવસે કાંઈ પણ પુછપરછ કર્યા શિવાય બાદશાહે મારાને બોલાવી શાહજાદાને ફાંસી દેવા હવાલે કર્યો તેઓ તેને મારવા નદી કિનારે લઇ ગયા. ત્યાં ત્રાહે ત્રાહે બોલતુ લોકોનું ટોળું મળ્યું હતું. એટલામાં વજીરની ગાડી સામી મેરથી આવી પહોંચી છે તેણે લોકોનું ઠકું અને વચ્ચે શાહજાદાને જોઇને પૂછ્યું—અરે ! આ શું? દિલ્લીમાં કાઇ કુતરાને પણ મારી શકતું નથી, તો આ શાહજાદાને કાણ મરાવે છે ? તે સાંભળી તેમણે બાદશાહનો સવિસતર હુકમ કહી સંભળાવ્યો, વજીરે કહ્યું બાદશાહ ગાંડો થયો હશે. છોડ, શાહજાદાને હું લઇ જઈ છું. ત્યારે મારો આગળ આવીને બોલ્યો—આપજી ! મારો હક રહી જાય છે, વજીર કહે તારો હક લે, એમ કહી શાહજાદાનાં કપડાં ઉતારી મારાને આધી દીધાં. ને તેને પોતાને ઘેર લઇ ગયો ત્યાં તેને નવરાવી ધોવરાવી નવો પોશાક પહેરાવી સાથે લઇ—પોતે કચેરીમાં ગયો, અને બાદશાહને સલામ કરી, બાદશાહે પૂછ્યું, હે વજીર ! જે દુષ્ટે પોતાની માની જોડે જાજરાઈ વાપરી તેને તું કેમ ઉગારી લાવ્યો ? વજીરે કહ્યું, બાદશાહ સત્રામત ! વાત ખોટી છે, શાહજાદો એવો હોય નહિ માટે રાણીને ફાંસી દેવી જોઈએ. બાદશાહ કહે જે—રાણીએ પોતે મને કહ્યું છે. ત્યારે વજીર કહે બાદશાહ ! જ્યાં એક સ્ત્રી અને એક મરદ છે. તે મરદ ઉપર કાંઈ આજી લગાડે, ત્યારે તે મરદની યોગ્યતાની તપાસ લઇને પછીજ સ્ત્રીનું કહ્યું માનવું. સ્ત્રી જાત તે બેવકા, નિરદય અને ઢોંગી છે તે ઘડીકમાં સતી થાય છે ને ઘડીકમાં વંદી જાય છે. તે ઉપરહું એક વાત કહું તે સાંભળો પછી દરીઆફ કરો.

“વજીરે બાદશાહને કહેલી વાર્તા”

કાંઈ એક બાદશાહને એકની એક છોકરી હતી, તે સુંદર ને નવચૌવના હતી, પણ તે પરણવાને ના કહેતી અને તેણે આજપણથીજ

૪૪] લલનાની લીલા અથવા રમણી-રહસ્ય.

ફકરી લીધી હતી. સદા તે એક દાસીની સાથે બહાર ફર્યા કરે, મસિદ વીજેરમાં પડી રહી ને પોતાની દેહને દમે, તેને વાસ્તે શહેરની બહાર બાગ હતો તેમાં તે એક દિવસ સુવાને ગઈ, ત્યાં તે પુષ્પસેજમાં લસ-લસાટ ઊંઘી ગઈ, તે વખતે તેને સ્વપ્નું આવ્યું કે તેજ સમયે તેણે કોઈ ચારને ભોગ આપ્યો. આણીગમ તેને સ્વપ્નું આવ્યું તેજ વખત અચાનક તેના સ્તનની ડીંડી ઉપર એક ભ્રમરે ડાંસ દીધો કે લોહીની ધાર વહેવા લાગી, ને એણે સ્વપ્નું પુરૂં થયું તે સ્વતઃ જાગી ઉઠી ને દાસીને બોલાવી, તે ચારનું વર્ણન કરી કહેવા લાગી. બાપ ! મારો ચાર ક્યાં નાહો ? તેને લાવ ? દાસી કહે-બહેન તુ ગાંડી થઈ કે શું ? વાડીમાં તો તું, ને હું બન્ને એકલાં છઈએ, ત્યાં ચાર શો અને વાત શી ? શાહનદી તો ખુરવા લાગી, તેને એક વાતની સૂઝ પડે નહિ. સવારમાં દાસી તેને સાથે લઈને શહેરમાં ગઈ, તેવામાં એક દીવાનનો છોકરો વર્ષ અઢારએકની ઉમરનો ને ખુશસુરત હતો, પણ નખળી સ્થિતિનો હતો, તેના આપદાદા તો આગળ દીવાન હતા, પણ એએક પહેડીથી નોકરીથી બરતરફ હતો. તે દરરોજ નોકરીની આશાએ કચેરીમાં સલામ ભરવા આવતો હતો. તે સલામ ભરીને ઘેર જતો હતો. તેને દીકો અને તેને જોઈ કે શાહનદીનું મન ચમક્યું, ને સ્વપ્નમાં આવેલો આશક આજ છે એમ તેને ભાસ્યું. પછી તે દાસીને કહેવા લાગી-દાસી ! દાસી ! આ રહ્યો મારો ચાર, એને તું ગમે તેમ કરી મારી પાસે લેઈ આવ. હું તને ખુશી કરીશ. તે સાંભળી દાસી તેની પછવાડે પછવાડે ગઈ; પણ પેલો તો ઉતાવળે ચાલતો તેથી આગળ નીકળી ગયો, અને દાસી પછવાડે રહી ગઈ. પછી તેણે દિવાનના છોકરાને છેટેથી ઉતરી ધરમાં જતાં દીકો; પણ અંદર ગયો તેવુંજ બાહરું

અડકાવી દીધું. ત્યારે દાસીએ પાનની પીચકારીથી ધરને નિશાની કરી પાછી વળી અને કુંવરી પાસે આવી કહ્યું કે બાઈ !, એ તો ધરમાં પેસી ગયો. ત્યારે શાહજાદીએ પૂછ્યું તે કાંઈ એધાણી રાખી છે? દાસી કહે હા, પછી શાહજાદીને પોતાની સાથે લઈ તેના ધર આગળ ગઈ તો તેમણે કમાડ વાસેડું જોયું તેમણે કમાડ ધણું ઠોક્યાં પણ કો-ઈએ જવાબ આપ્યો નહી, ત્યારે ત્યાંજ ચોભ્યાં. એવામાં કોઈ દળનારી દળણું આપત્રા અંદર ગયેલી. તે દરવાજે ઉઘાડી બહાર નીકળી, તે લાગ જોઈને શાહજાદી અંદર પેડી, અને દાસી બહાર રહી. હવે વા-ણીઓ કચેરીમાંથી આવીને આશરીના પડચાર ઉપર બેઠા હતા તે શાહજાદીને જોઈ તે ચડપ ઉભો થયો અને શાહજાદીનો સત્કાર કર્યો ને બોલ્યો ધણી ચાકરને ઘેર ક્યાંથી ? તે સાંભળી શાહજાદીએ તરતજ તેનો હાથ પકડ્યો ને કહ્યું કે ચાર હું તારા ઉપર ફીદા (આશક) છું, વાણીયા ભાઈ બીકણુ એટલે ના ના કહેવા લાગ્યા, કે તમે તો અમારા માવીતર જેવા; શાહજાદી બોલી પિટયા હું રંગ રમવાને આવી છું તે પાછી જનાર નથી માટે જો તું મારું મન મનાવી મને નહીં ભોગવે તો તારા માથું કપાવીશ. વાણીઆની સ્ત્રી ચતુર હતી. તે બોલી જ એમાં શું છે? જાઓ જ થનાર હશે તે થશે; પણ શાખ તો કરી લ્યો? પછી વાણીઓ શાહજાદીનો હાથ પકડી ઉપર લઈ ગયો તે વખતે વાણીયાણીએ કહ્યું:-એન રંગ રમત્રા આવ્યાં છો. ને આવો અપશુકનિયાળ પોશાક કેવો? એમ કહી પોતાની પેટીમાંથી જરીયનના તરેહવાર પોશાક તથા હીરા, મોતી વીઝેરનાં ધરણું તેને મહેરાવી ખુબ સંગારીને બંનેને શયનેગૃહમાં મોકલ્યાં. તેમણે ત્યાં ખાધ પી આખી રાત એશઆરામ અને રંગ ભોગમાં ગુળરી. એમ કરતાં બે

ચાર દિવસ સુધી રહી, ત્યાંસુધી તો મહેલમાં શાહનદીનો ભાવ કોઇએ પુછ્યો નહિ, કેમકે એવી રીતે તે ઘણીવાર બાગમાં કે મસજીદોમાં પડીજ રહેતી હતી. પણ પાંચ સાત દિવસ થયા, ત્યારે પુછપરછ થવા લાગી કે શાહનદી ક્યાં? વાણીઓ રોજ સવારમાં કચેરીમાં જતો હતો તેણે આ ચરચા સાંભળી અને જે વાત થાય તે પોતાની સ્ત્રીને કહે, તો પણ તે ગણકારે નહીં. ૮-૧૦ દિવસ થયા પછી કચેરીમાં રાજા બોલ્યો કે પાસેના ગામથી નજીમીને બોલાવો, તે વાણીયાએ સાંભળ્યું ને ઘેર જઈ સ્ત્રીને કહ્યું કે હવે તો ઝડપાઈ જઈશું; કેમકે બાદશાહ કાલે ગામથી નજીમીને બોલાવનાર છે એટલે પછી આપણું તો આવી રહ્યું. વાણિયણ કહે ફીકર નહિ તેનો હું ઈલાજ કરીશ. નજીમીને આવતાં બે ચાર દીવસ વીતી ગયા. હવે વાણીયાના ઘરનાં ચોકમાં પ્રથમના વખતનું એક હોજ હતું, તે હાલ પુરી મુકેલુ હતું, તેને વાણીયાએ બોદાવી સાફ કરી પાણી ભરાવ્યું, પછી એક હોડી વેચાતી મંગાવી અને હોજમાં તરતી મુકાવી અને તે હોજની ચારેબાજુએ ચાર છબી ગોઠવી-એક બાજુ મક્કા બીજી બાજુએ દ્વારકાં, ત્રીજી બાજુએ કલકત્તા, અને ચોથી બાજુએ મુંબઈ, એમ ચારે શહેરની તસ્વીરો મુકાવી પછી તે હોડીમાં શાહનદીને બેસાડી, તેના હાથમાં હલેસું આપીને કહ્યું કે આ હોડી ચારે તરફ ધડી ધડીએ ફરતી રાખો. અહીં શાહનદી હોડીમાં બેસી છે ને પણે નજીમી નજીમ નાંખી જીવે છે તો પ્રથમ નજીમ નાખી બોલ્યો-જે બાઈ પાણી ઉપર છે. બાદશાહે પૂછ્યું ક્યાં? નજીમી બોલ્યો કે મુંબઈ, દિવાન બોલ્યો જે હજ કરવા જવાની હતી તે ગઈ હશે, પણ ગાંડી તો કલ્યા વગર ગઈ, જે કહીને ગઈ હોત તો ખજાનો આપી મોકલત. પા કલાક પછી હોડી મક્કાની

છામી તરફ ગઇ ને પછે ફરી નજીમ નાંખી જોવાવું તો મક્કા તરફ છે, ત્યારે ખચીત કહેવા લાગ્યા કે ગઈ, બાદ થોડીવાર રહી ફરી નજીમ નજીમ નાંખી નજીમી બોલ્યો જે કલકત્તા તરફ છે. ત્યારે કાંઈક શક પડ્યો, ને તે સાંભળી બધા હસવા લાગ્યા અને તેના ઉપરથી વિશ્વાસ ઉઠી ગયો. અને તેને ગાંડામાં ખપાવીને હાંકી મેલ્યો ? પછી તો બાદશાહે તેની ધણી ધણી રીતે શોધ કરવા માંડી. પણ કાંઈ પત્તો લાગ્યો નહિ છેવટે, બાદશાહે-એક બત્રીશ પાનનું બીકું બનાવરાવી સમામાં ફેરવ્યું કે જે મારી શાહનગરીને ખોળી આપે તેને મ્હોટું ધનિમ આપીશ. તે બીકું તેનાં કોટવાળે ઝડપ્યું અને શાહનગરીની તપાસ કરવાને નીકળ્યો બે ચાર દીવસ અહીં તહીં ફર્યા પછી તે પેલા વાણીયાની ગલી આગળ આવ્યો. તે ગલીને નાકે બે તંબોળી રહેના હતા તે ઘણા ચતુર હતા. તેમણે આની નેત્ર ચિકિત્સા જોઈ પૂછ્યું જે કેમ ફેરા મારો છો ? કોટવાલે વાત નિવેદન કરી. ત્યારે તંબોળી કહે અમે બતાવીએ તો શું આપશો ? કોટવાળ કહે પાંચસે રૂપીઆ આપું. તંબોળી કહે તે પહેલાં આપો તો બતાવું, પછી તમને ક્યાં પૂછવા આવીએ-તમે અમલદાર પડ્યા ? તે કોટવાળે કમુલ્લ કર્યું ને રૂપીઆ પાંચસે ગણી આપ્યા. એટલે તેણે બતાવ્યું કે પેલું રાતું ઘર છે તેમાં છે ! કોટવાળ થોડા વાળીને વાણીયાના ઘર તરફ આવ્યો વાણીયેણુ જાણતી હતી કે વાત ફેલાઈ છે, તેથી તે ડોકા બારીનું કમાડ બંધ કરીને દરવાજા પાસેજ ઉભી હતી. પેલો કોટવાળ તેના ઘર આગળ આવ્યો ત્યારે સ્ત્રી ચરીત્ર કરી નેણુ મારતી અર્ધા અર્ધા શબ્દ બોલી મોહ ઉપજાવી કહેવા લાગી જે હં-હં ? મુવો મારી ઉપર શોક્ય લાગ્યો છે. માટે

તમે આવો આપણે સાથે રહીએ કે પીટયો જલદી ઠંકાણે આવે. વાણીયણુ પણ મહા સ્વરૂપવાન હતી, તેમ તેના હાવભાવ અને ચાળા ચટકા જોઈને કોટવાળ લલચાયો, તે અંદર ગયો એટલે વાણીયણુ તેના હાથમાંથી ઘોડો લઇ બાંધ્યો અને તેનો હાથ પકડી એક ઓરડા મણી આંગળી કરીને બોલી કે પણુ ? બેઠાં છે, તમે અંદર જાઓ ? જો હું આવું તો મને મારો રોથો મારશે પેલો કોટવાલ અર્ધક દુર ઓરડામાં ગયો કે નીચે ખાડો ખોદી ઉપર પાટીયું મેલ્યું હતું. તે વાણીયણુ ખેંચી લીધું કે કોટવાળ અંદર કેદ થયો ! આસરે પાંચ સાત દિવસ થયા પણુ કોટવાળ જણાયો નહિ, ત્યારે ગામમાં યુમ પડી કે કોટવાળ ક્યાં કોટવાળ ક્યાં ? જેથી બાદશાહે વિચાર્યું કે શાહજીની શહેરમાં છે ને જેણે શાહજીને રાખી છે તેણેજ કોટવાળને કેદ કર્યો છે. તેથી બાદશાહે ફરી હુકમ કર્યો, જેથી દીવાન શોધવા નીકળ્યો. તે પણુ બે-ત્રણ દિવસે રખડતો રખડતો તંબોળીની દુકાને આવ્યો, તેને પણુ તંબોળીએ કોટવાળથી વધારે ખખેરીને સ્થાનક બતાવ્યું એટલે તે પણુ ત્યાં ગયો ત્યારે વાણીયણુ તેને પણુ તેવી રીતે હાવભાવ અને પ્રેમી વચ્ચનોથી ફસાવીને બીજા ખાડામાં કેદ કર્યો ? ચોથે દિવસે હજીરીઓ તપાસ કરવાને નીકળ્યો, તેની પણુ તેજ દશા થઇ, પૂછી રાજા પોતે શોધ કરવાને નીકળ્યો, અને તેની આંખમાં ધણી ખુનસ વરસી રહી, તેને પણુ તંબોળીએ મુકામ બતાવ્યું તે પણુ ત્યાં આવ્યો, વાણીયણુ રાજાને સારૂ આગમચથીજ એક સરસ ઓરડો શણગારી, તેમાં ગાદી તકીઆ પાથરી મેલ્યા હતા, ત્યાં આગળ રાજાનો સત્કાર કરી પોતે તેડી ગઈ પછી પોતે કહ્યું કે હું બારણું વાસીને તેની બારીમાંથી તમને દેખાડું નહિ તો મને માર પડશે. રાજાએ કહ્યું ઠીક. પછી તેણે

આરણ્ય વાસી આરી ખુદી રાખી અને શાહનદી પાસે જઈ કહ્યું કે જા તારા પિતા આવ્યા છે, તેમને તું કરગરીને પગે પડી સાથે સાથે વાત કહી દે કે હુંજ આધીન થઈને આવી છું. તેણે આનાકાની કરી ત્યારે વાણિયણ બોલી કે ત્યારે શું તું મારાં ગરીબનું નખખોદ ઘાલવા આવી છું, માટે જ બાદશાહને મળ. મા આપને કહેતાં શરમ રાખીએ નહીં, તે સામળી શાહનદીએ જઈ કાઢાવાલા કરી આપને વિનવી પડી ને કહ્યું કે વાણિયાનો વાંક નથી, માટે મારી આપો, બાદશાહને દયા આવી. તે બોલ્યો કે જા માફ છે. શાહનદી કહે લખી આપો ! બાદશાહે કહ્યું-મારી મોહોર તો હજુરીઆ પાસે છે. તે તું જાણે છે ને દસ્તાવેજ દિવાન લખે છે. કુંવરી કહે તેઓ પણ અંદી છે. પછી તેમને કાઠીને હાજર કર્યા. પછી દિવાનને કલમ ખડીઓ આપી દસ્તાવેજ કરાવ્યો અને હજુરીઆ પાસે મહોર કરાવી. મારી પત વાણિયાના હાથમાં આપ્યું પછી વાણિયણે બાદશાહને કહ્યું કે આપ હુરમોને અત્રે સાંજે મોકલી શાહનદીને લઈ જશો તો વાત ક્યાંઈ ફાટશે નહિં. તેમાં આમર છે. પછી બાદશાહ મેહેલમાં ગયો અને સાંજે રાણી પાસે કુંવરીને બોલાવી લેઈ તેનું લગ્ન લેઈ વણીયા સાથે પરણાવી આપવા નક્કી કર્યું.

માટે હે બાદશાહ તું દરીઆફ કર કે એનો ગહેટી શાહનદી હતી, તોપણ તેણે એક વખત આવું તરકક ઉઠાવ્યું. તો આ ગરીબ કંગાળ હલકા કુળની છોકરી શું નહિ કરે, માટે એવી સ્ત્રીનાં શીખવ્યાથી નિરપરાધી કુંવરને મારવાની હિમ્મત તમે હરગેજ કરશો નહીં. શાહનદો તદન નિર્દોષ છે. અને રાણીજ ગુનેગાર છે.

આથી બાદશાહને પોતાના અધટિત કૃત્યનો ઘણો પસ્તાવો થયો

૫૦] લલનાની લીલા અથવા રમણી-રહસ્ય.

અને એમા શું હકીકત બની છે તે શાહનદાને મોઢેથી બાણવા ફર-
માવ્યું. ત્યારે તે બોલ્યો. કે હજુર સલામત-

—માલિની છંદ.—

નથી નથી નથી મેં સ્વપ્ને કુર સંકલ્પ કીધો,
નથી નથી નથીમેં નીતી-રીતી ઉપર પાય દીધો;
દિલ દુઃખ અતિ થાયે તાત આ શું કહોછો.
મુજ નીતી રીતી જાણી બહેમ ક્યાંથી લહો છો,

આ સાંમળી સધળી સભા છક થઇ ગઇ, ને વજરે કહ્યું કે
જહાંપનાહ! મેં આપ નામદારને પહેલાજ કહેવુંકે મોટી વયે ન્હાની
સ્ત્રી સાથે લગ્ન કરશે તો ખત્તા ખાશે. આદશાહે વજરનો ઉપકાર
માન્યો અને કહ્યું કે મારા શાહનદાને તેં બચાવ્યો છે. પછી માદ-
શાહે કુંવરને નિર્દોષ ઠરાવી કહ્યું કે;—

—માલિની છંદ.—

વચન સરવ સાચાં પુત્ર પ્રિય તારાં,
શ્રવણ યુગલ કાચાં કામથી અંધ મારાં,
વગર સમજ આ મેં ફેર ફૂડો કરવ્યો,
દિલિ પતી ભૂલ્યો ભામિનીને ભમાંવ્યો.

પછી આદશાહે હુરમને કહાવ્યું કે આ વખત તો માફ કરવામાં આવે
છે પણ જો-ફરીને આવું તકટ કરીશ તો યોગ્ય શિક્ષા આપવામાં આવશે.

રૂડો પટેલ અને તેની લલના રૂપાં પટલાણી.

જુપુર નામે ગામમાં રૂડો પટેલ રહેતો હતો, તેની વહુનું નામ રૂપા હતું, તે અને ભરજોમન અવસ્થામાં હતાં. તેમને પરસ્પર વણીજ પ્રિતી હતી, તે હાસ્ય વિનોદ ને એશઆરમમાં દિવસ નિરગમન કરતાં હતાં, કેટલાએક દિવસે કોઈ કવિને મોઢેથી

સ્ત્રીઓના ચરિત્રોના વખાણની વાત રૂડા પટેલે સાંભળી. જ્યો તેના મનમાં તે વાતનો સંદેહ થવાથી પોતાની સ્ત્રી રૂપાં આગળ કહેવા લાગ્યો કે, આ સ્ત્રીઓનાં ચરિત્રોને વખાણુ છે. એ વાત મને ખરી લાગતી નથી. રૂપાં બોલી કે, સ્ત્રીઓનાં ચરિત્ર અપાર છે અને કોઈ કળી શકતું નથી, એ ચરિત્રોથી મહોટા મહોટા મહાત્માઓ છેતરાયા છે. તે કોઈની અક્ષમમાં આવતું નથી. સ્ત્રીઓ ભરથારને પોતાના ધારને ચાકર તરીકે તેડવા મોકલે છે અને તેમના દેખતાંજ પરપુરૂષથીજ જરકર્મ કરે છે, ને ભરથાર તે સ્ત્રીને પતિવ્રતા માને છે. પણ બધી સ્ત્રીઓ એવી નથી, તેમ બધી પતિવ્રતા પણ નથી, એજ પ્રમાણે જગત વ્યવહાર ચાલ્યોજ જાય છે. એટલે સ્ત્રી ચરિત્ર ખરું છે, રૂડા કહે એ વાત મને તો ખરી લાગતી નથી ને જો ખરી હોય તો એ ચરિત્રોનું પારખું તારા વિષેજ બતાવી મારો સંદેહ ભાગ, એ બાબત હું રીશ કરીશ નહિ, ગમે તે પ્રપંચ કરી નિશ્ચિંત મારી સમક્ષ પરપુરૂષ સાથે જર કરું. ને મારા મનમાં એવો, વ્હેમ એ કૃત્ય કર્યાનો રહે નહિ તોજ હું એ સ્ત્રી ચરિત્ર ખરું માનું, રૂપાં કહે-કોક દિવસ બતાવીશ. તારી સાથેજ ધારને તેડાવી તેની

સાથે હારચવિનોદથી રંગ રમી આખી રાત નિર્ગમન કરી સવારે જય ત્યારે વળાવવા પણુ તનેજ સાથે મોકલું, એમ હું કરી બતાવીશ. આ પ્રમાણે વાત થયા બાદ થોડા દિવસ જવા દઈ એક દિવસ રૂપાં પાણી ભરવા ગઈ ત્યાં તેજ ગામના એક વાણીયાનો દીકરો નાથો તળાવને કિનારે બેઠો હતો, તેને જોઈને રૂપાંએ તેને ઘડો ચડવવાનું કહી નેત્ર કટાક્ષ કર્યો ને તેની સાથે પ્રીતી કરી તેને આઠ દિવસમાં મળવાનો વાયદો કર્યો, રૂપાં પાણી ભરી ગઈ, તે વાતને થોડા દિવસ થયાં તેવામાં રાણપુરથી ગાક-એક અમીપુર નામના ગામમાં કણુબીમાં ખરચ હતું, ત્યાં ધણા ગામના પટેલીઆઓને તેડાવ્યા હતા, તેમાં રૂડા પટેલને પણુ તેડાવ્યો હતો, તેથી તે ત્યાં જમવા ગયા ત્યાં તેના શાળાની વહુ કે જેનું નામ અમથી હતું-તે, ત્યાં એનું મોશાળ હોત્રાથી કામ કરવા આવેલ હતી. તેને રૂડા ઓળખતો નહોતો, પણુ અમથી વહુ રૂડા પટેલને ઓળખતી હતી. તેથી તે પોતાની નણુંદનો વર જાણી લાજ કાઢતી હતી. રૂડાએ તે સ્ત્રી કાણુ છે, એમ જોને ત્યાં પોતે ગયો હતો તેને પુછ્યું. તેણે કહ્યું કે એ બાઈ અમારી બાણેજ થાય છે અને તમારા શાળાની વહુ છે, એમ જાણતાં રૂડા રાજ થયો. હવે જ્યારે ખરચ સમાપ્ત થયું કે, સર્વ પટેલો વિગેરે ઘેર ગયા. રૂડા પણુ રમ લઈ પોતાને ઘેર આવ્યો ને પોતાની સ્ત્રી રૂપાં પાસે તેની બાબી અમથી વહુ ત્યાં આવી હતી તે વિષે વાત કરી કહેવા લાગ્યો કે તારી બાબીને આંહી તેડી લાવી મીજમાની આપી પરોણાગત કરવી જોઈએ. માટે તેને તેડવા તું જઈશ તોજ આવશે. માટે ઉતાવળથી જઈ તેડી લાવ રૂપાં પટલાણી પોતાનાં ધણીના અતિ આગ્રહથી પોતાની બાબીને તેડવા અમીપુર ગઈ અને જોને ત્યાં પોતાની ભોજઈ હતી ત્યાં ગર્ભ સ્થાને માત્રમ પડ્યું કે એ તો પાછી

ઘેર ગઈ. એટલે તે સાંથી પાછી વળી ઘેર આવતાં રસ્તામાં વિચાર થયો કે નાથાને મળવાનો આઠ દિવસનો વાયદો કર્યો છે ને તે આઠ દિવસ હમણાં વહ્યા જશે માટે કાંઈ ચુક્તિ કરી આજેજ પ્રિતમને ઘેર તેડી જવો, એમ વિચારતાં ગામમાં પોહુંચી. એટલામાં નાથો સામો મળ્યો તેને રૂપાંએ બોલાવી કહ્યું કે તું આ પોશાક ઉતારી સ્ત્રીનાં લુગડાં તથા હાથમાં ચુડીઓ અને ધરેણાં વિગેરે સર્વ પોશાક સ્ત્રીઓનો પહેરી અહીં પાસેના વડ નીચે બેસ અને હું મારે ઘેર જઈ મારા ધણીને સાથે લઈ મારી બાબીને તેડવાને ખદાને તને મારે ઘેર તેડી જઈશ, પણ મારો ધણી આવે ત્યારે ધણી લાંબી લાજ (ધુંધટો) કાઢજે, એમ નાથાને શીખવી રૂપાં ઘેર આવી ત્યારે તેના ધણી રૂડાએ ખુલ્લું કે તું તારી બાબીને તેડવા ગઈ હતી ને એકલી કેમ આવી ? રૂપાં બોલી કે, હું તેડી લાવી છું, પણ તમારા તેડવા ગયા વીના ઘેર આવે નહીં તે પાદરે વડ નીચે ઉભી છે માટે મારી સાથે તેને તેડવા આવ્યો રૂડો કહે હું તારી સાથે તારી બેઝમને તેડવા આવું તો લોકોમાં મારી લાજ જાય અને મજૂરી થાય. લોકો કહેશે કે રૂડો પટેલ સાળાની વહુને તેડવા આવ્યો, માટે તું સોગન દઈ તેડી આવ. રૂપાં રેવા અને કળકળાટ કરવા લાગી કે મને મોકલીને હવે નાક કપાવા ધારો છો. માટે તમારે તેડી આવવાની ગરજ હોય તો આવો ! હું આગળ જઈ છું ને તમે પાછળ પાછળ આવ્યા આવજો. રૂડે બીચારે તેમ કરવા કપ્પલ કપ્પું ને પોતાની સ્ત્રીની પાછળ પાછળ-શાળીને તેડવા આવ્યો ને બ્યાં નાથો સ્ત્રી વેશે ઉભો હતો ત્યાં આવી રૂડાએ પોતાના સમ દઈ ઘેર આવવાનું કહ્યું એટલે આગળ રૂડો પટેલ ને પાછળ રૂપા પોતાના ચારને સ્ત્રીને વેશે લઈ ચાલી. ઘેર જતાં રસ્તામાં રૂડાને પોતાની સ્ત્રીએ અરીત્ર બતાવવા કહેલી વાત યાદ આવી તેમજ મીઝમાનની

આલયલગત જેતાં સ્ત્રી નહીં પણ પુરુષ હોય એવો સંદેહ રૂડાના મનમાં થયો, જેથી ઘેર પહોંચ્યા પછી પોતાની પ્યારી સ્ત્રી રૂપાને પાસે બોલાવી એકાંતે કહ્યું કે તું જે તહારી બાબીને તેડી લાવી છે. તેની આલયલગત ઉપરથી મરદ છે એમ મને ખરી રીતે જણાય છે, માટે ખરું બોલ ? રાંડ એ તહારી બાબી છે કે તહારો ચાર છે ? રૂપાં પોતાના ધણીનું આમ ક્રોધમાં બોલવું સાંભળી મનમાંતો સમજી ગઈ પણ સ્ત્રી ચરીત્ર કરી આંસુ આંણી ક્રોધથી બોલી હાય હાય મને તે શું વેશ્યા જાણી, આજ ધણા વર્ષે મારી બાબી મને મળવા આવી ત્યાં લાજ ખોવાને શરમ વગરના વચન બોલીને બાંડયા કરો છે, શું મારો જીવ લેવા તૈયાર થયા છો ? મારા ભોગ છે, મારો કાળ પાસે આવ્યો છે. વિગેરે બોલી કાલા મુંડા કરવા લાગી, રૂડો કહે ચુપ રહે રાંડ ! હું આપણી દાસી શણકીને તેડી લાઉં છું, તેને તારી બાબી સાથે રાત આખી સુવારી મુકું ને સવારે પારખું જોઉં, જે કાંઈ કપટ જણાય તો તાર ને એનું બન્નેનું માથું છેદન કરું, હે રાંડ ! હું ઝાઝા ભેદ બણ્યો છું. તારો છેતરો છેતરાંઉ તેમ નથી. આવી રીતે રૂડાનું બોલવું સાંભળી રૂપાંને ચિંતા થઈને જાણ્યું કે જે શણકીને તેડાવી પારખું જોશે તો નક્કી મારું પોગળ વર્તાયા વગર રહેશે નહીં, ને નક્કી મોત આવ્યું આથી રૂપાં ધણીજ ફિકર અને ચીંતાથી શોકાતુર થઈ વિચાર કરી બોલી બલે શંકય થયો હોય તેજ ખાત્રી કરો પણ બીજે કાને વાત જાય તે શરૂં નહિ-મારી બાબી ભરનિંદ્રામાં હશે ત્યારે હું તમને બોલાવીશ એટલે હાથ ફેરવી ખાત્રી કરજો. આ વાત રૂડા પટેલને ગમી પછી સુતી વખતે રૂડો બાસ્ણે સુતો, રૂપાં બાસ્ણા દહ ઓરડામાં પોતાની બાબી બનાવેલ ચારની સાથે એશઆરામથી ખુબ રંજ રમી, પછી પોતાના વહાલા ચારને

ખીજા ઓરડામાં સુવાડી, પોતાના ઓરડાની કોરેકોર પોતાનો દીયર રહેતો હતો, તેના ધરમાં જાવઆવ કરવા માટે બારી હતી. તે બારી હાડકાં પોતાની દેરાણીને હાડકાં આંખે આંસુ ભરી રોધ પડી ને રડતી રડતી કહેવા લાગી કે તારો જેઠે મને વગર વાંકે ધણી મારી ને મારાં હાડકાં ખોખરાં કરી નાંખ્યાં, અને વળી બારણા દબ બહાર સુતો છે. મારા હાડકાં મારથી કળે છે એટલે નિંદ્રા આવતી નથી. એથી કુત્રે પડવું નકકી કરી તારી પાસે આવી છું. દેરાણી બોલી ધર હોય ત્યાં વડવું પડે, ધર હોય ત્યાં વાંક પણુ આવે, માટે તેનો ધોખો રાખીએ નહિ. આલો હું તમારી સાથે સુવા આવું છું. એમ કહી તેની બાબી રૂપાંની સાથે સુવા આવી ને બંનેએ દુઃખ સુખની વાતો કરી, રૂપાંની દેરાણી નિંદ્રા વશ થઇ ત્યારે થોડીવારે પોતાના ધણીનો સંશય મટાડવાને બોલાવી. પોતે તથા દેરાણી જે ઓરડામાં સુતા હતાં ત્યાં જઈકહેવા લાગી કે મારી બાબી ભરનિંદ્રામાં છે, માટે તમારે જે પારખું કરવું હોય તે જાળવી-જાળવે કરી લ્યો, એટલે રૂડા પટેલેને ખાત્રી થઈકે આમાં કંઈ કપટ નથી. આ મારા મનને ખોટો વાચાર આવ્યો. મારી સ્ત્રી પતિવ્રતા છે. આમ રૂડા પટેલને નકકી થયું એટલે પાછો બહાર સુધ રહ્યો પ્રભાત થયાં રૂપાંની દેરાણી પાછી પોતાના ધરમાં ગઇ. ત્યાર પછી રૂપાંએ પોતાના ચાર નાથાને જે ઓરડામાં સ્ત્રી વેશે સંતાડ્યો હતો તે ઓરડામાંથી બહાર કાઢ્યો ને રૂડાને કહેવા લાગી કે, મારી બાબી તેને ઘેર જવા રજા માગે છે. ધણું કહ્યું પણુ રહેતી નથી, એમ કહી પોતાની બાબી થએલ ચારને આગળ કરી પોતે પાછળ વળાવવા ચાલી, રૂડો પણુ થોડે સુધી વળાવવા ગયો ને સામ સામા રામ રામ કરી આનંદથી બંને જણુ વળાવી ઘેર આવ્યા.

રાજા સાહિત અને રાણી ચપળાક્ષીની વાર્તા.

રામપુર નામે એક શહેર હતું, તેમાં સાહિત નામનો રાજા રાજ્ય કરતો હતો. તેને હીરણ્યાક્ષી અને ચપળાક્ષી નામે બે રાણીઓ હતી, તેમાં હીરણ્યાક્ષી માનીતી હતી, અને ચપળાક્ષીનો તો પરણીને તરતજ ત્યાગ કર્યો હતો, તેને બાર વર્ષ થયા, અત્યારે તે નવયૌવના હતી તેને લીધે કામદેવ તેને પીડવા લાગ્યો થીતે તે અતીશય ઝુરાઇ રહી હતી તેથી તેણે તેની સાથે ઉભેલી એક દાસીને નીચે કહ્યું છે:-

લાવ રાખી ઓરશિયો, અંદન ધસીએ જેમ;

પંજરમાંનું પારેવડું, લાલ્ય ઓલવીયે તેમ,

તે (દાસી) મનમાં તો સમજી ગઇ પણ બહારથી મૂર્ખ જેવી બનીને બે ઘડી ટોળને સાર તેણે ઓરશિયો મ્હોં આગળ લાવી મેથ્યો. બાઇ! ગભરાશોમાં આ ચાલી મુખડ લાવી રગડી નાંખું છું પછી તમને મદન કરતા તે વાર ફટકી? એમ બોલતાં તે ચાલી નીકળી. રાણી ચપળાક્ષી બોલી આ કુમારજી સાથે મારું કાં પાનું પડ્યું છે, સર્વે પાંતીએ એ સદગુણી છે પણ મને બગતીને બાળવામાં મોજ માને છે, એ બહુ જોડું કરે છે. હવે તો એનો કે મારો છુટકો થાય તો શારં એને ટોળ, ને મારે બળાપો. ખમી ખમી આમોશ પણ

ક્યાં સુધી રાખું કરું? એટલામાં દાસીને સુખડ લઈને આવતી જોઈને-
બોલી કે—

દુહો—મેં જાણ્યું દાસી જાણુ છે, પણ થઇ અંજણુ;

મંગાવ્યો મેં અંગરશીયો, (ત્યારે) લાવી પાશાણુ.

તે સાંભળી દાસી બોલી—દેવી ! તમે જે અંગરશીયો માગ્યો તે
આ હું આરશીયાપરથી—કનારીને લાવી હવે એના લેપનથી
તમને શાંતી વળશે.

એટલે ચપળાક્ષી વચમાં ચિડાઇને બોલી મર, તું અંગરશીયાની
લાવવા વાળી ! હજુ તું મૂરખની મૂરખજ રહી, સમજ કહ્યું તો પણ
સમજતીજ નથી તું જા તારું કાળું કર ? અરે ? કોઇ ખીજ ચતુરા
છે ? ત્યારે અજયમતી નામની ખીજ દાસી દોડી આવી, તેને નીચેના
દુહો કહ્યો,

દુહો—દાસી જા એણે ચોતરે, તારું મન કરી સુખણુ;

નવતેરાં દશ આંગળો શોધી લાવ નર પ્રમાણુ.

અજયમતી ઉદ્ધતની માફક દોડી ગઇ. તેના ગયા કેડે રાણી
ચપળાક્ષીએ અંગરશીઓ લઇ (ચંદન) અંગે ચર્ચ્યું. સંગાર સજ્જ
બની હતીને તૈયાર થઇ સેજ ઉપર બેઠી અર્ધ ઘડી વીતી કે ચુતરામાં
ખપતી દાસી અજયમતી બદારથી કોઇ જુદાને સાથે લઇને સામી
આવી ઉભી. જુદો મલકાતો સેજ પાસે આવ્યો કે રાણી ચપળાક્ષી
કર્મે હાથ દઇને બોલી—

દુહો—સમણે ખાડા નેન ચુવે, નાકે વળીયો મેલ;

છાસટ ઉપર ચાર ગયાં, તોયે છેલ્લો છેલ !

આટલું કહીને તેને વિદાય થવાનો હાથ કર્યો. ત્યારે એક જુવાન

દાસી માલતી કરીને હતી. તેણે તેની બાધ જોઇને કહ્યું કે:—

દોહો—વિદેશે પીયુ ધન એકલી, બેઠી મહેલમાં

તડકડ ફાટે કંચવો તેથી ગ્રેહ ખેચ્યો નવ જાચ.

(આ બોલવું સાંભળીને રાણી અપળાક્ષીએ તેના સામુ જોઇ) વિચાર્યું કે—આમાં કાંઇ પાણી જણાય છે બાકીની તો દૈવી વેડ વળગી છે. ત્યારે તેના હાથમાં પાનનાં બીડાં આપીને કહ્યું કે—

દુહો—પાંચ બીડાં દીયાં પાનનાં, તુ દેજે રશીયા હાથ,

ચાતુર હશે તે સમજશે, ચાલશે તારી સાથ.

દાસી માલતી ત્યાંથી બીડા લઇ ચાલી ચાલી સુખડીયાના હાટમાં આવી આમ તેમ જુએ છે, એટલે કોઇક મહા સ્વરૂપવાન કામદુંવર સરખો એક પુરૂષ તેની નજરે મિહાઈનાં પડીકા વળાવતો પડ્યો, ત્યાંથી તેણે તંબોળાની દુકાને જઈ કપુરવેલનાં પાડાં પાનનાં બીડાં બધાવ્યાં. ત્યારે દાસી વિચાર્યું કે એ રશીયો છે કે કેમ તેની પ્રથમ ખાત્રી કરું. પછી એને મેહેલમાં લેઈ જઈ નહિ તો જેમ બે ફજેત થઇ; તેમ હું ત્રીજી પણ થઈશ. પછી તે પછવાડે પછવાડે તેની ચરચા જોતી ચાલી, તો તેણે તેને સરેયાની દુકાનેથી અત્તર, વિગેરે જોઇ તપાસીને લેતો જોયો, અને છેલ્લે માળીની દુકાને આવી ફુલના હાર ગજરા, તોરા વિગેરે લઇને પોતાના ઘરની વાટ પકડી, દાસીએ જોયું કે આ રંગીલો તો ખરો; એટલે પાછળ દોડી વાણીયાના હાથમાં પાનના બીડા આપી ઝટ ખસી ગઈ ત્યારે તે તરત ફરીને દાસી માલતીના મ્હોં સામું જોઇ બોલ્યો— તું કોઇ મ્હોટાની દાસી જણાય છે, તને કદાચ ખબર હશે કે નગર-શેઠના છોકરાએ બાર વર્ષે ગામમાં અને ઘરમાં આજે પહેલ વહેલો ખગ મુક્યો છે. (જરા હસીને) માટે દાસી ! હવે તું બોલ, કે તે ચતુ-

રશાહુ આજે તારી સાથે કેમ આવી શકે? આજે તેના ઘરમાં ઓઝલવ થઈ રહ્યો છે; શેઠ શાહુકારો તેને ત્યાં મળવાને આવે છે માટે તારી સાથે કાલે આવવા આ કાલ આપું છું' માટે મારી વતી તારી બાઈને જઈ વિનવજે હું એવો મુઠ નથી કે તેની અમર્યાદા કરું તું શાણી દેખાય છે. માટે બે અક્ષરમાં સમજી જઈશ.

દાસી માલતી—વાણીયા ! તને ખબર નથી કે હું કેને ત્યાંથી આવી છું. પણ તેં મને ઓટલી તો ઓળખી કે હું કોઈ મહોટાની દાસી છું. આવ્યા સિવાય તારો બીજો આરો નથી. માટે મારું કહ્યું માન અને તારું ભલું ઇચ્છતો હોય તો મારી કુટે ચાલ્યો આવ. ખાલી નવનું તેર શું કરવા વેતરે છે? ઓટલું કહી દાસીએ ચાલવા માંડ્યું.

વાણીયો—(હવે મનના કોડ મનમાં રહેવાના આતો ચાકી) વિચારી બોલ્યો અલી ઉભી રહે?—કહી તેને થોભાવી ખીસામાંથી મહોરથી ભરેલી એક કોથળી કાઢી દાસીના હાથમાં આપી કહ્યું કે લે આ અને મને જવાદે, અમારા વાણીયા ભાઈનું એ કામ નથી. માટે તું તારે ગળગળિયા કર, અને મને છોડ. એમાં તારું શું જાય બીજાને શોધીને લેઈ ગયાં. કયાં મારા ઉપરજ છાપ મરાવીને લાવી છું.

(દાસી માલતી તો અસરથી સામું જોતી પણ નથી, ને કહે છે) કાઢી માના દીકરા વાણીયા કહેવાય છે, પણ જરા કાકાઘેજા તો ખરાજ; તું આવીશ તોએ અવાશે, નહિ આવીશ તોય અવાશે માટે હવે તારા આ ગેલછરાવેડાં મેલી દે જે કોઈ ભલી ભક્ષાઈએ માનતો નથી, તો તો તે સરખેરીયે એની મેળે દેકાણુ આવે છે, માટે નકામી વાંકા આંગળી કરાવીશ મા. તું ખાત્રી રાખજે કે ત્યાં તારો વાંકો વાળ થવાનો નથી. તને ઉન્હો વા સરખો વાય નહિ—તેનો મારો કાલ લે ? અમ-સ્થો શાને બીહુ છે ?

પછી બન્ને આગળ પાછળ ચાલ્યાં (દાસી) માલતી આરણ્ય ઉઘાડી તેને અંદર લઇ ગઈ, મેડીમાં એક સેજ ઉપર પુત્રની ચાદર બિછાવી હતી, ત્યાં લેઈ જઈ વાણિયાને બેસાડ્યો. ત્યાં તેજનાની ખુશબો મહેકી રહી છે, ખડકીમાંથી પવન ફૂડ ફૂડ આવે છે, અને ચાંદરણી ચળકી રહી છે; એવામાં રાણી ચપળાક્ષી સોળે સંગાર સજ્જને રમઝુમ કરતી તેની સોડમાં આવીને બેઠી; એટલે દાસી માલતી ઉઠી મેડીથી નીચે ઉતરી ઓશરીમાં પાટ માંડીને બેઠી. દાસી માલતીના ગયા કેડે બન્ને એ કસુબો કાઢીને પીધો, મીઠાઈઓ ખાધી, ને ચોસર બાજી માંડી રમવા બેઠાં, રમતાં રમતાં ખુબ મસ્તાન થયાં ત્યારે બન્ને સેજ પાસે એક બીજાને સાચવતાં આવ્યાં, શય્યા એવી સપાટ બિછાવી હતી કે ક્યાંઈ ઢોળાવજ નહોતો, તેથી માથું ક્યાં ને પાંગથ ક્યાં તે દીસતુંજ નહોતું. વાણિયાએ વિચાર્યું કે મારી પરિક્ષા વાસ્તે આ કર્યું છે તેથી ઝટ ગજવામાંથી એક લીંચુ કહાડીને સેજપર ફેંક્યું, ને ગમડી ગયું કે તે તરફના પગ કરીને બેઠો. ત્યારે રાણી ચપળાક્ષી તેના બોળામાં આવીને પડી. આમન સામન છાપા મારીને વાણીયાએ મર્યાદા તોડી, રંગભોગમાં કેટલી રાત ગઇ તે જણાઇ નહિ, અંતે તેઓ થાક્યાં પાક્યા સુઈ ગયાં.

તે દિવસે રાત્ર સાહિત બહાર ગોઠ કરવાને ગયો હતો, ત્યાંથી અમલમાં ઘેરો બની ઝુમમાં ને ઝુમમાં તે ક્યાં જાય છે તેનું જ્ઞાન નહતું ચાલતાં ચાલતાં અણુમાનીતા ને માનીતીના સામ સામા બે મહેલ આવ્યા, અણુમાનીતીના મહેલમાં કોઇ રાત્રે દીવો દીસતો નહોતો, ને આજ તો ઝમઝમાટ ! એ જોઇને ઘોડો તે તરફ વાળ્યો; ત્યારે પાશવાન બેઠ્યો મહારાજ આવતો નવલખા બાગમાં અણુમાનીતી

રાણી અપળાક્ષી રહે છે, રાજ સાહિત બોલ્યો—આજની રાત અંહિ-
યાંજ ગાળીયું એમ કહી ઘોડાને ફેરવી દરવાજામાં પેડો પેલી માલતી
ને ઓશરીમાં બેસી બેસી ચોકી કરતી હતી, તે રાજ સાહિતને જોઇ
ગભરાઇ ઉઠી, ‘ક હાય હાય? “બાર વર્ષે વિવાહ તો ત્યાં પશુ હોણી” એટલે
આજે બાર વર્ષે રાણીને પુરૂષ મલ્યો તે સુખમાં પશુ સજો? હાય!
હાય! બાર વર્ષે ઢીણુ કર્મીનો પડીયો કાણો ખરેખર તેવોજ ઘાટ નીક-
ળ્યો. મુળથી દુહાગણુ તો છે તેમાં હવે શી વલે થશે રાણી અપળા
ક્ષીની સોડમાં સોદાગર પડેલા છે ને રાજ ઉપર ધસ્યો જશે ત્યારે
કેરજ થશે; તો હવે સર્વનો બચાવ કરવો મારે હાથ છે. એક પળ
નકામી ખોઈશ તો મહેલમાં સર્વનું આવી બન્યું.

માલતી—ખમા ખમા ! બોલતી ઝટ રાજની પાસે દોડી આવી
કહેવા લાગી, અહિં ખીરાજો. એક તો અંધારું અને બીજો રાજની
આંખમાં નીશો, તેથી આ અવાજ રાજના કાનમાં પડતાં વાર તેણે
આંખો ફાડીને સામું જોયું દાસી દીવો ટપકાવી આગીને બોલી, ખમા !
ધણી ખમા ! પૃથ્વીનાથ આપની જો આજા હોય તો મહેલપર જઈને
મારી બાઈને જગાડું.

રાજ સાહિત—અહીં કોણ છે છાડી ?

દાસી માલતી—આ નવલખો મહેલ છે. અને માનીતીનો
મહેલ તો એ સામે રહ્યો.

રાજ સાહિત—આજ તો અહિંજ વાસો રહીશું.

દાસી માલતી—(હાથ જોડીને) આપ અહીં કોઈ દીવસ
પધાર્યા નથી, લગ્નને આજ બાર વર્ષ વીતી ગયાં તો તે દીવસનો
મારી બાઈએ સુંગર કોઈ દીવસ પહેર્યો નથી, ને હજી પશુ વસ્ત્ર

૬૨] લલનાની લીલા અથવા રમણી-રહસ્ય.

અજગાં મેલી સુધી ગયાં છે ને તે નિદ્રાવસ્થામાં કેવાં સુતાં હશે તે દેખી આપ તેના સામું પથુ જોશો નહિ, ધડી આપ થંભો તો મારી બાઇને દુહો કહીને જગાડું.

રાજા સાહિત—અરે છોડી ! તું સાચી વાત કહે, હું ઘોડા સહિત હ્યાં ઉભો તારો દુહો સાંભળું છું કે તું કેવો કહે છે.

એક પગ હેડો અને બીજો પેગડામાં મેલ્યો. એક હાથે હોડો ધરી બીજા હાથે વડે માથું ટેકીને રાજા ત્યાંજ ઉભો રહ્યો, એટલે માલતી મોટા સ્વરથી બોલી:—

દુહો—કડી ખટકી લગામની, હલુહલુયો કેકાણુ;
ઘોડામાં મોજડી ચમકી, સખી આવ્યા નાવ સુજાણુ.

રાજા સાહિત—બોલ્યો—વાહ ! ઘાસી વાહ ! તું તો ખડી ચતુર છે ને ! પછી તો અરીજુની ઝુમ લાગી તેમાં અરધી કલાક વીતી ગઈ ! રાજા જાગ્યો, ત્યારે મહેલના દાદરા ઉપર ચડવા માડ્યું ત્યારે (ઘાસી) માલતી ગભરાઈ ને ફરી બોલી.

દુહો—એક કળી તેને દો બ્રમર, દાનકું લાગી પ્રીત;
શી વીતી ને શી વીતસે, પગથરે ચડ્યો ખચીત.

પછી રાજાને રોકી કહ્યું, પૃથ્વીનાથ ! મારી બાઇ હજી જાગ્યા નથી હુકમ હોય તો હું જગાડી સંગાર સજાવું. પછી આપ પધારવા લાજમ છો, રાણી સુતાં હોય ને રાજા જાય એ કાંઈ રાજાનો ધરમ નહિ, રાજા રાજવંશી રીતી પ્રમાણે પાછો રોકાયો ને માલતીને ઉપર જવાની રજા આપી.

આણીગમ રાજા સાહિતનું નામ સાંભળતાં વારનેજ (રાણી) અપખાફી ઝખકીને હડી વાણીયાને ઉઠાડ્યો કે રાજા પધાર્યાં !

વાણીયાના તો ટાંગા દુટવા માંડ્યા-કે મારી મારીને રાગના ધરમાંજ મેં પગ નાંખ્યો ત્યારે જીતી જીતીને તે જીવવાનું કેટલું ? મોત માથે ફેરા મારતું જણાય છે. તેના મ્હો ઉપરનો રંગ છવાઈ ગયો, અને આવરો બની ઘેલછા કરવા લાગ્યો. રાણી ચપળાક્ષીએ વાણીયાને ધમકાવ્યો કે ખરદાર ! તો તારી વાત જાણી ? કાંઈ બીહીનો તો ! (તેને તરવાર દેખાડીને)-હવે રાણી ચપળાક્ષીની સંજ્યા ઉપરથી રાજ સવામણ પુત્ર ઉતરતાં હતાં તેનો ઢગલો એક ખૂણે પડેલો છે, તેમાં વાણીયાને ઢાંકી ઢોરોને ગુપ્તગુપ્ત પડી રહેવા કહ્યું પછી રાણી ચપળાક્ષીએ સોળે સ્તંભાર સજી બની ઠણીને સર્વ ઢેકાણે ઝાકઝમાળ કરી મેલ્યું; પલંગના કસણુ તાણ્યા ને રાજ સાહિતને તેડી લાવવાની દાસી માલતીને આજ્ઞા કરી.

હવે-(દાસી) માલતી હાથમાં નસાલ લઈને આગળ ચાલી ને રાજ સાહિત પાછળથી ચડે છે, રાજ સાહિત માંહે આવીને પલંગ ઉપર બેઠો, રાણી ચપળાક્ષીએ તેની અર્ધ પાંચ પુગ કરી ચંદન ચર્ચુ ફુલના હાર ગજરા પહેરાવ્યા, રાજ સાહિતના પાદ પ્રજ્ઞાલી ચણે દક લેઈ માથે ચડાવીને પીધું. પછી તેની આરતી ઉતારી મોતીએ વધાવ્યો ત્યાર બાદ રાણી ચપળાક્ષીએ કસુબો કહાડી પોતાને હાથે રાજ સાહિતને પાથો. તે ઉપર બરફી, પેંડા મિઠાઈ આદિનો ફુંગો કર્યો. છેલ્લે તબોળ આપીને પોને પંખો લેઈને બાજુથી વા ઢોળવાને ઉભી. રાણી ચપળાક્ષીની આટલી બધી સ્વામી સેવા જોઈને રાજ સાહિત ખુશ થઈ ગયો. વળી માનીતી હીરણ્યાક્ષીના મહેલમાં કોઈ વેળા આવો સત્કાર થયેલો યાદ હતો નહિ. તેમ તે આના જેવી મર્યાદાશીલ અને ભાવિક નથી, એવી પુર્યું તેની ખાતરી થઈ; તેથી તેને પોતાની ભૂલનો પરતાવો પ્રાપ્ત થયો, નિશાએ કરીને રાજ સાહિ-

૬૪] લલનાની લીલા અથવા રમણી-રહસ્ય.

તના ડોળા લાલચોળ સરખા થઈ રહ્યા છે. તે ઝુકતે ઝુકતે મોઢ્યો, અરે દાસી ચોસર-બાજી લાવ ? ખેલીયે ! દેખીયે આજ રાણી ચપ-ખાક્ષીની ચતુરાઈ ?

દાસી માલતીએ ત્યાં એક મ્હોટાં વેત્ર યુદ્ધાનો બસરાઇ ગાલીઓ બિછાવ્યો. સમી ગોઠવીને બાજી માંડી.

હવે રાજા સાહિત હેડે ઉતરી ઇસને ઓઢીગણુ દધને ખેડા રાણી ચપખાક્ષી સામે આવીને ખેડી પણ તેના પેટમાં ડગડગો પેંડા કે રાજા સાહિતની નજર વાણીયાની સામે છે, ને રાજા સોગડી મારશે ત્યારે તે ક્રુજશે તો પછી અંતરપટ ઉંધડી જશે, માટે પ્રથમથી કાંઈ યુક્તિ કરવા સાર રાણી ચપખાક્ષી હાથ જોડી લાવણ્યતા સાથે બોલી પ્રાણુ-વલ્લભ ! મારા પ્રાણુપ્યારા-આપની હાથ મિલવણી થયા પછી આ રાંક કિકરીને બાર વરસમાં આજે ઇશ્વરની કૃપાથી સંસારનો દલાવો મળશે, આપ ખેલવટ ખેલવા ખેડા છો સહી, પણ દાસીના દીલમાં એક અદેશો આવે છે તે આપની આજ્ઞા હોય તો કહું.

રાજા-રાણી તું બહુ શાણી છે, ચતુર છે, તારા દિલનો અદેશો કહે ?

રાણી ચપખાક્ષી-પૃથ્વીનાથ ! આપની કુંભ રાસ જન્મરાશ છે આપ તેને પીડે રાખી ખેડા છો, જોગણી સન્મૂખ છે, તો મને આપ જીતશો નહીં, પ્રથમ આજે આપ મહેલમાં પધાર્યા છો તો આપનો જય ને મારી હાર થાય તો સારી વાત.

રાજા--(હસીને) રાણીજી ! શું તું ટીપણું પણ લણી છે ! રાણી ચપખાક્ષીએ કહ્યું કે હા, ત્યારે રાજા કહે કે એવી વાતમાં આટલી ગ્વાની શું કરે છે ? આટલું બોલી રાજા બોળા બાવે ઉઠીને સામેની બાજુએ આવી ખેડો. તેને ઓઢીગણુને વાસ્તે રાણી ચપખાક્ષીએ

મચરો તકાઓ લાવી મેલ્યો. પછી રાણી ચપળાક્ષી તેના ચરીત્રમાં નિર્વિધે પાર પાડી, તેથી મનમાં ખુશી થઇને રાજ સાહિતની સામે વાણીયાની તરફ મ્હેં રાખીને બેઠી. રમત ચાલી તેમાં રાજ સાહિતના ઢાવ ઉપર ઢાવ પડે છે, રાણી ચપળાક્ષીની સોગડી મારતાં રાજ સાહિત ઉપરાછાપરી-મારી મારી ! કરી પોકારી ઉઠે છે; રાત ભારી થઈ છે, તેનાં પડધા ગાળી રહ્યા છે, પેલો વાણીઓ કુલમાં સીકડાઇને બેઠો હતો તે જહીને સણસણવાથી ધ્રૂજવા લાગ્યો, તેથી કુલો ખરી નીચે ગળડી પડ્યા; ને જોઇને રાણી ચપળાક્ષી (મનમાં) આશુ તો ગળળ કર્યો ને ! રખેને કાંઈ કેર થાય ! માટે એને ધીરજ આપવી જોઈએ; પણ બોધાય કેમ ! વાર સમસ્યામાં સમજવું-એમ વિચારી બોલી,

ડુંહો—બ્રમર કાચી કળીમાં લપટાયો, હવે થરથર કંપે કાં !

અમૃતનો રસ ભોગવી, મરણાં ભાગો ડરે કાં !

રાણી ચપળાક્ષીની વાણી સાંભળી સોદાગર તો સમજીને પાછો છાનો-માનો બેસી રહ્યો. પણ રાજ સાહિતને આનો મર્મ નહિ સમજવાથી વહેમ પડ્યો, તેથી તે બોલ્યો ને રાણીજી આ ઢાવ શું કારણ ઉપર કહ્યો !

ચપળાક્ષી બોલી-પૃથ્વીનાથ (ગળામાંનો હાર દેખાડીને) મારા કોટમાં હાર છે, ઉદરમાં કમળ છે, ને કમળમાં બ્રમર છે. એ આ છાતી ઉપર આવ્યો અને કંપી ઉઠ્યો. કારણ કે ન્યારે રાજ રાણીની છાતી ઉપર હાથ નાંખશે, ત્યારે મરી જઈશ, પછી ચતુરાઈ લડાવીને આગળ બોલી કે તેથીતે બ્રમર મારી છાતી ઉપર રહી મહાદેવની પ્રાર્થના કરે છે, કે અંતને સમયે માફ રક્ષણ કરે. તેને અભય આપીને મહાદેવે મસ્તકે ચડાવી ઠેઠ ગંગાદારે સ્થાપ્યો છે. આવા અચળ આસનપર તેનાથી નિરતિ બેસાવું નથી, તેથી ત્યાં તે ધુન્યા કરે છે, કરણ કે રાજ સાહિતના હસ્તકમળની પુજા મહાદેવને ચડશે ત્યારે તે બિચારાની મહેનત ધોવાઈજશે.

રાજ સાહિતના લક્ષમાં આનો છાયો કાંઈક પડવાથી તેણે કહ્યું કે હારને દૂર કર. ત્યારે રાણીએ હાર કહાડીને ખીટીએ લટકાવ્યા પછી હસતી હસતી આવી, રાગની સોડમાં વૃક્ષવેલીની માફક બેઠી. આર્થી-ગન ઈર્ષ્યુઅન કરતાં રાગની નજર રાણીના ગાત્ર ઉપર પડી. તેથી તેને તરછોડીને ક્રોધ કરી મ્યાનમાંથી તરવાર કાઢીને કહ્યું “કૃત્તી ! આ નહોર ક્યાથી પાડી આવી છે ?” કહી રાજ તેને મારવા ધસ્યો, રાગનો નીશો પણ ઉતરીને સુમારે આવ્યો છે તેથી રાણી ચપળાક્ષી આગળ ને રાજ સાહિત તરવાર લઇને વાંસે દોડ્યો, એટલે ચતુર દાસી માલતી (મનનાં આણે તો ઘર ઘાલ્યું) એવું વીચારી વચમાં પડીને બોલી:—

માર માર મારંતો મરે, મુજ વારતાં ગણતી પરે;

નાના કરતાં આવી ધસી, ને કમળ લેતે ભમરે ડસી.

હે રાજ સાહિત ! આજે ઉઠનાટ બહુ થયો હતો તેથી (ફૂલના ઢગલા તરફ હાથ લાંબો કરીને) પરામાં સરોવર કાંઠે દેવી રનાન કરવા ગયાં. ત્યાં કમળ ઉગેલાં બેઠને રાણી ચપળાક્ષીએ મને ધ્રુલ તોડવા કહ્યું મેં ના કહી કે બાધ ! ભમર નીકળે તો કરડી ખાય, ત્યારે પોતે જઈને નક્કીનમાંથી ધ્રુલ તોડ્યાં, તે મેં ઘણુંએ વાર્યાં પણ સાંભળેજ શેનાં ? તેવામાં ભમરો ઉડતો ઉડતો આવી રાણીના ગાલને કમળ સમજી તેનાપર જઈ બેઠો. રાણીએ ખુશબોદાર ઓપવી મરદન કરી હતી. તેની મોહમળમાં તેણે બોળવાળને ડાંખ માર્યો, માટે રાણીને સારી પેટે મારો તોજ તે ફરીને મારું કહ્યું માનશે.

દાસીની આવી મનોરંજક વાત સાંભળીને રાજ ખુશ થઈ ઓશિયાળો થઈને ઉભો ને રાણી ખડખડ હસી પડી. રાજએ પોતાના હાથનાં પોંચી શાંકળા વીગેરે ઉતારી દાસીને શિરપાવમાં આપ્યાં તે લઈને દાસી ચાલી ગઈ, રાજ રાણીએ આકી રહેલી રાત પ્રેમયુદ્ધથી આનંદમાં પુરી કીધી.

હવે અણુમાનીતી ચપળાક્ષીનાં નવલખા મહેલમાં શું શું દુહા બેલાયા તે પેલી માનીતી હીરણ્યાક્ષીએ સરવે સાંભળ્યાં, અને ત્યાંને સથળે આચ્છવ બેથો. તે તેનાથી ખમી શકાયું નહિ. તેથી પરાધિયે ખારીએ બેઠી બેઠી બોલી કે

દુહો—આંખો ફળે પરવારથકી, મવડ ફળે રત્ત ખોય ?

રસ જે કે પિયે ઉસમેં, અક્કલ કહાંસે હોય.

શોકનાં કંઠાર વેણુ સાંભળી રાણીની છાતી ભરાઈ આવી આંખમાં આસુ લાવી દુમકા ખાતી ખાતી બોલી કે પૃથ્વીનાથ ! શોક્યનાં મેણું ખાવા પડે છે તે સાંભળ્યાં ? પોતે ગરવ કરી આંખો ખની છે. અને મને તુચ્છ મહુડો ગણી કાઢે છે, અને તમે જે હમારો રસ પીધો તેને મુરખ તોણે ઠરાવે છે, કહોતો જવાબ આપું, પછી વળતો દુહો બોલી—

દુહો—હું બલિહારી ઉત રખડાંજેને ફળે દીવા બળત.

પાને ઘેખર નીપજે, મને મારો રૂઠો નાવ મિલત.

રાણી ચપળાક્ષિનું ડહાપણ અને તેનો ભાવ જોઈને રાજા તેના ઉપર મોહિત થઈ ગયો. ને તેને છાતી સરખી દાબી ગોદમાં લઇને તેનું સમાધાન કર્યું.

હવે રાત્રીને વિશે પેલા વાણીઆએ ખત્તરમાં ખરીદ કરેલો સામાન વાણાતર સાથે ઘેર મોકલાવ્યો, તેણે ઘેર જઈ તેની સ્ત્રી પ્રેમમતીને સોંપીને કહ્યું કે શેઠ જરા ચોકમાં ગયાં છે, તે હમણા આવતા દશે. શેઠાણી પ્રેમમતીએ સપાટા સાથે ખત્તરની રસોઈ ખનાવી ને તેત્રીશાં શાક વધાર્યાં. રસોઈના ઘરમાં રંગેળી ચિત્રી છે. અગરબત્તીયો સળગાવી છે; ખાને ખાને સુશોભિત રંગેલા પાટલા મુક્યા છે, તેની પાસે લહે-જતદાર ઠંડા પાણી ભરી લોટા લોટી ઉપરા હાપરી ગોઠવ્યા છે. તેની

સામે બાજુપર રૂપાની થાળમાં પકવાનાદિ પીરસી તૈયાર કરી મુક્યા છે કે રખેને ધણી આવે અને વાર લાગે. ધણીનાર થઇને ધણી આવ્યો નહિ ત્યારે ઉચ્ચાટ કરતી ધડીએ ધડીએ તે બહાર આવી અટારીએથી જુવે છે, અને પછી ઘરમાં જાય છે, કારણ કે ચુલા ઉપર કાંઈ બળી જાય નહિ, આમ ફેરાઆટા ખાતાં ખાતાં તેના હાથ પગ થાકી ગયા, ચઉટામાં ખખર કાઢવા માણસો મોકલ્યા હતા, તેઓ પણ નીરાશ થઇને પાછાં આવી બોલ્યાં કે-અમારાં શેઠ-તમારાં ધણી, ઇશ્વર જાણે ક્યાં ગુમ થઇ ગયા છે ! અમે શોધી શોધીને સધળે થાક્યા, બારે વરસે શેઠ આવ્યા, તેથી રખેને રસ્તો લુલ્યા હોય ? તેથી ફરી વળ્યામાં અમે કશી બાકી રાખી નથી. અંતે રસ્તામાં સોકોની આવજન બંધ પડી. કાંઈ હરતું ફરતું દેખાતું નથી, રાત પાછલી પહોર રહી, પણ શેઠ આવ્યા નહિ અને આવવાની આશા પણે પણે ઝોઢી થઇ ત્યારે સર્વના મનમાં કુતર્ક ઉત્પન્ન થવા લાગ્યા. આખરે અબળા તે અબળાજ ! આ બધું સાંભળીને અને સહી ને તેની છાતીએ ધીરજ તુટી ગઇ ને તે એકદમ પોક મેલી રડી ઉઠી કલ્પાંત કરવા લાગી ! અંતે વા'ણું વાયું, ત્યારે તેને સુજયું કે આની ખખર રાજ સ્પાહિતને કરવી, અને તે પણ મારેજ જાનેજ જઇને કરવી જોઇએ. એવું વીચારી પડે મહા પોકાર કરતી, ભોંચ ઉપર શરીર પછાડતી રાગના મહેલ આમળ આવી, તે વેળા રાજ સ્પાહિત ઝડપે બેસીને દંતધાવન કરતો હતો. અને રાણી અપળાક્ષી તેની પાસે ઉભી રહીને પાણી આપતી હતી, તેની નજર પેલી હાથપીટ કરતી આવતી તરણીપર પડી કે રાણીએ તરત તેને ઝોળખી લીધી કે નક્કી આ વાણીઆની સ્ત્રી હોય ! એના ધણીનો આખી રાતનો વિચાર પડ્યાથી એણે પાંપણ પણ મેળવી નથી. પણ એ ચતુર નારી

જણાય છે, તેથી એને સમસ્યામાં ચેતાવું, જેથી તે પોતાનો સધળો શોક મુકીને પાછી ઘેર જાય. અને કદાચ રાજા પુછે તો એને જે કહેવાનું હોય તે ફરવી નાખી કહે—

હુહો—હે ભમરી તું કા રૂદ્ધન કરે, તારો મધુકર મુવો નાજણુ;
મોહ ફાટે પરગટ થશે, મધુકર મિલે'ગા આણુ.
અર્થાત—આઈ તું કાં રૂએ છે? તારો ધણી મુવો ન જાણુ
પણ પહોર દિવસ પછી જ્યારે રાજા સહિત કચેરીમાં જશે, ત્યાર
પછી છોડી મેલીશ તે તારે ઘેર આવશે.

રાણી ચપળાક્ષીની વાણી સાંભળીને તે જાણી ગઈ કે પાણી
અંહીજ મુલા છે. મારી શોકય રાણીએજ મારા ધણીને ધાતેલો છે.
હવે ચિંતા નથી. હું એમની એમ પાછી જાડં એ ઠીક નહિ, રાણીએ—
શું જાણુ કે વાણિયાં પણ કેવાં હોય છે. માટે બે શુદ્ધન કહેવાં તો
ખરાં, પછી પ્રેમવતી બોલી:—

ન માર્યો હોયતો મારજે, એ નર એરંડા-શમજાય
જીન ધર કસ્તુરી નીપજે, એનું મન ધંતુરે જાય.

અર્થાત;—હે રાણી? જો એને તેં ના માર્યો હોય તો મારજે.
કારણુ જેને ઘેર હું કસ્તુરી જેવી છું, તેનો ધણી તારા જેવી ધંતુ-
રાને સુંધવા કેમ આવ્યો?

રાજા સાહિતે આ તમાસો જોઈને કહ્યું કે—રાણી શું કહ્યું?
તમે એને, ને એ તમને શું કહેતી ગઈ, આમાં કાંઈ બેદ છે.

ત્યારે રાણી ચપળાક્ષી હસીને બોલી કે મારે તેને કહેવાનું હોય
શું? કાંઈકનું સંબંધી મરી ગયું હોય ને રડે તેમાં મને શું હોય?
પણ મેં તો કાંસે જે ભમરો મારા હારમાં ગુંથાયો છે, તેની આ

ભમરી તમારા માથાપર ભમ્યા કરે છે, તેને કહ્યું કે હવે તું શાને બચુબચુતી રૂદન કરે છે ? તારો ધણી ભમરો મુઝો નથી પણ કમળમાં કેદ પડેલો છે. તે હમણાં સુરજ ખીલશે, ત્યારે આપોઆપ તને આવી મળશે,

રાજસાહિત રાણી ચપળાક્ષીની વાત સાંભળીને સમજ્યે કે રાણી બંધી રંગીલી અને ખચરદાર છે, કે હરેક જતુને પણ સલાહ અને સુખ આપે છે, પછી તે નીત્ય નીયમ કરીને સમય થયો, ત્યારે દરબારમા જવા નીકળ્યો તે વેળા રાણી ચપળાક્ષી આવી છેડો પકડી બોલી-હમણાં હું જવા નહિ દઉં ? દંપત્ય જોગે પારસ હાથ આવ્યો તેને હું હવે બહીસો મુકનાર નથી, રાણી ચપળાક્ષીનો આવો અપૂર્વ પ્રેમ જોઈને રામએ નિત તેના મેહલમાં આવવાનો કોશ આપ્યો એટલુંજ નહિ. પણ ખજાનાની કુંચીઓ વગેરે મંગાવી તેનેજ સોંપી,

રાજા સાહિતના ગયા કેડે રાણી ચપળાક્ષીએ બહેવારિયાને બહાર કાઢ્યો. આખી રાત કૂત્રમાં પડી રહેવાથી તેના હાથ પગ વળી મથેલા જોઈ તેને તેલ પુલેલાદિ ચોળી નવરાની-નવાં વસ્ત્રા ભૂપણુ આપી નીચે સુધી વળાવી કહ્યું કે-બહેવારીયાજી હવેથી આ મેહલ તરફ કોઈ દિવસ જોશો નહિ ને જે વાત બની તે પણ યાદ કરશો નહીં.

નવિન બહાર પડેલી બુકો. સુંદર ફોટોગ્રાફીક ચીત્રો અને ઉત્તમ કામ.

નારી કે નાગણુકી. ૦ ૪-૦
પ્રપંચી પતીવ્રતાકી. ૦-૪-૦
અકકલનો ભંડારકી. ૦-૬-૦
ડાહ્યો કે દીવાનોકી. ૦-૪-૦

મળવાનું ટેકાણું-ચુનીલાલ મગનલાલ બુકસેલર.

રાણીતળાવ—સુરત.

ઠાકોર રામસિંહ અને તેણે સજીવન કરેલી તેની

લલના દેવ સુંદરિની વાર્તા.

એક નાના સરખા પર્વતપુર ગામના ગામમાં રામ-સિંહ દરિને એક ઠાકોર રહેતો હતો, તેને તેની સ્ત્રી દેવસુંદરી વચ્ચે ધણો પ્રેમ હતો તેઓને એક મેકના સીવાય દુનિયામાં ત્રીજાં કોઇ પણ સાથે સંસર્ગ નહિ હતો. ઠાકોર રામસિંહ પોતાની સ્ત્રી દેવસુંદરીને એટલો નો આહતો હતો કે તેને પોતાનાથી અળગી કરી જરાપણ વિયોગ સહિ શકતો નહિ. તેને પોતાના જીન કરતાં પણ સ્વાદે ગળુનો જોમકે:-

સારંગે સારંગ બ્રહ્મા, સારંગ આપો ધાય.

મનકો સારંગ મેં રહું, દિલકો સારંગ જાય.

પણ તેમની પ્રીતિ ઝાઝા દિવસ સુધી વિશેષ રહી નહિ. તેમના સુખમાં ધણેરે એક મ્હોટો દુઃખનો પડાડ નાંખ્યો. દેવસુંદરી બીમાર પડી સ્વર્ગ સ્વાધીન થઇ. પોતાની પ્યારી સ્ત્રી દેવસુંદરીના મરણનો જખમ ઠાકોર રામસિંહના દિલમાં એવો વાગ્યો કે તે ઘડી સુધી બેથુદ્ધ રહ્યો. લોકો પોક મેલતા આસપાસથી બરાંચા અને દેવ-સુંદરીનાં શબને બાળી નાખવાને લેઇ જવાના ઇરાદાથી વાંસ ધૂણી વગેરે મંગાવ્યાં, ત્યારે ઠાકોર રામસિંહના મનમાં જુદા જુદા તર્ક થવા લાગ્યા કે હાય! હાય! શું મારી વહાલી દેવસુંદરી ને બાળી નાંખશે? પછી તેણે પોતાની સ્ત્રી દેવસુંદરીને એકદમ ખાંધ ઉપર ઉઠાવી અને ઝપાટખંધ દોટ મુકી, નાશવા માંડ્યું તેથી થોડી

૬૨] લલનાની લીલા અથવા રમણી-રહસ્ય.

વારમાં તે ક્યાં ગયો તેની કાઠને ખબર પડી નહી. તે રાતની મોટી ઝાડી વટાવી બેભાનમાંજ એક મ્હોટા પહાડ ઉપર ચડી ગયો, અને એક શીખર આગળ આંખાના વૃક્ષ હેઠે દેવસુંદરીનું મંડુ વીસામી તે સાથે પોતે બળી મરવાનો વીચાર કર્યો, તેના આખા મ્હોં ઉપર દીલગીરી છવાઈ રહી. તેની લાલ આંખો આકારી વાઙ્ણાં તરફ ક્રોધથી ધગી રહી હતી. આ વખતે તેની ખુબસુરતીએ પોતાનું રૂપ ફેરવી તેને ભયંકર રાક્ષસ જેવો બનાવી દીધો હતો, તેણે બળી મરવાનાજ ધરાદે પહાડ ઉપરથી સૂકાં સૂકાં લાકડાં વીણી લાવી ઢગલો કર્યો, અને તેની ચીતા ખડકી પછી પોતાની સ્ત્રી દેવસુંદરીને લઈને પોતે બળી મરવાં માટે દેવતા સળગાવવા મંડ્યો, એટલામાં “હાં-હાં” સંચુર એમ મોટા અવાજ તેને કાન પડ્યો; આથી તેણે પાછું ફરી જોયું કે અંહી કાણુ અટકાવવા સારું આવ્યું છે ? તો તેની નજર એક મોટા દીગંબર જોગીરાજની સામે પડી. જોગીરાજ પાશે આવી પૂછ્યું કે બચ્ચા કયા કરતા હે ! ઠાકોર રામસિંહે કહ્યું મહારાજ બળી મરું છું, જોગી કહે કયા સબબ ? પછી રામસિંહ હાથેરે રૂઢન કરીને પોતાની સઘળી વાત કહી, તે સાંભળી જોગી બોલ્યો બચ્ચા તેરા સચ્ચા પ્રેમ હે કે કચ્ચા ? જો સચ્ચા પ્રેમ હોવે તો એ પાણીકી અંજળી ઉસકેપર છાંટ; જોર તેરી આંધી ઉમર ઉસકુ બક્ષીસ કર. એ જરૂર જતી હોગી એ મેરા બચન હે.

આ સાંભળી તે એકદમ ચીતામાંથી ઉઠ્યો અને જાણધારીને પગે પડ્યો બાવાજીએ પાત્રમાંથી તેના હાથમાં એક ખોખો પાણી આપ્યું અને તેનાં ઉપર છાંટવાને કહી પોતે અદૃશ્ય થયાં. જ્યાં તેણે પાણી છાંટ્યું કે પેલી સ્ત્રી દેવસુંદરી તુરત ઉઠીને ખેડી થઈ, અને પોતાની નાગના જેવી વીખરાએલી વીજાળ વેણી હાથમાં લઈ સ્વામીને પુજવા

લાગી કે હું અહીં ક્યાંથી ? તમે કોઈ પણ દીવસ મને તમારા દીવા-
નખાનાની બહાર સૂર્યનું કીરણ સરખું જેવા દીધું નથી અને આજે
આ ભયંકર પહાડ ઉપર ખુલ્લાં આશમાનની વચ્ચે કેમ આણી છે ?
રામસિંહ બોલ્યો-પ્યારી માથુક તું ગભરાઈશ નહીં; હીમ્મત પકડ
હમણાં હું તને જે વાત કહીશ તે તારા માનવામાં પણ નહીં આવે.
પણ પ્યારી ! તું તો મરી ગઈ હતી, અને તને બાળી નાખવા લઈ જવાને સઘ-
ળાઓ વિચાર કરતા હતા એટલામાં હું તારું મડદું લઈ જુસ્સાભેર
અંદા નાસી આવ્યો ને તારા પ્રેમની ખાતર તારી સાથેજ મેં અહીં બળી
મરવાનો ઠરાવ કર્યો, જે મેં આ લાકડાં ખડકયાં છે તે તેટલાજ માટે હતાં,
પણ એટલામાં એક મહા પ્રતાપી અબધુત જોગીએ મને અટકાવ્યો
અને એક અંજળી પાણીભરી આપી; તારા ઉપર છાંટવાનું કહ્યું ને પોતે
અલોપ થઈ ગયાં. મેં તે પ્રભાણે કર્યું એટલે તું તુરત ખેડી થઈ પ્યારી !
મેં તારા પ્યારને ખાતર તે જોગીરાજના કહેવાથી મારી અરધી
ઉમ્મર તને બક્ષીસ કરી છે. ઠાકાર રામસિંહની વાત દેવસુંદરીને
સઘળી શીતુર જેવી લાગી ને પોતે નિંદ્રામાંથી જાગૃત થઈ હોય તેમ
જાણ્યું. પણ પતી તેને શા ધરાઈથી અહીં લાવ્યો હશે તે વીશે
તે જુદા જુદા કૃતર્ક કરવા લાગી, અને તેમાં તેની બુદ્ધિ ફરી તેનું
મન જે આજદીન સુધી તેનેજ ચલાવું હતું, તે બીજી તરફ ઉછાળા
મારવા માંડ્યું અને તેના ધણી ધણો જુડો ને પાખંડી દીસવા લાગ્યો,
પણ બોળો પતી તેના પ્રેમમાં હુએલો હતો તેની કાંઈ ખબર તેને
પડી નહીં, તેણે પોતાની સ્ત્રી દેવસુંદરીને કહ્યું કે પ્યારી ! હું
શ્રમથી થાકી ગયો છું, માટે મને તારા બોળાના સુખાસનમાં જરા
શીર યુક્તિ આરામ કરવા દે, એમ કહી તે તેના બોળામાં સુતો.
અને શ્રમથી થાકી ગયેલો હોવાથી તેને તરત નિદ્રા આવી. ગઈ એટલામાં

કોઇ શેરખેગ કરીને શાહજાદો શિકાર કરવાને નીકળેલો ત્યાં આવી ચઢ્યો તેની અને દેવસુંદરીની નજર એક થઇ શેરખેગ તેને એક આશ્ચર્ય પામ્યો. કે આને કોઈ રંભા હશે કે મૃત્યુ લોકની સ્ત્રી હશે, એમ પારખવાને તેને કાંઈપણ સાધન જડ્યું નહીં. તેથી તેણે શિકારને આગળ જવા દીધો અને પુતળાની માફક પેલી સ્ત્રીના સન્મુખ ઉભો રહ્યો. જે કામદેવને કવીઓ કહે છે. કે પેલા રમશાનવાસી મહાદેવે બાળી નાખ્યો છે, તે આ વખતે સજીવન થયો. શાહજાદો હરણને મારવા માટે પોતાની પાસે જે બાણ હતું તે વાપરવું જુલો ગયો; પણ હિરણ્યાક્ષીને મારવાને પોતાનું નેણરૂપી વક્ર બાણ છોડ્યું. રજપૂતાણીએ પોતાની પ્રેમરૂપી દાલથી તે ઝાકી લીધું, અને આશકને મળવાને જે સ્ત્રી આતુર હોય ને જેને કવીઓ મુદીતા નાયકા કહે છે. તે રૂપ તેનામાં પ્રગટ થયું. શરમથી અને પેલો સુતેલો માણસ સાંભળે તેથી તેઓ મ્હોડેથી તો ચુપ રહ્યાં, પણ તેમના હાંધને નેત્ર ચુપ રહ્યાં નહી. શેરખેગે શાન કરી સમજાવી દીધું કે તેણે પોતાના પતિનું માથું જળવીને એક પથરની શીલા ઉપર અડાડી દીધું. અને તે પછી તે શેરખેગ સાથે ઘોડા ઉપર બેસી તેના શહેરમાં રવાના થઈ.

પતિ પાસું ફેરવવા ગયો કે તેનું માથું નીચે પછડાઇ તેમાંથી કોહી નીકળ્યું. એટલે તે જગી ઉઠ્યો, ને જુવે છે તો પોતાની સ્ત્રી દેવસુંદરી નથી, જેથી તેની શોધ કરવાને આવ્યો, ને ફરતો ફરતો. બે વર્ષે જે શાહજાદો શેરખેગ તેની સ્ત્રી દેવસુંદરીને હરી ગયો હતો, ત્યાં ગયો, ત્યાં તેને ખબર થઈકે શાહજાદો શેરખેગ કોઇ ખુણસુરત દેવસુંદરી. નામની સ્ત્રીને દપટાવી લાવ્યો છે. તે પોતાની જ સ્ત્રી હશે એમ તેને લાગવાથી તેણે અજીતખેગ આદશાહ પાસે ફરીયાદ કરી આથી આદશાહે શેરખેગને

બોલાવી પુછ્યું. ત્યારે શાહજહાંએ તેના પતીને હશી કહાડ્યો-કે પ્રેમ વીના ખ્યારી થાય નહિ. બાદશાહ સલામત આની સુરત તો જુવો. (તેનું રૂપ વિચોગથી બળી ગયું હતું) ને પછી તેની જુવો. તે એની સ્ત્રી ક્યાંથી ? તે તો ઇંદ્રની રંભાના જેવી રૂપવાન છે. તેને આવા પુરૂષને માટે ઇશ્વરે ઘડી હોય એમ તમે દરિઆફ કરશો તો તે પણ સૃષ્ટિના નીચમથી ઉઠાડું થશે. તેને મેં મારી પટરાણી કરીને સ્થાપી છે, ને મહેલમાં દાખલ કરી છે, ત્યાંથી મર્યાદ તોડીને બાહર બોલાવાય નહિ ! તે સાંભળી પેલા રામસિંહ રજપુતે ઘણી ઘણી તકરાર કરી પણ તે બધું ધુળ ઉપર લીંપણુની પેઠે વૃથા ગયું, ત્યારે અંતે મ્હોટો ઘાંટો કાઢીને કહ્યું-અજીતમેગ પાદશાહ તમે ખરાજ ન્યાયી હો. તો મને બાધડી જોઈતી નથી, પણ મેં જે તેને મારી અમુલ્ય અર્ધ ઉમ્મર બક્ષી છે તે પાછી આપાવો ! આ સાંભળી બધા હસ્યા, પણ પેલાએ તો જકજક લીધી. ત્યારે શેરમેગ શાહજહાં કહે બાધ તારી એકપણુ ચીજ હમારે હરામ છે. રામસિંહ કહે મારે તેની કે તમારી સાથે કાંઈ વેર નથી, પણ તે મારી સ્ત્રી દેવસુંદરી સાથે સદાયના છુટા છેડાં થતી વખતે મને એક વારજ નેત્ર મેળાપ કરવાદો, ને એટલુંજ તેની પાસે બોલાવો કે “જે તે મને તારી અર્ધી ઉમ્મર બક્ષી છે તે જ પાછી આપી” તો બસ છે. અને પછીથી તમારા રાજમાં એક પળવાર પણ ઉમ્મો રહી તમને તસ્દી આપીશ નહી તે સાંભળી અજીતમેગ બાદશાહને તેના વચનની કેટલીક અસર થઈ, અને તેની તે યોગ્ય શરત ન્યાયના આધારે કમુલ કરવી પડી. પણ શાહજહાં શેરમેગે સ્ત્રીને મહેલમાંથી બોલાવી. તે આવી હસતી હસતી બોલી કે હે પરદેશી તું કોણુ છે, તે હું જાણતી નથી. છતાં તું બીજાની સ્ત્રીનું ચીત વેધકરૂપ સાંભળી ગાંડો થયો છે કે

શું ? રામસીંહ ઠાકોરે તેનાં બોલેલા વચન ઉપરથી જાણ્યું કે સ્ત્રી મારી તો ખરી પણ વંદી ગઇ છે. જેથી તેને ઉમ્મર પાછી આપવાનું કહ્યું. તેવીજ તે બોલી કે મુરખ ! ઉમ્મર તે ક્યાંઇ અપાતી હશે, પણ તું ગાડો થયો છે તારા જેવા કુતરાઓની તો હું પરવા પણ કરતી નથી, તો પણ બ્યારે અજીતબેગ બાદશાહનો તારે વાસ્તે આગ્રહ છે તો કહું છું કે “જો તે મને તારી અર્ધા ઉમ્મર બક્ષી હોય-તો તે પાછી લે !” તેટલું સાંભળી તેનો પતી ચાલ્યો થયો, પણ પછે પેલી સ્ત્રી દેવસુંદરી તો તુરત ધન લઇ મુડડુ થઇને પડી ! તે વખતે ત્યાં ભરાએલી આખી સભા વિસ્મય થઇ. પણ પેલા દુઃખી પતીએ આ દેખાવ જોયો નહી, કારણ કે તે ત્યાંથી ક્યારે નીકળી ગયો તેની ખબર રાગને મળીજ નહી.

આ દેખાવ જોઇને પેલા શેરબેગ શાહમદાની આંખમાંથી લોહીના આંસુ પડ્યાં, જેને બે વરસથી પોતાની પ્યારી અને ધર્માનંદાર સ્ત્રી ગણતો હતો તેની બેવફાઈ જપર તિરસ્કાર છુટયાથી તે તેના મુડદા તરફ નજર પણ કર્યા સીંચાય ચાલ્યો ગયો ને અજીતબેગ બાદશાહે તેની લાશ ઢોર ઉચકનારાની પાસે ફેંકાવી દીધી.

ખુશ ખબર. તાકીદે મંગાવો, જીજ નહોતજ શીલકે છે.

સુરતીલાલ.

લાલમલાલ અને તાલમતાલ-સદાનાં વેપારમાં બીજા માગતા થયલા સુરતના સ્થેલાગીની અતી રશીક નવલકથા. મીત્રધર્મનો પ્રત્યક્ષ પુરાવો. નાયકાઓનાં નીચ પ્રેમનું પરીણામ. (૧૬) ચીત્રો પાકું સોનેરી પુકું (૩૨૫ પૃષ્ઠ) છતાં કીંમત માત્ર રૂા ૧-૮-૦ પોા અલગ.

લખો:—સુનીલાલ મનલાલ બુક્સેલર

રાણીવલાવ—સુરત.

છેલભટ અને તેની લલના શુદ્ધમુંદરીની વાર્તા;

શીલપૂર નામનાં નગરમાં એક છેલભટ
નામનો બ્રાહ્મણ હતો તે બિદ્યાવૃત્તિ કરી
શુજરાન ચલાવતો અને તેમાં સંતોષ માનતો.
તેની સ્ત્રી અંબા બહુજ પવીત્ર હતી. તેને
એક છબીલભટ નામનો પુત્ર હતો.
છબીલભટ જ્યારે બાર વર્ષનો થયો ત્યારે

છેલભટ કાંઈ રોગમાં આગ્રીથી મળ્યું પામ્યો, તેથી ધરતું અર્થ
તેને માથે આવી પડ્યું, તે બીલકુલ બપ્પો નહોતો, તેથી તે નિર્વાહ
કરવાના ઉપાય શોધવા માંડ્યો. પછી તેના કેટલાક આડોશીપાડોશીએ
વારેવારે ટાકીને તેને બણવાની સમજાવતી આપી. તેનું લગ્ન તેના પીતાએ
મુળથીજ કરી રાખ્યું હતું. છોકરાએ પરદેશ બણવા જવાનો નિશ્ચય
કર્યો અને સગા વિગેરેની રજા લઈ વીદેશનો રસ્તો પકડ્યો, કેટલેક
દીવસે તે ઉમીયાપુર નામના શહેરમાં આવી ચડ્યો. ત્યાં એક
સોમૈયરનામનો પંડિત નીશાળ બણાવતો હતો, તેની પાસે આવી પુછ્યું
જે હું બ્રાહ્મણનો દીકરો છું. આપ મને બણાવશો ? પંડિતજીએ તેનું
નામ કામ, જાત વીગેરે પુછી. તો દેવયોગે તે તેનોજ જમાઈ નીકળ્યો.
તેઓ એક એકને ઝોળખતા નહોતા તેનું કારણ, તેમનો બહુ વર્ષપર
સંબંધ થએલો હતો. પંડિતે જાણ્યું કે જો હું જાહેર પડીશ તો એ
અરે ઘેર બણશે નહીં, માટે એને અજાણજ રાખવો, તેથી તેણે પોતાના
ઘરમાં કાઢીને એ વાત નહી કરવા વિચાર કર્યો; પણ તે ઝોળખાય નહીં.
તેની જીવકતી કરી પંડિતે કહ્યું કે તારું, તારા ગામનું, અને તારા આપનું

૭૮] લલનાની લીલા અથવા રમણી-રહસ્ય.

નામ ફેરવીને આ ગામમાં રહે તો હું તને બચાવું. તે ગરબુ વીધા-
ર્થીએ એકયુગ્મ કર્યું. પછી તેને ગુરૂ થઇને વિદ્યા બણાવવા માંડી. પંડીત
સોમેશ્વરની જે પુત્રી સચુણ્ણસુંદરી હતી તે પણ બણતી હતી. થોડો
વખત વિત્યા બાદ તેઓ બણીને તૈયાર થયાં, છબીલભટ જે પ્રથમ
મુખ હતો અને કાના માત્રાનું દીકરું નહોતો બણતો, તે આ વખતે
મોટા પંડીતોની સાથે વિવાહ કરે એવો પરાક્રમી થયો.

હવે-ગુરૂ તે શેહેરના રાજા કીશોરસીંહ પાસે રાજ કથા વાંચવા જતો
હતો. તે એક વખતે બહારગામ જવાનો તૈયાર થયો, ત્યારે તેણે વીચાર્યું કે
રાજા કીશોરસીંહને ત્યાં હું કથા વાંચવા કોને મોકલીશ ? પછી તેને
ચાહ આગ્યું કે હવે મારો જમાઇ છબીલભટ શકતીમાન થયો છે, તેને
મોકલીશ. તો ચાલશે પછી તેને રાજ્યસભામાં કથા વાંચવા જવા બણાવી પોતે
પરદેશ ગયો. છબીલભટ બીજે દીવસે કથા વાંચવા ગયો. તેની સ્ત્રી
પંડીત સોમેશ્વરની છોકરી સચુણ્ણસુંદરી પણ કથા સાંભળવા દર-
બારમાં ગઇ, છબીલભટ કથા કરતો હતો તે વખતે તેની વીદ્વતા
જોઇ પંડીત સોમેશ્વરની પુત્રી સચુણ્ણસુંદરીનું ધ્યાન તેના ઉપર
કરી રહ્યું હતું, તે બંનેની યુવાવસ્થા જોઇ રાજા કીશોરસીંહને શક
આવ્યો કે આ બંનેમાં કાંઇ લાગવટ છે, પણ ખરું જોતાં તેઓ
બંનેનાં મન સ્વચ્છ ગંગાજળ જેવાં નિર્ગળ હતાં. દુકર્મ શી ચીજ
છે, તેના તેમના મનમાં ભાસ પણ નહોતો. રાજા કીશોરસીંહને
જ્યારે આમ લાગ્યું, ત્યારે તેણે પંડીત સોમેશ્વરની પુત્રી સચુણ્ણ-
સુંદરીને બોલાવવાનો ઇરાદો કર્યો, તે જેની બણેલી હતી તેવી ખૂબ-
સરત પણ હતી. તે દીવસે છબીલભટ કથા વાંચીને ગયો. ત્યારે
પેલી છોકરી સચુણ્ણસુંદરી પણ તેની સાથે ઘેર ગઇ. બીજે દીવસે
છબીલભટે પાછા આવીને કથા શરૂ કરી તે વખતે પણ તેની સદુ.

વાણી સાંભળવાને છોકરી હાજરજ હતી. રાજ કીશોરસીંહનું ધ્યાન કથા ઉપર ખીલકુલ નહીં હતું. પણ આ કર્મકથા ઉપર લાગેલું હતું કથા વંચાઈ રહ્યા બાદ પંડીતપુત્રી સગુણસુદરી મહારાજની વાંસેજ જવા લાગી. ત્યારે રાજ કીશોરસીંહને કામદેવે સતાવ્યો, તેણે પોતાની ખાનગી દાસીને ચેતાવી કે તેને રાત્રે અહીં આવવાની સુચના કરે. દાસીએ પંડીત સોમેશ્વરની પુત્રી સગુણસુદરીને તે મુજબ કહ્યું ત્યારે તેના મનમાં તરેહવાર તર્ક ઉત્પન્ન થયા, અને ઘણો શોક કરવા લાગી. તેણે ધાર્યું જે રાજ કીશોરસીંહની દાનત અગડી જણાય છે, તેથી જો હું જઈશ તો જરૂર મારી આજ્ઞા અચાવવી મુશ્કેલ પડશે, નહીં જાઉં તો પણ ઉલટો ગુસ્સે થશે, અને રાજ છે તે ચાહે તેમ કરશે; શું કરવું તે તેને સુઝ્યું નહીં, જેથી તે પોતાની એક ચતુર પ્રિયકર સખી ચંચળમતી હતી તેને ઘેર ગઇ, અને તેને અથ-થી તે છતી સુધી માંડીને સઘળી વાતથી વાકેફ કરી, ચંચળમતી તેને હીમ્મત આપતી બોલી બહુન ! તું જરા પણ દરબડીસ નહી, તે પીટ્યો શું કરનાર છે ? હું તને એક નિશાવાળી દવા આપું છું તે તું ખાનમાં ધાલી તેને ખવરાવજે કે, તે પછી તે લટુજ બની જશે અને તેને કોઈ વાતનું જ્ઞાન રહેશે નહીં. તે સાંભળી સગુણસુદરી પ્રસન્ન થઇ અને ચંચળમતીએ દવા આપી, તે લઇને ઘર આગળ આવી. તે દીવસે સાંજે પંડીતજી સોમેશ્વર પણ ઘર આગળ આવ્યા. જમ્યા બાદ સંધ્યાકાળે છોકરીએ વિચાર્યું જે મારા બાપને કાંઈ એમાં પણ માલ નહીં, પણ હું રાજ કીશોરસીંહને ત્યાં જાઉં, ત્યાં નિર્દોષ થઈ પાછા આવું તેનો સાક્ષી કોણ ? માટે કોઇને સાક્ષી તરીકે સાથે લઇ જાઉં તો ઠીક, એવો વીચાર કરી પોતાના પીતા સોમેશ્વરને કહેવા લાગી, પીતાજી મારે અત્યારે મહાલક્ષ્મીની પુજા કરવા જવું છે કે

માટે કોઈ વિદ્યાર્થીની મારી સાથે મોકલો તેનો આપ ધણો સમજી અને અક્ષયવંત હતો. તેણે વીચાર્યું જે છોકરી ઉમ્મરલાયક થઈ છે; માટે તેની જોડે ખીજાં કોઈ વિદ્યાર્થીની મોકલું તે ઠીક નહીં, પણ જમાધનેજ મોકલું એટલે દોષ નહીં, એવા વીચારથી તેણે છબીલભટ્ટને તેની સાથે જવા હુકમ કર્યો. છબીલભટ્ટ તેની સાથે ગયો, પણ જે રસ્તે મંદીર હતું તે રસ્તો મુકી તે ખીજો રસ્તે ચાલી છબીલભટ્ટના મનમાં અનેક તુરંગ આવવા લાગ્યા કે મંદીર તો પેલી તરફ રહ્યું ને આ આમ ક્યાં જાય છે? પણ કદાચ વખતે ખીજો ક્યાંય કામ હશે ત્યાં થઈને જવાની હશે, એમ વિચાર કરે છે એટલામાં છોડીએ રાજ મહેલનો રસ્તો પકડ્યો ત્યારે તો તેને શક પડ્યો કે સ્ત્રી અરીત્ર કેવાં છે? મહાલક્ષ્મીનું નામ ઘણું રાજમહેલમાં જાય છે. પણ ખેર, આપણા ગુરની પુત્રી છે તેથી બોલવું નહીં. જે થાય તે જોયાં કરવું છોકરી તેને લઈ રાજ્યમહેલમાં ગઈ અને બારણા આગળ ઉભા રહી કહ્યું-જે તું અહીં ઉભો રહેજે અને ઉપર શું શું થાય છે તે જોતો રહેજે. બ્રાહ્મણપુત્રી ઉપર ગઈ ત્યાં રાજ કીશોરસીંહ તેની વાટજ જોતો હતો. તે તેનો સત્કાર કરવા સન્મુખ આવ્યો. છોકરીએ મીઠ્યા હાવભાવ કરીને પેચું નીશાવાળું પાનતું બીડું તેને આપ્યું. તે રાજ કીશોરસીંહ ધણા હર્ષથી ખાઈ મશે અને આવરતાથી તેના હાથ ઝાલવા આવ્યો, બાઈએ છણકાથી કહ્યું મહારાજ! આકળા શું થાઓ છો! ધીમા પડો, આખી રાત તમારી છે, એમ કરતાં રાજ કીશોરસીંહને નીશા ચઢી અને ધબ્બને પલંગમાં પડ્યો! તેવીજ પંડીતની પુત્રી સગુણમુંડરી દાદર ઉપર આવી જીવે છે તો દાદરનાં પમથીયાંપર વીદ્યાર્થી ઉધી ગયો છે! સગુણમુંડરીએ રાજ કીશોરસીંહને બીડું આપ્યું તે તેણે જોયું

તે પછી છબીલલદેને ઝાકું આવ્યું તે ઉઘી ગયો. પેલી સુગુણ-
સુંદરીએ આવીને હાંક પાડી કે મહારાજ ઉઘ્યો છો કે શું ? તેવોજ
તે અમકીને જગી ઉઠ્યો અને આસપાસ જોવા લાગ્યો. નીંદ્રાગત
થયા પછી સાવચેત થઈને તે સુગુણસુંદરીની સાથે ઘેર આવ્યો. તેણે
રસ્તામાં આવતા વીચાર કર્યો કે આ છોકરી કીશોરસીંહની સાથે
બગટેલી છે. પણ આપણા ગુરૂની પુત્રી છે, માટે તે વાત જાહેર
પાડવી નહીં. હું કાંઈ બોક્ષીશ તોપણ આપ પુત્રીનુંજ તાણુશે ને હું
ફળેત થઈશ એમ જાણી સમજ્યાં પુરૂષ માફક તે મુગો રહ્યો.

થોડા દિવસ વિત્યાઆઠ ગુરૂએ તેને બોલાવી કહ્યું કે મહારાજ ! હવે તમે
હુંશીયાર થયા, માટે તમારા ગામમાં જઈ સગાંવહાલાંનાં ભેગા થાઓ.
(પણ હજી સુધી તેને પોતાનું સગપણ બતાવ્યું નહીં) જમાઈ ગુરૂ
સોમેશ્વરને વંદન કરી તેમની આજ્ઞા લેઈ પોતાના સ્વપુરમાં ગયો તે
ધણે વર્ષે આવ્યો તેથી તેનાં સગાંવહાલાં આડોશી પાડોશી, વગેરે
મળવાં આવ્યાં અને ગામમાં વાત ચાલી કે ભાઈ છેલલદેનો છોકરો બણી
ગણી હુંશીયાર થઈને આવ્યો છે, પછી તેના પાડોશીયો વીગેરે તેને કહેવા
લાગ્યા જે હવે તો તમારી સ્ત્રીને તેડવા જાઓ છબીલલદે કહે આવ્યા
તો હમણા ને હમણા તે સ્ત્રી શી ! પછી બે ચાર મહીના કેડે મહારાજ
પોતાના એક બે સગાંને સાથે લઈ સાસરે પોતાની વહુને આજી વાળ-
વાને ગયા અને જે ગામમાં પોતે બણવા ગયા હતા ત્યાંજ આવ્યા
ત્યારે તેને વીચાર થયો કે આ ગામમાંજ જ્યારે આપણું સાસરું
છે ત્યારે આટલા દિવસ આપણે તે તો જાણ્યુંજ નહીં. જ્યારે ગાડી
પંડિત “સોમેશ્વરના” ફગાયામાં આવી ત્યારે તેને વીચાર પડ્યો કે પંડિત
સોમેશ્વરને ઘેર તો મારું સાસરું નહીં હોય ? કેમકે એ શરીમાં બીજો

કોઈ બ્રાહ્મણ રહેતોજ ન હતો એટલામાં સોમેશ્વરને ખબર થઈ તે સામે લેવા આવ્યો; ત્યારે છખીલભટ્ટને ખાતરી થઈ કે એજ મારું સાસરું છે. પણ તેના મનમાં હર્ષને બદલે દિલગીરી પેદા થઈ; કેમકે આ વખતે તેને પેલા રાજા કીશોરસિંહની વાતનું સ્મરણ આવ્યું, અને જાણ્યું કે એ રંડા તો મહા લુચ્ચી છે, તે વ્યભિચાર પાછળજ ભટકીયાં મારશે ને ખુણા શોધતી ફરશે ! એટલામાં બન્નેની અરસપરસ આંખ એકઠી થઈ, તે જોઈ છોકરી નખે ભોંય ખોતરવા લાગી, તે વિચારે છે જે હાય ! હાય ! હું શું એનેજ સાથે લેખને રાજા કીશોરસિંહને ઘેર ગઈ હતી, તે વાત તે કેમ ભૂલ્યો હશે ? ઇશ્વરે તો ત્યાં મારો ધર્મ રાખ્યો છે. પણ કદાચ મારા ઉપર વાદળું આવી પડ્યું હોત તો મારી શી વસ્તે થાત ? એમ બન્નેના મનમાં ઉઠત સુઠત વીચારો થવા લાગ્યા. પંડીતે જમાઈ છખીલભટ્ટનો ધણો સત્કાર કર્યો અને બે ચાર દિવસ તેની પરોણાગત કરી પોતાની દીકરી સગુણસુંદરીને આણ્ણ વાળી વળાવી, -પોતાની સ્ત્રી સગુણસુંદરી ઉપર વ્યભિચારના દેખાવનું ઝેર આ મહારાજની આંખમાં હતું. તેથી તે સ્ત્રીને કદી જોડે લઈ જત નહી પણ પોતાનો સસરો સોમેશ્વર ગુરૂ છે, એ ગુણ તેને માફ આવ્યો અને તેજ શરમે લાચારીએ તે પોતાની સ્ત્રી સગુણસુંદરીને સાથે લઈ ગયો. સ્ત્રી પોતાને સાસરે આવી હમેશાં પતિની આજ્ઞામાં રહી, તે સવાર થાયે પુજા ઇલાદિ જે પોતાનો નિયમ હોય તે કરતી. તે જોઈ છખીલભટ્ટનું ચિન હમેશાં ચીડાઈ જતું; કેમકે રાજા કીશોરસિંહની વાતથી તેના ઉપરનો તેનો ભરોસો ઉડી ગયો હતો; તેણે તેના આવા ઢોંગ જોઈ મર્મમાં તેનું નામ “શુહસુંદરી” પાડ્યું. અને જ્યારે જ્યારે ખોલાવતી પડે ત્યારે તેજ નામ વાપરવા લાગ્યો. સ્ત્રી ઘણી ચતુર હતી.

તેને આ મર્મ સમજતાં વાર લાગી નહિ, તેણે તરતજ ધાર્યું કે પેલી વાતથી મારા ધણીના મનમાં વહેમ પેશી ગયો છે. તે મારે કોઈ પણ પ્રકારે મુક્ત કરવો જોઈએ, એ જાણે છે કે રાજા કીશોરસિંહ જીવ કરનારીને બોલાવે છે, તેમ મને પણ બોલાવી હશે ને હું પરગ-મનના કોડથી ગઈ હશિ ? એમને-સમજાવતાં એ સમજશે નહિ માટે કોઈ યુક્તિ પ્રયુક્તિથી હવે એનો ગર્વ ઉતારીને સમજાવવા જોઈએ.

સગુણસુંદરીએ બેચાર દીવસ વીત્યાકેડે સ્ત્રી ચરીત્ર કરી પોતાના સ્વામી છાત્રીસભરને કહ્યું જે મારા પીયરથી સંદેશો આવ્યો છે, અને મારા પીતાએ મને તેડાવી છે. માટે આપની રમ્મ હોય તો જાઉં બ્રાહ્મણ તો તેને જોઈનેજ કાયર હતો અને તેને જોઈતું હતું પણ એટલુંજ, તેથી તે બોલ્યો જે “ શુદ્ધસુંદરી ” સુખેથી જાઓ, મને કશી હરકત નથી. તમારા ધ્યાનમાં આવે એમ કરો. એમ કહ્યું કે સ્ત્રીએ ઉડીને પોતાના બે લુગડા જે લેવાં હતાં તે લીધાં અને દરવાજા બહાર નીકળી-ખીજે દરવાજે થઈ પાછી શહેરમાં આવી અને કોઈ વાણીયાને ઘેર જઈ પોતાના કાંઈ ધરેણે મુઝી તેને ત્યાંથી રૂપૈયા પચાસ લીધા. બાદ તેણે એક ઘર માટે લીધું અને પોતાની હજુરમાં બે દાસીયો રાખી, અને કોઈ બ્રાહ્મણને ઘેરથી અમદલાગવતનું પુસ્તક લઈ આવી પોતે સદૈવ વસ્ત્ર પહેરી ભસ્મ અને રૂદ્રાક્ષ ધારણ કરી કોઈ અબધુત યોગજીવી બની. કેશ પાસ છુટા મેલી રાત્રીને સમયે ઓટલા ઉપર કથા વાંચવા લાગી, જેમ જેમ એની લોકોને ખબર પડતી ગઈ તેમ તેમ હજારો માણસ કથામાં આવવા લાગ્યું. આખા શહેરમાં વાત ચાલી કે માર્છી? કોઈ અબધુત ગુણી જોગણી આવી છે, તે રાત્રે કથા કરે છે અને દીવસના ધરખંધ કરી અંદર પડી રહે છે. તેની કથા કરવાની છટા

એવી છે કે તે સાંભળતાં વૈરાગ ઉપજ્યા શીવાય રહે નહિ એવી વાતો સાંભળી દીવસે દીવસે લોકોનો વધારો થવા લાગ્યો. તે વાત તેના પત્નીએ પણ સાંભળી અને પોતે કયા સાંભળવાને મસે ત્યાં આવ્યો અને વેગળો જઈ સાંભળવા બેઠો. જોગણી સગુણસુંદરીએ દીઠો-કે મારો સ્વામી આવ્યો ખરો, ત્યારે તે વિદ્વાતાની વધારે ચપળતા ચલાવવા લાગી અને પુસ્તકમાંથી બીજો કયાંય નજર બહાર કાઢીજ નહીં, છબીલભટ વિદ્વાન હતો, તેણે જાણ્યું કે આ કોઈ પુણ્ય વિદ્વાન છે. તેથી ધીરે ધીરે ખસતો ખસતો જોગણી સગુણસુંદરીની પાસે આવ્યો અને હાથ જોડી બોલ્યો કે હું પણ આપની કૃપાથી થોડોક વિદ્વાન છું, માટે જો વાદ કરવાને આપ એકાંતમાં આવવા દેશો તો ઉપદાર થશે, જોગણી સગુણસુંદરી બોલી-હું પરપુરુષનો સંગ રાખતી નથી, તેમ તેના સાથે એકાંતમાં વાન પણ કરતી નથી આથી છબીલભટ કરગરીને કહ્યું કે આપ મારી થોડી વિદ્વાતા તો જુઓ ? જોગણીએ કહ્યું કે ઠીક કાલે આવજો. કયા થઈ રહ્યા પછી સાકરનો પ્રસાદ વેહેલ્યો અને લાગણીજ ધરમાં જઈ કમાડ વાંધી દીધા, પંડીતે તેની ચિકિત્સા જોઈ ખ્યાલ કર્યો કે આ કોઈ મહા પ્રતાપી જોગણી છે. બીજો દિવસે પોતે બની ઠનીને જોગણી સગુણસુંદરીના ઉતારા પર જઈ કમાડ ઠોક્યાં એટલે દાસીએ ઉઘાડી તેને અંદર લીધો પછી વંદન કરીને પોતે બેઠો, -જોગણી સગુણસુંદરી વાત કર્યા પછી બોલી-મહારાજ ! મારે અહીંયાં રોજ એક બ્રાહ્મણ જમાડવાનો નીત્ય નીયમ છે, માટે આપ પ્રસાદ લેશો કે ? બ્રાહ્મણ બોલ્યો-પ્રસાદ શું છે કે નહીં લઈએ ? અમારો તો ધર્મજ છે, ને તે આપ જાણો છો. તે સાંભળી જોગણી સગુણસુંદરીએ એક વાસણમાં ચોખા ધાલી તેને આપ્યાં અને તેને

કહ્યું કે આ ચોખા છે તે રાંધો એટલે હું તમને દુધ ને સાકર આપું છું તે જમજો. બ્રાહ્મણ કહે ઠીક. પછી પોતે ચોખા લઈને રાંધ્યા; એટલે જોગણી સુગુણસુંદરીએ દુધને સાકરની તાંશળીયો આપી; દાસીએ માંજીને પાણીનો કળશ ભરી આપ્યો. મહારાજ જ્યાં જમવા બેસે છે. તેવી જોગણી બોલી-મહારાજ ! ઉભા રહો પ્રથમ મારા હાથના બે કોળીયા જમો; પછી તમારે જમવું હોય તો જમજો મહારાજ અમકીને બોલ્યા કે એમ શું ગાંડું ગાડું બોલો છો ! તમારા હાથનું તે જમાય ? તમે જોગી ને અમે બ્રાહ્મણ માટે એમ તે બને કે? જોગણી હાવભાવ કરી બોલી-ત્યારે તો તમે વીદ્યાનજ નથી, અને મેં તમારી પરીક્ષા નેહ, વેદમાં શું કહ્યું છે એનો વિચાર કરો, એમાં તો સર્વ જગત સરખું ગણ્યુ છે. મૂર્ખ હોય તે બીન્નાબીન્નનો વિચાર રાખે છે, માટે તમે વીદ્યાન છતાં ડરો છો શું ? બ્રાહ્મણ તેનાં આંખના અણુસારથી અને હાવભાવનાં અમૃતમય વેણુથી લોભાઈ ગયો અને તેના ઉપર આશક પડ્યો. તેણે ખીજ કાર્યની આશાએ તેના હાથનું જમવું પણ કમુત્ત કચું અને તેણે વિચાર્યું કે અહીં કોણુ જોવા આવે છે ? વિપચવાસનાની લાલચે બ્રાહ્મણને ભ્રષ્ટ કર્યો, પોતે આડી ડોકે જોઈને જોગણી સુગુણસુંદરીએ બે ચાર કોળીયા ખવરાવ્યા તે ખાઈ ગયો અને પછી બાકીનો ભાત પોતાને હાથે જમ્યો. જોગણી સુગુણસુંદરીએ દાસીને સાન કરી રાખી હતી કે બ્રાહ્મણ જમી રહે એટલે તેને દક્ષણ આપીને એકદમ કહાડી મેલજો, છત્રીલલલદ જમી રહ્યા અને લુગડાં પહેરી બેસવાનું કરે છે કે દાસી આવી. તેમના હાથમાં દક્ષણાનો રૂપૈયો તથા પાન સોપારી આપી કહ્યું કે મહારાજ ! હવે આપને રજા છે. મહારાજે જણ્યું કે બે ઘડી સુધી જોગણી સાથે મોજ કરીશું તે

વિચારથી બોલ્યા. જઈએ છીએ, જરા બ્રાહ્મણ અકળાય છે તેને તો બેસવા દો. દારી કહે મહારાજ ! ઘેર બેસજો. બાપને સુવાની વખત થઈ છે એ વીચાર છે કે નહિ એમ કરી. ધડકા મારી વીદાયગીરી આપીને આરણ્ય વાસી દીધાં મહારાજ રસ્તામાં પરતાવવાં લાગ્યાં કે રડે છેતર્યો. વટલાયા અને કાર્ય તો કશું બન્યું નહિ ! ! !

એ ચાર દીવસ વીત્યા પછી જોગણી મુગણુમુંદરીએ પોતાનો એ ઢોંગ છોડી દીધો. અને પ્રથમનાં જે વસ્ત્ર હતાં તે પહેરીને બીજો દર વાજે થંધ શહેરમાં પોતાને ઘેર આવી બ્રાહ્મણે વેગળેથી પોતાની સ્ત્રીને આવતી જોઇ તેવો તે કરડાકીમાં બોલ્યો, આવો આવો શુદ્ધસુંદરી ! તો પછી સ્ત્રી કાંઇ બોલી નહી; જાણે કે જાણતીજ નથી, બીજો દિવસે જાણી ભરવા ગઇ. ત્યાંથી આવી ઉપરા વચ્ચે ધડો પછાડી બોલી-બળ્યો મારો અવતાર ! અને કુટ્યું મારું નશીય ! મારો તે અવતાર છે ? કોણ જાણે પુરું શાએ પાપ કર્યા હશે કે આ પત્નીની સાથે પાતું ખડ્યું છે. હું તો સુકકી ભડ ભડ બળી જાઉં છું ને જો ધરતી માર્ગ આપે તો એમને એમ અંદર સમાઇ જાઉં તે સાંભળી-ધણી ચકિત થયો અને કરડાકી કરી પુછવા લાગ્યો કે શુદ્ધસુંદરી છે શું ? જરા, કહો તો ખરાં, તેમ તેમ સ્ત્રી વધારે વધારે ક્રોધ અને ગુસ્સો કરીને બોલી તમને તે લાજ હશે કે નહિ ? હું પિયર જઇ આવી એટલામાં તમે શો ગજબ કર્યો ! હાય ! હાય ! આચાર વિચાર ક્યાં ગયો ? હવે આ પૃથ્વી શેના આધારે રહેવાની છે ? હું કુવા ઉપર ગઈ, ત્યાં મને તો લોકોએ વિંખી નાંખી છે, અને ગામમાં હો હો થંધ રહી છે. આપણે તો બ્રાહ્મણનો અવતાર તે ઘેર ઘેર બીક્ષા માગવાં જવું પડે, હવે તમને કોઈ ધરમાં પગ મુકવા દે એવું છે કે ? બ્રાહ્મણ

ગભરાઇને બોલ્યો—શુદ્ધસુંદરી કહો તો ખરા, શું છેધીરાં પડો ગભરાઓ
 છો શું કરવા? મેં ગજબ શો કર્યો? સગુણસુંદરી કહે આથી તે
 ગજબ કેવો કરવો હતો. જરા ધાંટો કાઢી) પેલી તરકડી જોગણી થઇ
 થોથા વાંચી લોકોને સમજાવતી ફરે છે, તેના હાથથી જમી આવ્યા?
 તે શાંભરે છે, ધર્મ તો ન રાખ્યો તો દીસ્તો રહ્યો પણ જરા લોકની
 તો લાજ રાખવી હતી, એ તે તમને ઉધી મતી ક્યાંથી સુઝી! તે
 વખતે તમારું જ્ઞાન ક્યાં ગોચુ ખાઇ ગયું! ગામમાં ન્યાતના લોક ફટ
 ફટ કરે છે અને ન્યાત પટેલોએ તો નિશ્ચય કર્યો છે કે ન્યાત બહારજ
 મેલવા. માટે જો કાંઈ પાસે હોય તો લાવો ઝખ મારી તેઓને સમજાવી
 આવું, આ સાંભળી છખીલભટ્ટનો મદ ઉતરી ગયો ને તે બિચારો આભો
 બની જઈને બોલ્યો—હા હા તું કહે છે એ ખરી વાત છે, પણ એનું
 કરવું કેમ! હે આ પચાસ રૂપૈયા અને ન્યાત પટેલને સમજાવી આવ કે કાંઈ
 આડું વેતરે નહીં સ્ત્રીતેરપીયા લઈશાહુકારને આપી કડલાંમેષ્ઠ ધરતરફ પાછી
 વળી પછી તેના ધણીને સમજાવ્યું કે હું શેઠ પટેલ પાસે જઈ આવીને
 રૂપૈયા દાખી આવી, તે તો એટલા લેતા નહોતા પણ મારા પીયરના
 સગા નીકળ્યા, તેમને શરમાવીને કહ્યું ત્યારે પત્યું, હવે ફરીથી તે
 આપનું નામ નહીં દે, પણ મારા આગળ પાણી ખોયું, પણ હવે ફરીને
 એવે ઠેકાણે જશો નહીં, મહારાજે તે પ્રમાણે કમુલ કર્યું અને સોગન
 ખાધા કે કોઈ પણ દીવસ હવે હું એવે ઠેકાણે પાચું જઈશ નહિ,
 ત્યારે સ્ત્રીએ કહ્યું કે હવેથી હું તમારો છાંટો લેવાની નહીં. તે દીવસથી
 છખીલભટ્ટ, શુદ્ધસુંદરીને ખીજા ત્રીજા ચાગા કરી બોલવતો હતો તે લુલી
 ગયો, અને ઉલટો તેના હંમેશ દબાએલો રહેવા લાગ્યો, સ્ત્રીએ કેટલાએક
 દીવસ પોતાની પવીત્રાઈ દેખાડવાને પોતાની ગોળી જુદી રાખી પણ

બ્રાહ્મણની આજીજીથી તે કામ બંધ કર્યું, કેટલાએક દીવસ વીત્યા પછી તેણે પોતાના પત્ની આગળ પડદો ખોલી કહ્યું—સ્વામીનાથ ! જે જોગણી થઇ ઘોળાં વસ્ત્ર પહેરી કાચાંચતી હતી તે તો હુંજ હતી અને તમે મારાજ હાથનું જમી ગયા હતા, ત્યાં તમારો અર્થ જોવો શાથી તેવોજ રાજા કેશરીસીંહનો સર્વો હશે એટલી તમને યાદ આપું છું જે મારો બગડવાનો વિચાર હોત તો હું તમને નિસરણીમાં ઉમા શું કરવા રાખત !

છેલસીંહ રાજા અને તેની લલના રાણી છબીલ - સુંદરીની વાર્તા.

કોઇ એક છેલસીંહ કરીને રાજા હતો, તે એક દિવસ કચેરી બરીને બેઠો છે, એવામાં ત્યાં કોઈ કવી આવી ઉભો, તેને જોઇ રાજાએ પુછ્યું તું કોણ છું?

કવી—હું કવી, હું કવી છું.

રાજા—તું કવી હોય તો કહેવત બોલ. કવી—બોલ્યા કહેવતના તો રૂપેયા બેસે છે. રાજા—કેટલા ? કવી—એક કહેવતનાં એક હજાર, રાજા—એક હજાર લે ને બોલ ? પછી એક હજાર રૂપેયા રાજા પાસેથી લઇ કવી બોલ્યા, હે રાજા મારે ત્રણજ શબ્દ કહેવા છે. “ઉલ્લ-નેસે જાગના લલા” એટલું બોલીને તે ગયો કે બીજો કવી આવી ઉભો, ત્યારે રાજાજીએ તેને પુછ્યું કે તું કોણ છું ? કવી—હું કવી છું, રાજા—કવી હોય તો કહેવત બોલ ? કવી—કહેવતના રૂપેયા બેસે છે. રાજા—કેટલા ? કવીએ કહ્યું, બે હજાર, રાજા—બે હજાર તો બે

હજાર પશુ બોલ ? ત્યારે કવિ રાજા છેલસીંહ પાસેથી રૂપીઆ બે હજાર લઈ બોલ્યો—“અગનેસે હરતા ફરતા બલા” આવી રીતે રાજા રૂપૈયા ખરચીને બે કહેવતો શીખ્યો.

હવે એક દીવસને સમે રાજા રાતે કાંઈ કામ સારૂ ઉઠ્યો. ત્યારે પોતાને પેલા કવીઓએ કહેલી કહેવતો યાદ આવી કે સુવા કરતાં જાગવું સારૂ છે, પશુ જાગવા કરતાં હરવું ફરવું બહુર છે, એવું વીચારીને પોતે ફરવા નીકળ્યો. તેવામાં પોતાને ૩૬૦ સ્ત્રી છે તેમાંની એકને પકાણુના છોકરા સાથે આડો સંબંધ હતો તેઓ પુરૂષ બનને જણ્યુ સાલ ઓઢી લપટાઈને સુતેલાં છે. આવો બનાવ જોઈ રાજા વીચાર્યું કે વાહ ! કવીઓની કહેવત ખરી પડી ને રૂપૈયા આપ્યા તે એક વખતમાં જ વળી ગયા. પછી મન સાથે વીચાર્યું કે આ વખત એમને મારે મારવાં નહી, પશુ પેલી શાસન હળવે રહીને રાજાએ ખેંચી કીધી ને પોતાનો દુપટો હતો તે તેઓને ઓઢાડ્યો. હવે જ્યારે વહાણુ વાયું ને પેલાં બનને જાગ્યાં બને જોયું તો નક્કી સત્યાનાશ વળ્યું; કારણુ રાણીએ રાજા છેલસીંહનો દુપટો ઓળખ્યો ને સમજી કે વાત રાજા છેલસીંહના જાણવામાં આવી છે તે બનને નરૂ મારી નાંખશે તેથી એક જીવ બચાવવા ખાતર પકાણુના છોકરાને કહ્યું કે તું અહીંથી નાસી જા, તે ત્યાંથી નાસી ગયો. સડવારમાં પકાણુનો છોકરો તો ન મળ્યો, એટલે રાજાએ નવરંગમંડીને બોલાવી તેનું માથું કાપી ચમુતરા આગળ મુકવાનો હુકમ કર્યો, ને તેની પાસે પોતાના કારકુનો બેસાડવા કે જોડલા ત્યાં જોવાને વાસ્તે આવે તેમાંથી જ જ કાંઈ બોલે તે લખી લે,

હવે એ શહેરમાં એક મહમુદ કાજીની ચાર છોકરીઓ રહેતી હતી તે તેને જોવાને રથમાં બેસીને આવી, રાણીનું માથું જોઈને એક બોલી કે

૯૦] લલનાની લીલા અથવા રમણી-રહસ્ય.

બાઈ, મારી નાખી છે તો ખરી. પણ કાંઈ પારખ્યું ! ત્યારે બીજી બોલી. કે શું પારખવાનું ? સર્વ જોઈએજ છીએ તો ? એટલે ત્રીજી બોલી. જો બહેન એને મશીનો કે પાનનો શોખ વધારે હતો, બીજી કહે કે એને ધુલેલ તેલનો શોખ વધારે હતો. ત્યારે ચોથી જુદી જુદી નીશાનીઓ અતલાવી બોલી મુઠ્ઠા રાંડ આ અકરમી કે કરી ન જાણ્યું.

પ્રીત કરી પણ કરી ન જાણી, કાચી પ્રીતે એ વગોવાણી.

પ્રીત કરીએ તો એસી કરીએ, કંથ વળાવો સાથે ધરીએ.

કાજી મહમુદની સર્વ છોકરીઓનું કહેવું પેલા કારકુને લખી લઈ રાજ પાસે મુક્યું બીજા કોઈનું કહેવું પસંદ નહિ કરતાં રાજએ કાજીની છોકરીઓનું કથન પસંદ કરીને ચારે જણીઓને દરબારમાં બોલાવી પુછ્યું કે તમે જે જે વાત કહી તે શી રીતે જાણી ! ત્યારે મોટી બોલી-કે એની આંગળી કાળી હતી તેથી મેં જાણ્યું કે એ દાંતે મસી ધસતાં કાળી થઈ હશે, પછી બીજીને પુછ્યું કે તે શી રીતે જાણ્યું કે એને પાનનો શોખ હતો ! ત્યારે તે બોલી કે એના ગળામાં ન્હાના ન્હાના રાતા રેલાની શેરો પડી રહેલી હતી અને તેના હોઠ લાલ હતા તેથી જાણ્યું કે એને પાનનો શોખ હતો. રાજએ ત્રીજીને પુછ્યું કે તમે તેલનો શોખ કેમ જાણ્યો ? તેણે જવાબ દીધો કે એના માથાની સુગંધ ઉપર માખીઓ ભમતી હતી તેથી મેં જાણ્યું, અને ચોથીને રાજએ પુછ્યું કે તું દુહો બોલી તે ખરો કે ખોટો ? તેણે જવાબ આપ્યો કે ખરો, નહીં તર એ મરત નહીં, તેજ વેળા રાજ છેલસિંહ ચોથી છબીલસુંદરીને પરણ્યો; અને તેને એકડંડીયા મહેલમાં રાખી આસપાસ ચોકી બેસાડી તેને કહ્યું કે “તું કરી બતાવ” એમ કરતાં કરતાં એ વાતને છ માસ થયાં ને તેની જીવાની કમળનાં ફુલની માફક

ખીલી રહી, પણ રાજ્યએ તો એને એક ડંડીયા મહેલમાં રાખી આસપાસ ચોકી બેસાડી મેલી એમ કરતાં કરતાં એ વાતને છ વરસ થયાં અને તેની જીવાની કમળના ફુલની માફક ખીલી રહી, પણ રાજ્યએ તો તેની સામું ફરકીને જોયુંજ નહિ, તેમ તેને ત્યાં કોઇ પુરપતે મળવાનો લાગ ફાળ્યો નહોતો.

હવે એજ શહેરમાં એક નવરંગ નામનાં સોદાગર સાથે રાજ્યને દોસ્તી હતી, તે મહેલની નીચેથી રાજ્ય રાજ્ય સાથે જતો રાણી છખીલસુંદરી તેને જોયા કરતી; પણ રાજ્યથી જીદો પડે તો તેને કાંઈ સાનમાં સમજવાય? એમ કરતાં એક દીવસ જેવો નવરંગ એકલો જતો હતો. તેવીજ રાણી છખીલસુંદરીએ પાનના ખીંડામાં તું જે મને કોઈખી પ્રકારે મળવા નો લાગ ન કરે તો તને સ્ત્રી હત્યા કર્યાનું પાપ છે વિગેરે-લખીને બારીએથી નાંખ્યું. સોદાગરે જેવું ખીડું ફેંકાયું તેવું ઊમંગભેર હાથમાં ઝીલી લીધું. પણ વાંચીને બહુ વિમાસણમાં પડ્યો. પછી તેણે પોતાનાં બંગલાથી તે રાણીના મહેલ સુધી ઠેક સળંગ બોંયફ જમીનમાં ખોદાવ્યું, જેથી સોદાગર નવરંગને રાણી છખીલસુંદરી પાસે જવાનો લાગ આવ્યો આવી રીતે તે રાણીના ઇશિકમાં પડ્યો. બે ત્રણ માસ એમ કાઢ્યા પછી બંને જણાએ વીચાર કર્યો કે આ વાત રાજ્ય જાણતો નથી માટે ચોરી કરે શો લાભ? પણ એને જણાવીને સંસર્ગ રાખીએ તો તેમાંજ આપણી હોંસીયારી !

રાજ્યએ રાણી છખીલસુંદરીને મહેલમાં પુરી ત્યારે પોતાની કટાર અને રૂમાલ આપેલાં હતાં અને કહ્યું કે આની સેવા મારા બદલે કરા કરજે. રાણીએ તે લઇને ખીટીએ બરાવી રાખ્યાં હતા. તે હવે રાજ્યને જાણ કરવા માટે સોદાગર નવરંગને આપ્યાં ને કહ્યું કે આ લઇને તમે

૬૨] લલનાની લીલા અથવા રમણી-રહસ્ય.

કચેરીમાં જાઓ. ધણી પેલો સોદાગર તે લખને કચેરીમાં ગયો. ત્યાં આગળ રાજાએ રમાલ અને કટારી ઝાળખી સોદાગર નવરંગને પુછ્યું કે તમે રમાલ અને કટાર ક્યાંથી લાવ્યા ? સોદાગરે કહ્યું એ તો મારા છે, ત્યારે રાજાએ વીચાર્યું કે હશે મોટો પુરૂષ છે, કદાપી એની પાસે પણ મારા જેવી વસ્તુઓ હોય. માટે મહેલે જઈ જોઈ આવું, તેથી તેને કહ્યું કે તમો બેસો હું આવું છું, ત્યારે સોદાગરે કહ્યું કે મારે પણ ઘેર જવું છું, ત્યારે રાજાએ સોદાગરની પછવાડે જાસુસો મોકલ્યા કે એ એને ઘેર જાય છે કે ક્યાંઈ બહાર ? જાસુસોએ પછવાડે લાગીને જોયું તો સોદાગર પોતાનાજ ઘર અંદર ગયો. હવે સોદાગર જ્યારે રાજા છેલ્લી રાણી છામલસુંદરીના મહેલે જવાનો સંચર્યો કે તે, પેલાં ભોંય રામાંથી જાહેને રમાલ અને કટાર સોદાગર પાછો મુકી આવ્યો. આ જાણુ રાજા છેલ્લી રાણીના મહેલમાં જઈ જુવે છે તો રમાલ અને કટાર ખીટીએ લટકાવેલાં જોયાં, એટલે તે પાછો ફર્યો ખીટી દીવસે પેલી કટાર અને રમાલ સોદાગર પાસે ફરીને જોયા આથી ફરી રાજા તપાસ કરવાને ગયો તો ખુટીએ વળગાડેલાજ જોયા તેથી તેણે નક્કી કર્યું કે સોદાગર પણ મોટો પુરૂષ છે, માટે એની પાસે અવસ્ય મારા જેવી વસ્તુઓ હશેજ.

આ વાતને ત્રણ મહિના થયા પછી રાણીએ સોદાગર નવરંગને કહ્યું કે આમ કર્યાં કરતાં આપણે ક્યાંઈ નાસી જઈએ, તેને માટે તમે એક વહાણ તૈયાર કરાવો. તે તૈયાર થયા પછી તેને રાણી છામલસુંદરીએ રાજા છેલ્લીની રજા લેવાને મોકલ્યા, રાજાએ દીલગીર થઈને રજા આપી પોતે તેને વહાણમાં ફરીયા સુધી વિદાય કરવાને ગયો, હવે રાણીએ શું કર્યું કે ધડના આટાતું એક પુતળું કરી મહેલની બારી આમળ

એસાડયું, જે રાજ્યએ પોતાના મિત્રને વીદાય કરવા જતાં રસ્તેથી જોયું. અને રાણી ભોંયરામાંથી નીકળીને છાનીમાની વહાણમાં ચઢી પડેદો નંખાવીને બેઠી. રસ્તે જતાં રાજ્યએ રાણી છખીલસુંદરીને બારીએ બેઠેલી જોઈ. ત્યારે વીચાર્યું કે આજે રાંડ-શરમ લાજ હોડી દઈને બારીએ આવી ઉભી છે તેથી તેને હાથેવતી અણસારો કર્યો કે ધરમાં જ ? પણ પેલું તો પુતળું તે જાય શેનું ? તેથી રાજ્યએ વિચાર્યું કે રાંડ ! હમણું આરં કહ્યું કાંઈ ગણકારતી નથી. તેથી મીત્રને વીદાય કવી આવું પછી એની વાન એમ ધારી સોદાગર નવરંગની સાથે વળાવા ચાલ્યો. વહાણમાં વળાવતી વખતે પોતાના મિત્રને બેટયો ને આવજો કહી આદર-માન આપ્યું. મિત્ર સન્નિધિ કરી, જેવું વડાણ ઉપાડ્યું તેવી રાણી છખીલસુંદરી પડદામાંથી બહાર આવી ને બે હાથે રાજ્યને ઝુકી સન્નિધિ કરીને પાછી ગઈ, તેને રાજ્ય છખીલસિંહે ઓળખી નહોતો ! પણ પાછાં વળતાં મહેલમાં જઈને જુએ છે તો રાણી છખીલસુંદરી મળે નહોતો ને બારી આગળ ધડના લોટનું પુતળું કરેલું છે ? ત્યારે તેણે જાણ્યું કે રાંડ સોદાગરની સાથે નક્કી નાસી ગઈ !!

પેલાઓ વહાણ હંકારી આગળ ચાલ્યાં તે કેટલેક દીવસે કીનારો આવ્યો ત્યાં ઉતર્યા, કીનારાપર બકરાં પાણી પીતા હતા તેની સાથે માલો કરીને એક છોકરાંને બકરાં ચસવતો હતો તે પણ બકરાંની પેટે બે પગે ને બે હાથે, જનનવર માફક પડીને માડેથી પાણી પીતા હતો. જોઈ સોદાગર નવરંગ વીરમય પામી બોલ્યો કે આ પણ કે માણસ ? ત્યારે રાણીએ જવાબ દીધો કે એનામાં કેળવણી ઓછી છે. માણસ ને જેવું કેળવીએ તેવું થાય, ત્યારે પેલાં સોદાગરે કહ્યું એમાં વળી કેળવણી શાની ? એ ગાડર, તે કાંઈ માણસ થતો હશે ? રાણી છખીલ-

સુંદરીએ જવાબ આપ્યો કે એને કેળવીએ તો એજ એવો થાય કે એના જોડા તમેજ હુંછી એને પહેરાવો! આ સાંભળી સોદાગરને ગુસ્સો ચઢ્યો અને તેમોદ્યો કે જા રાંડ !-જ્યારે હું એનો જોડો હુંછીને પહેરાવું, ત્યારે તારી સાથે રહીશ પેલી કહે અહો! એમાં શું ! લાવ મારી ખચકી તે હું તો મારે ચાલી, જેવો રાગને છોડ્યો તેવોજ વળી તને, પણ મારો ધરેણાનો દાખડોને ખાધાનું આપ તો જાઉં, પેલાએ તે પ્રમાણે આપ્યું અને પેલી તે લેઈ ચાલી ! !

રાણી છબીલસુંદરી ખાવાનું ને પોતાનું જરીયાન લેઈ પેલા છોકરા માતા પાસે ગઈ, તે છોકરાએ તો એવું રૂપ ને આબુપણુ કાઠ દીવસ જેવેલાં નહી તેથી તે ચમકી ને નાસી ગયો. બીજે દીવસે પાછો. છબીલસુંદરીએ તેને આવતાં જોયો તેવી એક ઝાડને સાથે લપાઈને તેની પાસે લાડવો ફેંક્યો, તે પણ લઈને પેલો નાસી ગયો, ત્રીજે દીવસ આખ્યો ત્યારે પેલીએ ફરીને લાડવો નાંખ્યો, તે પેલાએ ત્યાંજ બેસી ભાંગીને ખાધો. એમ ચાર પાંચ રોજ કરતાં પેલો હળી ગયો, ત્યારે રાણી તેની પાછળ પાછળ તેની ઝુંપડીમાં ગઈ ત્યાં તેની ડોસી હતી, તે પણ તેને જોઈ બીની. ત્યારે રાણીએ કહ્યું કે તમે શું કરવા ડરો છો હું પણ તમારા જેવીજ છું, ભુત નથી, પ્રેત નથી. પછી પેલી ડોશીની ઝુંપડીમાં રહીને છોકરાને ભણાવવા માંડ્યું, તેને વરસે બે વરસે હુંશીચાર કાઢો, ને કહ્યું કે ભાઈ હું તારી બેઠેન જેવી છું. પછી તેઓ એક મ્હોટા શેઠેરમાં જઈ ત્યાં મહેલ બંધાવી વસ્યાં. ત્યાં છોકરાને એક ઘોડો અપાતીને તેની ઉપર બરાબર બેસતાં શીખવ્યો ને પછી શીકાર કરતાં શીખવ્યો તથા તેને વેપાર વણજમાં પણ પસોટ્યો. છેલ્લે જ્યાં પેલો શોદામર નવરંગ વેપાર કરવા જતો હતો તે શેઠેરમાં જઈ રહ્યાં,

લલનાની લીલા અથવા રમણી-રહસ્ય. [૯૫

ને રાજ ઇશકબેર તેને ઘોડાપર બેસાડી આખા શહેરમાં ફરવા મોકલતી ધીમે ધીમે રાજ છેલસીંહની સાથે પણ તેને ઝોળાખાણુ થઇ પછી તો રાજ શિકાર કરવા જાય ત્યાં તેને શિકાર ધણો સારો કરતાં જોઇને રાજએ રાજ તેને સાથે તેડી જવા માંડ્યું.

એક દીવસ પેલો માલો જ્યારે શિકાર કરવા ગયો ત્યારે તેની જોઇને તેના ઘોડાના જીનમાં પાણી, ખાવાનું અતર વીગેરે સર્વે ભરી આપ્યું. પછી પોતે અને રાજ બન્ને શીકારે ચાલ્યા, ને ચાલતાં ચાલતાં બપોર થયા તેઓ એક ગાઢ જંગલમાં આવી ચઢ્યા ત્યાં માથાપર ગરમી પડતી હતી, ને રાજ છેલસીંહ થાકી ગયોલો તેથી તેને પાણીની તરસ લાગી; ત્યારે તે બોલ્યો,—અરે કાંઈ પછવાડે આવે છે? માલો બોલ્યો—હું હાજર છું સાહેબ; રાજ બોલ્યો—ભાઈ હું તમને નથી પુછતો પણ કાંઈ ચાકર છે એમ પુછું છું. માલો કહે—હુંજ ચાકર ત્યારે રાજ બોલ્યો તું શું કરશે? મારે પાણી જોઇએ તે તું ક્યાંથી લાવશે એટલે તરતજ માલોએ જીનમાંથી હુકો કાઢી આપ્યો, કસુઓ ધોગયો, પછી ખાવાનું તથા પાણી પણ કાઢી મેં આગળ મુક્યું. તે જોઇ રાજ છેલસીંહ ધણો ખુશી થયો ને બોલ્યો કે વાહ ! વાહ ! ધન્ય છે ! માગ માગ, તુંજે માગે તે આપું, પેલો કહે તમે શું આપશો ? ત્યારે રાજએ વચન આપ્યું કે તું જે માગીશ તે આપીશ. માલોએ કહ્યું કે આજ નહી, મારી જોઇ છે તેને પુછીને કાલે માગીશ. પછી ઘેર આવી પોતાની બેઠેનને બનેલી વાત કહી પુછ્યું કે રાજ પાસે શું માગું? ત્યારે બેઠેને જવાબ આપ્યો કે એટલું માગ કે ફરીયાતું દાણ મારે હાથે ચુકે, માલોએ તે પ્રમાણે રાજને કહ્યું ને રાજએ તેને તે બક્ષીસ કીધું, એ વાતને પાંચ સાત વરસ વહી ગયા, ત્યારે પેલો સોદાગર નવરંગ ત્યાં વહાણો ભરી આવ્યો

૯૬] લલનાની લીલા અથવા રમણી-રહસ્ય.

પોતાનો માલ વહાણેથી જતારી વેચી રહ્યો, ને પાછો માલ ભરી લઈ જવાને માટે પરવાનો લેવાને આવ્યો તેને જોઈ રાણીએ તે છોકરાને શીખવી મુક્યો. તેથી તેને માસ બે માસ રખડાવ્યો. રોજ ધક્કા પડે છે, ને ખરચ માથે ચઢે છે, તેથી સોદાગર નવરંગ કંટાળી રહ્યો છે, તેવામાં એક દીવસ તેને આવતો ખારીએથી જોઈ બહેનના શીખવ્યા મુજબ પોતે સુધ મથો અને સીપાઇઓને આધા પાછા કરી નાખ્યા, પેલો માલ ભરી જવાની ગરજથી ગરીબ થઇને પલંગ પાસે આવી બેઠો. પછી થોડીકવારે દાણી જણે ઉધમાંથી ઉઠતો હોય તે પ્રમાણે ઉઠ્યો ને જુમ પાડી કે કોઇ છે કે ? પણ કોઇએ જવાંબ આપ્યો નહીં, તેથી ફરી જુમ પાડી પણ સીપાઇઓને શીખવેલા તેથી કોઇએ જવાબ આપ્યો નહિ, તેથી તે ધણી બીડાઇને બોલ્યો કે કોઇજ નથી. ત્યારે પેલા મારા સામા જોડા પડેલા છે તે અહીં કોણ લાવે ને જોડા પહેર્યા વગર તે શી રીતે હું છતરું ? પેલો સોદાગર કહે સાહેબ ! હું લાવું (કે તેથી માફ કામ થાય એવી મતલબે) એમ કહી જોડા ઉચકી દાણી પાસે લાવી મુક્યા. ત્યારે પેલાએ કહ્યું કે એતો ધુળવાળા છે તે શી રીતે પહેરું ? તે સાંભળતાંજ પેલા નવરંગ સોદાગરે ખીસ્સામાંથી રૂમાલ કાઢી સાફ કરી આપ્યા. એટલે તરત છખીલસુંદરીએ પદ્મમાંથી આવીને સલામ કરી કહ્યું કેમ સોદાગરજી મોડાં ઉપર ખાસડાં પડ્યાં ? અને બની વાત કહી જણાવી, તે સાંભળી સોદાગરે કાન પકડ્યા. પછી પેલા છોકરા માલને શીખવી રાજ છેલસિંહને કહાલ્યું કે તમે મહારી બેહેન સાથે લગ્ન કરો, તે રાજએ હા કહી નેથી પેલી છખીલસુંદરી પાછી મહેલમાં દાખલ થઈ.

મઘડો સોની તથા તેની લલના ગુલાબ-
વંતીની વાર્તા.

પ્રપુર શહેરમાં કોઈ એક મહાન ધનાઢ્ય મઘડો નામનો સોનાર વસતો હતો. તેને ત્યાં સેંકડો કારીગરો કામે બેસતા હતા, લોકોમાં તેની આખર અને વહેવાર સાથે હતો, જેવો તે પોતાના હુન્નરમાં કુશળ હતો તેવોજ તે સામુદ્રીક વીધામાં અચ્છી માહીતગીરી મેળવી નીપૂણ થયો હતો. સંસારમાં ઉત્તમ પ્રકારનું સુખ મેળવવાના હેતુથી તેણે એ વીષયના અભ્યાસ પછવાડે પોતાની અડધી દોલત ખર્ચી હતી, ચૌદ વર્ષની ખીલતી જુવાનીના બહારમાં તે દુનીયાના રાહમાં પડ્યો હતો. તેણે ખુબસુરત અને પરી ચહેરાની એક કુલીન સ્ત્રી સાથે ધામધુમથી લગ્ન કર્યાં. અરસપરસ તેઓનો સ્નેહ ન પુછવા જેવો હતો, પણ માણસની ધારણા આગળ તેનો સીતારો અદેખાઈ કરે છે, જેમ ઈંદ્ર ધનુષનો પડછાયો પાણીમાં ઝાઝીવાર દેખાતો નથી તેમ થોડા વખતમાં આ સુકોમળ પદ્મની ઉપર ખીજ આશકોને મોહ થયો, તેઓ પોતાના કરતુકમાં ફતેહ પામ્યા નહીં; પણ તેથી કરીને ગરીબ ખીચારી અબજાનું મન ધીમે ધીમે ફેરવાયું. સોનીને તેની વિદાના જોરથી માથુક વ્યભીચારણી થએલી માલમ પડી, તેજ વખતે તેણે છુટા છેડા કરી ખીજ સ્ત્રી પરણી લાવ્યો. તે પણ તેવીજ માલમ પડ્યાથી તેની શોકચને મળવાને તેને પણ મોકલી, એ પ્રમાણે મઘડા સોનીએ પોતાની ત્રીસ વર્ષની વયમાં ઉપરા આપરી પંદર સ્ત્રીઓ પરણી કાઢી મેલી ! એમ કરતાં તે છેક કંટાળી

ગયો, ત્યારે તે ચીચાર કરવા લાગ્યો કે મોટી કન્યાને પરણું છું એમાંજ મારી મુરખાઇ છે, કેમકે તેઓ પીયરમાં દુરાચાર શીખીને આવે છે; માટે હવે કોઇ નાની છોકરી સાથે લગ્ન કરવાં કે જેને દુનીયાનો પવન પણ લાગેલો ના હોય ને વળી તેના ખાવાપીવા વગેરેની સર્વ પરવસ્તી મારે હાથેજ રાખી તેને કોઇનો સમાગમ થવા દેઉ નહીં. જોઇએ પછી કેમ તે પતીભક્તિ ભૂલી ગય છે. મનમાં એવી દહતા કરી પૌતાની નાતમાંથી સાત વર્ષની છોકરી ગુલાબવંતીને તે પરણી લાગ્યો. છોકરીને લાવીને તેણે શાતમી મેડીયે ધાલી મેઢી, દુકાનના કામકાજમાંથી દુરસદ મેળવીને તે ઉપર જઈ સંવળો વખત આ બાળાને કેળવવવામાં કહાડતો હતો. એ પ્રમાણે કેટલેક કાળે તેને તરણુ વયના ચીન્હો પ્રાપ્ત થવા માંડ્યા. તે જોઇને મધડો સોની પણ ખુશીમાં રહેવા લાગ્યો, કે આનાથી આપણી મહેનતનું ફળ સરશે ખરું.—

એક દિવસ નવી મુઘા ગુલાબવંતી બારીએ બેઠી બેઠી નીચે જુએ છે તેવામાં એક ગાડી તેને દરવાજે આવીને અટકી. તેમાંથી ચાલીસ વર્ષના સુમારેની વયની એક સ્ત્રી વસ્ત્રાલંકાર પહેરેલી નીચે ઉતરી હસતી હસતી તેની દુકાનમાં પેઠી અને કેટલીકવાર પછી તેજ સ્ત્રી રડતી કકળતી પાછી નીકળી તે જોઇને તેણે ઉપરથી પુછ્યું. બાઇ તું હસતી હસતી આવી અને રડતી રડતી કેમ પાછી ગય છે.

એવો અવાજ સાંભળી ઉંચે જોઇ કહે છે—બાઇ ! તારે કાજે રડું છું; કેમકે હું તારી નણુંદ થાઉં છું. તું બગડે નહિ માટે તારા ઉપર આટલો જખતો રાખ્યો છે. એટલું બોલીને તે ચાલી ગઇ.

નણુંદના વયનો આ મુઘા ગુલાબવંતીના હૃદયમાં બાણ જેવા સોંમરો પડ્યાં જેથી તે એકદમ ગુસ્સામાં આવી જઇ બેઠી અહો !

આજ પર્યંત મને ખબર નહી, એ મને જાપતામાં રાખતો દેખાય છે, તો હું પણ ખરી કે એના જાપતાની એને ખરેખર ખબર પાડું—

તેવામાં તેના ધણીને આવતાં દાદરમાં પગલાં વાગતાં સાંભળીને મુંગી થઇ છાનીમાની બેઠી કે જાણે કંઈ વાતની ખબરજ ન હોય ? મોરના ઈંડાને ચીનરવું પડતું નથી. તે પ્રમાણે સોનીને અંદર આવેલો જોઇને તે બોલી-સ્વામીનાથ ! તમે કહો, ના કહો પણ આજ તમારું મ્હોં ઉતરી ગયેલું જણાય છે. એવું શું દુઃખ તમારા ઉપર આવી પડ્યું છે, જે દુઃખથી તમે આવાં દીવગીર થયા છો ? કેમ કોઈ આસામી માથે લઈ નાસી ગયો છે કે, કોઈએ તમારી મજુરી હુઆવી ?

સોની—ના વ્હાલી ! એમાંનું કંઈ નથી.

સોનારણ—ત્યારે છે શું ? તમે માનો, ના માનો; પણ કોઈની સાથે તમારે કંકાસ થયેલો જણાય છે.

સોની—ખરી વાત ! [આંખમાં ઝળઝળીઆં ભરાઇ આવે છે; પણ તેનાથી બોલી શકાતું નથી.]

સોનારણ—એવી શું વાત છે. કે તમે બોલતા નથી અને રડો છો ? તમને કોણ દુઃખાવનાર એવું કંઠાર મળ્યું કે જેણે તમારા જેવા કંઠાર સોનારને ગાળી પાણી જેવા બનાવી દીધા.

સોની—મારે એકની એક માની જણી બહેન કરેતુર છે તેણે મ્હોટપણે આજે એકનો એક છોકરો કપુરચંદને પરણાવવા માંડ્યો છે. તે આજે નોતરું દેખા આવી હતી.

સોનારણ—અહો એ તો બહુ સારું. ચાલો આપણે પણ મહાલવાને મળશે ? પણ બોલો પછી શું થયું ?

સોની—તેણે બધાને નોતરું દીધું, ત્યારે મેં કહ્યું કે હું એકસો આવીશ ને વહુને ખાવાનું ઘરમાં લાવીને ખવડાવીશ તેથી મારી જોડે લડીને રીસાઈ ગઈ! હવે એ મારું મોસાળું સરખું એ રાખનાર નથી.

સોનારણુ—મને તમારી આજ્ઞા હોય તો હમણાં હું મારી નણુંદી કસ્તુરબાઈને મનાવી આવું, એ પગરણુ માંડીને બેઠાં છે ત્યાં આપણે જઈશુંજ એમાં તે શું મ્હોટી પંચાત.

સોની—ખરી પંચાત એજ છે તો? પછી સોની, સોનારણુ ગુલાબવંતીને ખવડાવી પીવડાવીને જાપતાથી દરવાજા બંધ કરીને ગયો, સોનારણુ ગુલાબવંતીને તેના ઘણીની વર્તણૂકથી તીરસ્કાર છુટ્યો. તે મનથી બોલી હજી એ કાળા મ્હોડાનો ઘણી સીધું બોલતો નથી. માટે હું પણ ખરી કે ઝીને હતું, એવા એવા અનેક કુતર્ક બાંધતી તે ઝંખે બેઠી છે, તેવામાં ચંદ્રપુરના કોઈ પટાવતનો ગોરો ગબડ જવો છોકરો ગુસખખાં ઝડખા નીચેથી જતો તેની નજરે પડ્યો કે વારેઘડીએ આખો લુંછવાથી તેનો પાલવ ભીજાઈ ગયો હતો; તે ઝટ ફાડી તેનું ગુંછળું કરી તેના માથા ઉપર ફેંક્યો.

રસ્તે ચાલતાં પેલા ગુસખખાંએ તેના માથે ઉપરથી કાંઈ આવી પડ્યું હોય એવું સમજીને હાથ માથે ફેરવ્યો તો એક ભીના લુગડાનો દડો તેના હાથમાં આવ્યો. તેવોજ ત્યાં અટકી પોતે ઉબેડી જીવે છે, તો તે આંસુથી ભિંજાએલા તેને માલમ પડ્યો. તેથી મનમાં વીચાર કરવા લાગ્યો કે અહીંયાં કોઈ દુઃખી જણાય છે, અને મારી સાલ્ય માંગે છે, તેણે આડું અવળું, ઉચું નીચું ચોતરફ જોયું, પણ કોઈ નજરે પડ્યું નહીં, તેથી મનમાં વીચાર્યું કે આ નાંખનારને હું દેખતો નથી પણ તે મને ખચીત દેખે છે. માટે મારે તેનો જવાબ આપવો

જોઈએ, નહીં તો મુરખમાં મણી કહાડશે, એવી ધારણાથી તેણે પેલું કપડું આંખે લગાડી માથે ઢાંક્યું. પછી પાછું કહાડીને તેનો ગોટા વાળી ચુંબન કાઢ્યું. પછી તેને ફાડી કટકે કટકા કરી વેરી નાંખીને આલતો થયો !

હવે તે ગામમાં માતી નામની એક પ્રસિદ્ધ દુતી રહેતી હતી, તેને ઘેર આ ચુસખખાં પટાવતે જઈ કહ્યું કે હમેશાં તું મારા ઉપર બહુ મમતા દેખાડે છે, પણ તે અજમાવવાનો મને આજ સમય આવ્યો છે; હવે તારી ચતુરાઈ જોઈએ છીએ—લે તારી મહેનતના આ પડકારથીજ સો રૂપિયા.

માતી—હું તારી તાબેદાર છું, તારા શત્રુની સાથે આ માથું આંધેલું સમજજે. બોલ ! તારી મરજી હોય તો ઈંદ્રની અપ્સરાને કહે તો તારા મ્હેં આગળ આણી ઉભી કરેં.

પટાવત—મારે તારી અપ્સરાં કે ઇંદ્રાણીની ગરજ નથી. મારે તો મધકા સોનીની બૈરી ગુલાબવંતીના મેળાપની ઇચ્છા છે તને તેની વાત તો માલમજ હશે કે તેણે કેવો જાપ્તો રાખેલો છે, તો મને તેનો ગમે તેમ કરીને મેક્ષાપ કરી આપ. જે ખરચ થાય લે.

માતી—એ કામ જરા કપર જણાય છે. મેં કોઈ દહાડો તેને નજરે દીડી નથી. તેને સાતમી મેડીએ પૂરી મેલી છે, ને ત્યાં માણસની તો શું પણ પક્ષી સરખાની નજરે તે આજ સુધી પડી નથી, પણ કાંઈ ચિંતા નથી તું કાલે તારા ઘેરથી ૧૦ હજારના ભાંગેલા તુટેલા દાગીના હોય તો તે મારે ત્યાં લાવજે. પછી હું મારો હુજર અમલમાં મેલીશ.

માતીના કહ્યા પ્રમાણે બીજે દિવસે ચુસખખાં પટાવતે પોતાને ઘેરથી ૫-૧૦ હજાર દાગીના લીધા ને તેને ઘેર આવ્યો. માતીએ તે તથા બીજા પોતાના ઘરના દસેક હજારના દાગીના ઉમેરી એક

૧૦૨] લલનાની લીલા અથવા રમણી-રહસ્ય.

મોટા પોટલામાં બાંધી ધરમાં મુકી-સોની મધડાને ઘેર આવી કહેવા લાગી કે ભાઈ મારા છોકરાનાં ધડીયાં લગન લેવામાં છે, વહુને કાલે દાગીનાં ચડાવવાનાં છે. માટે મારે ઘેર બેસીને દાગીના જલદીથી તૈયાર કરી આપ મજુરી મનમાની લેજો ! એટલું બોલી એક ૫૦૦ રૂપિયાની થેલી તેના તરફ ફેંકીને કહ્યું લે આ તારી મજુરીને માટે અગાઉથી આપું છું અને બાકીનું તને લગન ફેડે ચુકવી આપીશ ! આજનો દહાડો તારી દુકાન બંધ રાખ અને મારે ઘેર તું ને તારા કારીગર અત્યારેજ ચાલો જો આવવું હોય જટ લઈ તારો સામાન ઉપડાવ. મારે તો ધડીએ ધુટ ભરાય છે.

સોનીનું મન પેલી કાચળા જોઈને લલચાઈ ગયું પણ જ્ય તો તેના ધરમાં પોતાની બેરીને ખવરાવે પીવરાવે કાણુ ? તેથી માતીને સમજાવી કહે છે કે--તમે આમ ગાભરા ન પડો. જરા મારી વાત સાંભળો ! તાંબાની તોલડી તેર વાના માંગે. માટે હું શું લાવું ને શું ના લાવું ? વળી તમારે ત્યાં સામાન લાવતાં કરતાં અને ગોઠવી કામ હાર પાડતાં બપોર તો સહેજેજ થઈ જાય, તેમાં કાંઈ ભૂલ્યા તો અહીં સુધીનો ધર્મ ધકકો ! એટલે ઉલટી વધારે વાર થશે. તમે કામ ઉતાવળનું બતાવો છો માટે તમે માફ કર્યું માનો તો અહીં તમને કોઈ પાંતીની અડચણ નડશે નહીં. અને જે જોઈશે તે સઘળું અહીં હાજરજ છે. આટલા વર્ષ સુધી પરમેશ્વરે દાનત સાફ રાખી છે, તો થોડોને સાફ તમારામાંથી ચોરીને હું પોતાને કાંઈ લગાડનાર નથી. માટે જે તમને મારો વિશ્વાસ હોય, તો સોનું અહિયાં લેઈ આવો અને તમારા એક બે માણસને મારી પાસે બેસાડો. નહિ તો આ પડ્યા તમારા રૂપિયા એ પાછા લેઈ જાઓ.

માતી—(મોઢો ચઢાવીને) ઓહો “ કાલે છોકરે કાકા કહ્યો તો બાપ ઉઠી નાગા થયા ! ” જુઓ, ભાઈનું કામ પડ્યું ત્યારે

આપણે પહેલે જાણીએ. ગામમાં સોનીની ઘાડ પડેલી સમજે છે કેમ અલ્યા ! મન માનતી મળુરી આપતા તુંતો આવા ગાંડ ગુમચા કરે છે. તો દામ ખરચતાંએ કાપ કરનારા મળનારા નથી. એમજ તારા મનમાં સમજતો હશે કે કેમ ? તું દાગીના નહીં ધડી આપે તો મારો છોકરો કુંવારો રહેતો નથી ! એટલું કહી થેલી ઉપાડી તેણે તો ચાલવા માંડ્યું એથી સોનીએ લોભે લક્ષણ જાય તેમ-તેને સાદ મારી અધવચથી અટકાવીને કહ્યું કે મેં તમને શું ખોટું કહ્યું કે મારા ઉપર આટલી રીસ કાઢી, તમે મારા ગરીબનું કહ્યું માનો. બહાર તમારું કામ થવાનું નથી અને તમે નકામાં રખડી પાછાં આવશો ને તમારું કામ ચુકશો, મારે ઉંચેથી કાંઈ પાછું ફર્યું નથી, ને તમે પાછા જાઓ એ મને દૂરસ્ત લાગતું નથી. તમારે ત્યાં આવવાને મારે કાંઈ અડચણ નથી; પણ ત્યાં આવવામાં મને પાલવતું નથી. મારી દુકાને પચાસ કારીગર બેસે છે. તેમને એક એક દાગીના સોંપીશ તો સાંજેવારા તમારા પચાસ દાગીના તૈયાર થશે (એ પ્રમાણે સમજાવ્યાથી, મોની સોનું આણી આપવાને કબુલ થઈ.)

માતીએ ઘેર આવી પઠાવત યુસબખાને વૃતાંત કહી સંભળાવ્યું. અને પોતે રચેલી ચુકતી કહી, તેને બૈરાના લુગડાં પહેરાવી સોનીની દુકાને સાથે તેડી ગઈ ત્યાં સોના રૂપાનાં દાગીના તથા લગડીઓ સોનીને જોખીને સોંપી અને પોતે પાસે બેઠી.

ત્યારે સોનીએ પુછ્યું, આ બધું બહુ કાષ્ટ છે એ શરમાય છે, એ કાષ્ટબહાર ગામથી આવેલાં દેખાય છે, એ તમારાં શું સગાં થાય છે ! જુવોને કેવી લાજ કહાડી ગુપચુપ બેઠાં છે. કે જાણે એના મ્હોમાં દાંત નથી !

મોતી—એ તો જયપુરથી મારી માશીના છોકરાની વહુ આવી છે, હું કહી કહીને થાકી પણ ધરમાએ એતો આમતું આમ કરે છે, હમણાં થોડી થોડી લાજ મેલાવી છે. ખાવા બેસે ત્યારે તમે બેયું હોય તો પોપટના જેટલું પણ શરમની મારી ખાતી નથી !

સોની—ત્યારે એમના મુલકમાં લાજ કહાડવાનો બહુજ ચાલ હશે.

મોતી—ના પુછો વાત ! પગની પાની સરખી એ દેખાયજ કેવી !! કોઈ મરદ તો શું. પણ ધરમાં સ.સુ વગેરે કોઈ મારા જેવા ડોઆં હોય તે પણ ભાગ્યેજ વહુનું મ્હોં બેવા પામે

સોની—અં : એમ છે ! એ તો આજેજ આપણે નવાઈની વાત સાંભળી, અમને અહીંયાં ઉઝાડા બેઠા બેઠા પરશેવો છુટે છે, તો એતો બીચારી ક્યારની ગમરાઈ ગમ્મ દશે; અને તાપથી મુકાઈ મરતી હશે. માટે મેડી ઉપર મારી સ્ત્રી એકલી બેડી છે, તેની પાસે બેસાડી આવે. ત્યાં સરખે સરખાં બેઠે બેઠા બેઠાં વાતો કરશે. હવે અમારે ભટ્ટી ચલાવવી છે તેથી તમે વહેલાં પાછાં આવો.

મોતી—(મનમાં તો ગમતું હતું પણ મ્હોડેથી માન માગતા કહે છે.) ના, ના, ભાઈ ! એ એવી તો શરમાળ છે કે કોઈ અજણા સાથે તો બોલેજ શાની ! એને તો અહીંજ ઠીક છે,

સોની—હજી તો ભટ્ટી સળગાવી નથી, છતાં આવા અકળાઈએ છીએ, તો સળગાવ્યા પછી હવે રહેવું મુશ્કેલ પડશે માટે તમે એને ઉપર મેલી આવો. તો ઠીક, વળી સ્ત્રી સાથે સ્ત્રીને શરમ ન હોયે, મોતીએ સોનીનો બહુ આગ્રહ બેઠનિ પડાવત ચુસખખાંને મેડી ઉપર લઈ ગઈને સોનારણને સોંપી પાછી નીચે આવી. બપોરનો જમવાનો વખત થયો ત્યારે મહાડાએ મોતીને કહ્યું કે આજે તમે અમારે

ઘેરજ જમજો અને સાંજનાં આ દાગીના તૈયાર થાય તે લેખને ઘેર જજો, એટલે કાંઈ શીકર નથી તે વાત મહામહેનત કરતાં તેણે કપ્પલ કરાવી. પછી મોતીને ત્રણે જણુ જેટલું પીરસાવીને ઉપર મોકલી સતના સર્વે દાગીના તૈયાર થયા તે લખને મોતી પઝાવત યુસબખાની સાથે પોતાને ઘેર ગઇ.

સર્વના ગયા પછી દુઝન વધાવી મધડો સોની મેડા ઉપર જવાને આલ્યો. તેનાં પગલાં સાંનળીને તેની વહુ શુસાબવંતીએ શરીર ધુણાવવા માંડ્યું, તે જોતાંજ સોની હબકી ગયો, અને ગભરાવવા લાગ્યો. ત્યારે કેટલીક વારે લાગ જોઈ તે બોલી-હવે હું મેલનાર નથી. બેઉના ભોગ લઇશ. પેલી રાંડ આવી હતી, તેણે મને આક પહેરાની રક્ષા કીધી છે, તે વીતે કે જીવ લઇશ એમ બોલતામાં તે ધન દધને પડી, અને મુઠ્ઠા જેવી સ્તબ્ધ થઈ હાથ પસારી લાંબી થઇને પડી. તેણે આંખો મીચી દીધી. શ્વાસ બંધ કરી નાંખ્યો, વાળ વીખરાઈ ગયા, મહોડે હેડકી ખાવા માંડી. જે જોઈ સોનીના હોશ ને કોશ ઉડી ગયા!

સોનીની પાશે એક સજીવન યુદ્ધી હતી તે લાવી ઝટ તેણે સ્ત્રીની આંખમાં આંજી તોપણ કાંઈ અસર નહી થએલી જોઇ નિરાશ થઇને અંતે “ઓ મારી ખાયડીરે! એવી મોટી પોક મેલી રડવા બેડો ત્યારે જાણે પાછો જીવ આવ્યો હોય એવી રીતે તે સ્ત્રીએ પડખું બદલ્યું પછી ધીરે ધીરે આંખો ઉઘાડી હાથપગ હજાવ્યા, ત્યારબાદ કેટલીક વારે ઝીણે સાદે પાણી માંગ્યું. તે સાંમળી સોનીએ બહુ ખુશી થઈ ઝટ પાયું. પછી બૈરીને ત્યાંથી ઉપાડીને તેણે બીછાનામાં સુવાડી ઘર-માંનાં ગરમ ગરમ આપડ વગેરે પાયાં જ્યારે રાત વીતી ગઈ અને સવારનો વખત થયો, તે વેળાએ તે બોલી કે મારો વાંસો બહુ ફાટે છે; ને મને કાંઈ એન પડતું નથી. ત્યારે સોનીએ તેને પુછ્યું કે તને શું થયું

છે ? અને આવી નિર્મળતા કેમ દેખાય છે ? સોનારણુ બોલી ધ્વિર જાણે આજે બપોરના અમે ત્રણ જણ જમી ઉડ્યા પછી વાતો કરતાં સાથે બેઠાં હતાં. તેવામાં એકાએક મારી છાતી ઉપર કોઈ આવીને બેઠું ! પણુ તે વખતે પેલી માતીઆઈ જો હાજર ના હોત તો મને ક્યારનીએ તમે બાળી આવ્યા હોત ! તેણે તરતજ પાણી મંત્રીને મને એકમાં લેઈ નહવાડી એટલે હું હોશીયાર થઈ. તે કહેતી હતી કે એતો આડાનું છે. તેનો લગન થયા કેડે હું બદોખસ્ત કરી આપીશ. કદાચ વચમાં પાણું આવે તો મને ચેતાવજે ! માટે તમે હમણાંને હમણાં જમને માતીઆઈને તેડી આવો નહિ તો કદાચને હવે પાણું કંઈ થશે તો તમે મને જીવતી કાડનાર નથી; તે મારો જીવ લેછને જશે ? એમ કહીને રડી અને તેના ધણીની કોટે બાજી પડી.

પછી સોનીએ તેની આસનાવાસના કરી, માતીને ઘેર જવા તૈયાર થયો, પણ તેની સ્ત્રી ત્યાંથી તેને ખસવા દેતી નથી-તમે જાઓ એટલામાં વળગણુ આવે તો હું એકલી મરી જઈશ ! તેથી રાત તો જમની તેમ ગઈ, બે ઘડી દીવસ ચઢ્યો, ત્યારે સોની માતીને ઘેર ગયો-તેણે ત્યાં એવો ઢોંગ મચાવ્યો છે કે આંગણે ઢોલ, શરણાઈ, વગેરે ગગડી રહ્યાં છે, બૈરીઓ નવાં નવાં વસ્ત્રાભૂષણુ સજીને પરમાળમાં બેઠાં બેઠાં ગાણું ગાઈ રહ્યાં છે. પાછળ ઝોશરીમાં ધીના દીવા બળી રહ્યા છે, ધુપ પણ સળગી રહ્યા છે, એક માટલામાં પટાવટ યુસ-ફખાને ઘાલી ઉપર ઢાંકણું દેઈ તેને ગજઆણીથી મડી એક કોરે મુકેડું છે તેની પડખે બેસીને માતી બ્રાહ્મણ પાસે પુજા કરાવે છે ? ત્યાં સોની આવીને બોલ્યો-માતી ! માતી ! તમે જરા મારે ઘેર આવી જાઓ મારી ગુલાબવંતી મરવા પડી છે. તમારા આવ્યા વગર તે ઉડે તેમ નથી, તેથી ગમે તેમ કરીને જરા તમે આવી જાઓ તોડીક-

મોતી—મેર મારા પીટયા ! તું જોતો નથી, હું પુન કરું છું ને હમણાં તે અવાય ! સ્વાર્થી પોતાનો દોષ વિચારે નહિ. જા હું કાલે આવીશ, આજે મારે ઘેર બધાં નાતીલા આવે છે, અને હું બહાર રઝળવા જાઉં એ કાંઈ સારૂ દેખાય ? ગામમાંથી કોઈ ધુણીને લેઈજા, તારી વહુને આડનું છે તે ધણું કપરું છે. ઝટ કાંઈ આખડી લે કે બચશે.

સોનીએ તેના બહુ કાલાવાલા કર્યા અને ત્યાં ખેડેલા લોકો પણ તેના વતીથી બોલ્યા ત્યારે **મોતી**એ કહ્યું ! જો તારી સાથે આવું તો ખરી પણ આ કુળદેવીનો ઘટ મારાથી એક દાણુભર પણ બહીસો મેલાય નહિ. માટે તે તું માથે ઉપાડીને તારે ઘેર લેઈ આવે ને હું પાછી આવું ત્યારે પાછો મુકવા આવે તો મારાથી અવાય.

સોનિ—એમ છે તો એક ઘટ શું પણ કહો તો બે ઘટ ઉપાડીને આવું ને જાઉં. પણ ફાઈમા ! તું જરા રહેમ નગર કરીને મારી શુલાબની સંભાળ કર. નહિ તો તે ઘડી અધઘડીમાં મરી જશે ને મારૂં ઘર ભાંગી જશે ?

મોતી—ફક્ત તારીજ ખાતરને માટે મારી કુળદેવીને તારે ઘેર પધરાવું છું. પણ દેવીને સંભાળજો કે કાંઈ વચકો વસમો પડે નહિ. નહિ તો મારે લખ ફેરવવાં પડશે. એમ કહી સોનીને માથે ઘટ ચઢાવ્યો, અને પોતે હાથમાં દીવો તથા ધુપદાની લીધી, પછી જૈરાંઓને ગીત ગાતા સાથે લઈને મોતી વાજતે ગાજતે સોનીને ઘેર ચાલી. ત્યાં મેડી ઉપર એક ઝોરડામાં દેવીની સ્થાપના કરી, પુંજપાત્રી ચડાવી. પછી સર્વેને વીદાય કરી સોનીની સાથે પોતે તેની જૈરી પાસે ગઈ. તો તે બેશુદ્ધિમાં પડેલી તેમની નજરે પડી. જ્યારે સોનીએ બહુ કરગરીને વીનંતી કરવા લાગ્યો, ત્યારે તેને ત્યાં ઉભો રાખીને **મોતી** માતાના ઝોરડામાંથી કાંઈ લેઈ આવી ત્યાં બેસી પાણીનું એક કુંડાળું

કરીને સોનીને માંય બેસાડીને કહ્યું કે તું બીહીતો નહીં, અને ગમે તે થાય તો પણ તું આની માંહીથી ખસતો નહીં. પછી તેણીએ પાણીની આડ કરીને ધુપણું દીધું ને બે દાણા અડદના નાંખ્યા નાંખ્યા. તેજ વેળાએ બાયડી ઉડીને બેડી થઇ, કૃતાંત (કાળ) સરખી આંખો ફાડીને તે બોલી-હવે તું મારે હાથે ચડી છે, તો જોજો મારો સપાટો! આમાંથી કોઇને મેત્રનાર નથી. સર્વને ખાઇશ? એટલું બોલીને તેના ધણીની તરફ દોડી. તે જોઈસોની બહુ થરથરવા લાગ્યો.

થોડીવાર પછી ફરી પાછા અડદના દાણા નાંખ્યા. એટલે માતી સોનારણુ માતીની તરફ ફરીબોલી, ઝાકણુ! પાછી તું આવી છે પણ સાંભળજો-હવે તને અહીંથી જવા દેનાર નથી. એવામાં માતીએ પાણીની અંજળી છાંટયાથી તે એકદમ બેસી ગઈ અને ધુણવા લાગી. ત્યારે માતી હોઠ ફફડાવી (મંત્ર બણાવેના ઢોંગ કરી) એક બે, ત્રણ. ચાર, એ પ્રમાણે ઉપરાઉપર પાણીની અંજળીઓ છાંટવા લાગી, એટલે સોનારણુ (બુમરાણુ કરીને) બળી બળી રે! હવે હું જાઉં છું. પાછી કોઈ દીવસ નહીં આવું. મારો કેડો છોડ. એમ કહ્યું!

માતી—જય છે ક્યાં? રાંડ તું કાણુ છે, અને અહીં કેમ આવી છે? અને આ બીચારી ગરીબડી સોનારણુને કેમ સંતાપે છે, એણે તારું શું બગાડ્યું છે! તે ઝટ લેઇને કહી દે.

સોનારણુ—હું મધડા સોનીની સાસુ થાઉં છું. મારી દીકરી સાથે એણે લગ્ન કરી તેને બહુ દુઃખ દઈ, ખોટા ખોટા આળ ચડાવી કહાડી મેલી હતી, જેથી તેણે દુઃખમાં ને દુઃખમાં પોતાની દેહ પાડી છે. માટે હવે હું તેનું વેર લેવાને આવી છું. એની બેરીતો હું જ્યારે જીવ લેઇશ, ત્યારેજ જઈશ; તે સાંભળી સોની તો દીગમુંદ સરખો ઉભો રહ્યો.

માતી—સોનીને વહુઓ તો બહુએ થઇ છે, તેમાંથી તું કય

વારની અને કોની મા થાય છે.

મોતી—ચોથી વારની, ઝવેર મારી દીકરી થાય, ને મારું નામ વાલી છે તેને એ પીટયાએ બહુ સંતાપી છે. (પછીથી મોતીએ પાછો તેના ઉપર અંજળીનો વર્ષાદ વરસાવ્યો.) એટલે પછી તે સોનારણુ બોલી શું કરું? હમણાંજ કોણીયો કરી નાખું, પણ આજ તો માથે સમર્થ દેવી ગર્જે છે. તેથી મારો ઉપાય નથી પણ માટલુ સાંજે તો એને ઘેર પાછું જશે કે હું આવીને પાછી વળગીશ. એટલું બોલતાં બોલતાં તે મોટા ધબ્બાકાની સાથે જમીન ઉપર પડી ગઇ.

મોતી—સચ્ચર! સચ્ચર! પણ તે તો ગઇ. પછી કેટલીએક વારે સોનારણુ સાવધ થઇ કે તેને નવડાવીને દેવીના ઓરડામાં લેઈ જઇને યુગ્મ કરાવી અને તેના હાથે નાહું બાંધ્યું.

મઘડો કહે જે **મોતી** ફઇ! તમારું માટલુ આઠ દીવસ મારે ઘેર રાખી જાઓ. **મોતી** કહે—મુખા મારી ગોત્ર દેવીને મારે ઘેર લગ્ન, માટે હવે ઝટ ઉઠાવ ને ચાલ મારે ઘેર. ત્યારે તો બહુ તાણુમ-તાણુ થઇ. પછી તે સોનીને કહેવા લાગી કે હું લગ્ન ફેરવું ને તારી વહુને એક માસથી દીક્ષા આપું પણ સાંભળ! તેને સાચવવું બહુજ કઠણ કામ છે. એક મહીના સુધી નજરે તો શું પણ સ્ત્રીને પુરુષનો ઓળો ના પાડવો જોઇએ કેમ તારાથી બનશે? નહીં તો કામ વીકરી જશે.

સોનીએ (મનમાં) સ્ત્રી જનથી જાય તેના કરતાં એક માસનો વીયોગકાલે વહી જશે એવું ધારીને, મોતીનું કહેલું સર્વ માન્ય રાખ્યું, પછી સોનારણુને પૂછ્યું; ત્યારે તેણે પ્રથમ તો આનાકાની કીધી પણ તેના ધણીના આચહથી તે પણ કચુલ થઇ.

પછી **મોતી**એ સોનીને કહ્યું એક માસ સુધી દેવીને નૈવેદ્ય અને તારી બૈરીને ખાવા સાંરું જે કાંઈ જોઇએ તે સીકીએ કરીને ઉપર

પહોંચ્યાડું આ દેવીને પરચો પ્રત્યક્ષ છે; માટે કાંઈ વચકો પડે નહી તે તું સાચવજે નહીં. તો સુલટું કરતાં ઉચ્ચટું નહી થાય. માટે સાવધ રહેજે, પછી તેણે સામગ્રીની ટીપ ઉતરાવીને કહ્યું કે એ પ્રમાણે નીત્ય આઠ વાગતાંની અંદર છાત્ર સાંજરે સીકીમાં મેલી તારે તારી મેળે ચાલ્યા જવું. પણ ઉપર જવું નહીં એ જરૂર ધ્યાન રાખજે આમ કહી તે દીવસની ખાનપાનની સામગ્રી તરત મંગાવી સોનીને ત્યાંથી રૂપસદ્ કર્યો પછી સોનારણુ ગુલાબવંતી સાથે પેલા પટાવત યુસબખાને મેળવી, હવે ખેડ જણે નીશ્ચિંતપણે એશઆરામ કરવાને કહીને, સાતમા માળથી દરવાજા, દારર, બારી વગેરે બંધ કરી પોતાના હાથેજ કુંચી મારતી મારતી મોતી નીચે આવી । ત્યાં દુકાનમાં સોની ખેડો હતો તેને કહ્યું કે હવે તારે કોઈ પાંતીની ચીન્તા રાખવી નહી આ બધી ખટપટ તારીજ ખાતર કરી છે. પણ દેવી સૌ સારા વાનાં કરશે. એટલું કહીને ચાલતી થઈ. સોની દરરોજ વેદા ગણ્યા કરતો હતો.—તે માસ પૂરો થયો. એટલે સવારના પહોરમાંજ ઉડીને મોતીને ઘેર ગયો.

મોતી—હજી આજેજ મહીનો પુરો થાય છે. એટલામાં તું કેમ આવ્યો! પણ હીક થયું, દેવીએજ તને મોકલાવ્યો, ને મારો ફેરો ટાળ્યો કાંસે દેવીનાં વધામણાં કરવાં પડશે. ત્યાં પાંચસેં ગોરાણી (સો, સવાસણ સ્ત્રીઓ) અને બસેં બટુકો કુંવારા છોકરા) જમાડજે. તેમને અકેકું લુગડું અને દક્ષણ તારી સંપત પ્રમાણે આપજે, રાતના હું આવીને દેવીને વીદાય કરી પધરાવી લાવીશ.

બીજે દીવસે સાંજરે મોતી સોનીને ઘેર આવી સોનારણુ ગુલાબ વંતીની પાસે ગઈ, ત્યાં પટાવત યુસબખાને અગાઉની માફક માટલામાં એસાડી તેનું મ્હોં બંધ કરીને તેના ઉપર કુલના હાર કંકુ આદિ છાંટી સોનીને મોકલાવ્યો ને કહ્યું—કપાડ મારી દેવીને! ને લઈ ચાલ મારે ઘેર ?

સોનીને માથે માટલું ચઢાવી તેણી ઘેર ચાલી, રાત ઘણી અંધારી તેથી માર્ગમાં કોઈ સામું આવતું દેખાતું નથી, તેઓ એક સાંકડી ગલીની અંદર ચઢીને ચાલ્યાં જાય છે. તેવામાં એક સાંઠ સાથે સોની અફળાઈ પડ્યો તેથી ગભરાઈને જોયો દોડવા જાય છે એટલામાં પાછળથી દુતી (મોતી)એ આહાં! હાં હાં કહેતાં તે પાછો ફર્યો, માટલું જમીન ઉપર પડતાં ધ્રુટી ગયું. ત્યારે પાછો ફરતાં ગિયારો સોની-પટાવત અને દુતી, એ બેની ઓટમાં ફસાઈ જઈ ઉઘે માથે પડી ગયો, પટાવત યુસબખાં ઝટ સાવધ થતાં સોનીની છાતી ઉપર ચઢી બેઠો ને બોલ્યો કમંચખત સસુર! દેખતા નહિ! કયોં મેરી છાતીપે ગીરા! અચ્ચ તો તેરા જનન લુગાં-એટલું કહી તેની છાતી પર ટુંપીયા દેવા માંડ્યા! સોની તેથી ત્રાસ પામી ફરગરી કાલાવાલા કરવા માંડ્યો એટલામાં પેલી દુતી સોનીને બાંડતી અને ગાળો દેતી આવી બોલી હાય હાય! મારી ગોત્ર દેવીતું માંટલું ફેટયું ને માંજથી ભૈરવ નીકળ્યો!!

સોની દુતીને જોઈને બોલ્યો મોતી કૃષ્ણ! આ મારી છાતી ઉપર કોઈ બેઠું છે તેને તું ઉઠાડી દે. નહીં તો મુકરર એ મારો મારો જીવ લેશે જો તું મારો જીવ ઉગારીશ તો હું તારો ઉપકારી થઈશ. તેમ તેમ પેલો તેને વધારે ટુંપીયા દેવા લાગ્યો, તેથી સોનીએ કળાહલ કરી મુક્યો. એટલે લોક જમા થવા માંડ્યું ત્યારે દુતીએ તેને ગાળો દેવી બંધ કરી પેલાને ઉડી જવાનો અણસારો કર્યો કે તે ત્યાંથી પલાયન કરી જતો રહ્યો. જ્યારે છાતી ઉપરથી બાર ઓછો થઈ ગયો. ત્યારે તે ધીમે ધીમે શ્વાસ લેવા લાગ્યો, પછી દુતીનો હાથ ઝાલીને ઉડી ઉભો થઈ પોતાને ઘેર ગયો !!!

રાજા પ્રેમસિંહ તથા તેની લલના મહનમંજરીની વાર્તા.

મુનાહરમતી નગરીમાં અજયસિંહ નામનો રાજા રાજ્ય કરતો તે રાજાને પ્રેમસિંહ કરીને પાટવી કુંવર હતો તે મહા ચતુર હતો. તેને માટે ઘણી કન્યાઓનાં માંગા આવતાં હતાં પણ તે પરણવાનીજ નાજ કહેતો હતો, છેવટે ઘણી સમજુતી તેણે કહ્યું કે હું એક ધાવ (દોહરો) લખી આપું, તે જે કન્યા પુરો કરી આપે તેની સાથે પરણું આથી રાજાએ તેમ કરવા હા કહી પછી તેણે એક ધાવ લખીને બ્રાહ્મણને આપ્યો.

“મારગ આંબો મારીયો તે રાખ્યો કેમ જાય.”

અને કહ્યું મહારાજ ગામે ગામ જવો. ફરો ને કોઇ ચતુર કન્યાની વધાઇ લાવશે તો તમને સવાસાખનું ધનિમ આપીશ બ્રાહ્મણ તે ધાવ બોલતો બોલતો ગામોગામ આથડ્યો, પણ કોઇ ધાવ પુરો કરે એવું મળ્યું નહિ, ત્યારે ઘર તરફ પાછો ફર્યો, અને નગરથી ત્રણ ગાઉને છોટે એક ગામ હતું તેને પાદરે શોકાતુર થઇને બેઠો. તે ગામના ગરાશીયાને મહનમંજરી નામની પુત્રી હતી. તે ઉજળતી જુવાનીએ પહેાંચી હતી; તેથી તે હવે વધારે વરસ નહીં ખમે, એવા વિચારથી તેના માબાપ તેનું સૌભાગ્ય શોધતાંજ હતાં, પણ ન્યાતમાં કોઈ ખપતો ન મળવાથી તે હજી કુંવારી સ્થિતિમાં હતી. તે પનઘટપર પાણી ભરીને જતી હતી; તેણે તે બ્રાહ્મણને જોઇ પુછ્યું, મહારાજ તમારે શું દુઃખ છે ?

લલનાની લીલા અથવા રમણી-રહસ્ય. [૧૧૩

બ્રહ્માણુ બોલ્યો—બાઈ તું ચાલી જા ! હું આખી પૃથ્વીમાં ફર્યો તોપણ મારું દુઃખ કોઈ ભાગી શક્યું નથી, ત્યારે તારો શો આશરો ? બૈરાંના ટાપ લાથી મારું શું બજે ? ગરાશીયાણુંએ ધણી જક કરી, ત્યારે તેને સર્વ હકીકત કહી અને ઉપલો ધાવ કહી સંભળાવ્યો—

કન્યા બોલી—અહો એમાં શી મોટી વાત છે ! હો તમારો ધાવ ઉભી ઉભી, પુરો કરી આપું. તે તમારા રાગને જઈ દેખાડજો, ત્યારે બ્રહ્માણુ બોલ્યો—‘બાઈ તું પુરો કરીશ તો મારી જન્મોજન્મની આશા પુરીશ. મારો રાગ કંઈ નહાનો સુનો નથી. તેની પછવાડે બાર લાખ ફેજ ચડે છે અને તે મનોહરમતી રાગ્યનો પાટવી કુંવર છે.’ મદનમંજરીએ રાગનું નામ સાંભળતાં જ હરખથી ધાવ પુરો કર્યો; “મન આકાશને તન હાથીયો, તે આપો રખાય.”

પછી બ્રહ્માણુ તે સ્ત્રીનું નામ ઠામ પુછી ચાલી નીકળ્યો. રાગના રાગમહેલમાં કુંવર હિયોળા ઉપર દિયકા ખાય છે, ત્યાં જઈ તેણે ધાવની છત્રરખી નાખી. કુંવર ધાવ વાંચીને ખુશી થયો ને તે વાત પોતાના બાપને કહી, તેણે ગરાશીયાને તેડાવી તેની છોકરીનું માથું કર્યું. બહુ ધામધુમથી અને દેશદેશના રાગને તેડાવી રાગ જન લઈને પોતાના કુંવર પ્રેમસિંહને પરણાવવા ગયો. ત્યાં લગ્ન ધણા હરખથી કર્યું. ને કન્યા પરણીને ઘેર લાવ્યા, ત્યારે તે આખા રાજા કુંવરે રાણીને કહ્યું કે જેવી રીતે ધાવ પુરો કર્યો, તેવી રીતે તમે ચાલો, જોઈ શું થાય છે ? પછી બાઈ પાસેથી જ માસ બહાર જવાની રજા લેઈ સ્ત્રીને શહેરની બહાર વિશાળ તળાવ હતું તેની મધ્યમાં એક સ્થંભો મેહેલ હતો તેમાં પુરીને ચાલતો થયો.

એ વાતને એમ કરતે જ વરસ થઈ ગયા. સ્ત્રી ભરજોબનવંતી થઈ, ને બપૈયા મેઘને સંભારે છે, તેમ તે પોતાના સ્વામીને સંભારવા લાગી. એક દિવસ તે ગામમાં હડીયા વણઝારાની પોઠ આવી, તેણે મહેલથી ગાઉ એકને છેડે પડાવ કર્યો હતો, તેના એકનો એક છોકરો

૧૧૪] લલનાની લીલા અથવા રમણી-રહસ્ય.

ઘોડો ખેલાવતો ખેલાવતો રાણીના મહેલ પાસે આવી પહોંચ્યો. ઉન્હા-
હાળાનો દહાડો હતો. તેણે આ સુંદર ને સ્વચ્છ પાણીવાળું તળાવ દીઠું
ઐટલે સિપાઇને કાંઈ સમજવી તેમાં નહાવા પડ્યો; પાણીમાં તરતો તે
છેક મહેલની નજીક ગયો, ત્યાં કુંવરી મહનમંજરીએ બારીએથી તેને
દીડો, તેની કંદર્પ સરખી કાયા જોઈ તેના પર તે મોહિત થઈ. વણુઝારાએ
પણ ઉચું જોયું બે જણની નજર સામા સામી મળી. ઐટલે બારીએથી
'જે તું મહેલમાં નહિ આવે તો તારે માથે સ્ત્રીહત્યા ને ગૌહત્યાનું
પાપ છે.' એમ પાનમાં લખી કરીને તેની તરફ નાખ્યું. તે તેણે ચતુ-
રાઈથી ઝીલી લીધું પછી પોતે ઘેર જઈ તંબુમાં દુખીત જેવો થઈને
સુઈ ગયો, અને જમવાની વખત થઈ ત્યારે ઉઠ્યો નહિ ઐટલે તેના
આપે પુછ્યું કે "ખેટા શું થયું છે ? તને કોઈએ આંગળી ઠાંધી હોય
તો, કે' તેનાં પહોંચ્યો કાપી નાંખ્યું-તું શા માટે જમતો નથી, તેનું કારણ
કહે ?" ત્યારે છોકરે કાંઈ બોલ્યા વગર પેલું પાન આપ્યું. તે વાંચી
વણુઝારો બોલ્યો શીકર નહિ, તુને ત્યાં મોકલાવી આપીશ, ત્યારે છોકરાએ
હડીને જમી લીધું, અને પછી તેનો આપ ઘોડે ખેસી-ગામમાં વેલદાર લોકોના
ફળીયામાં ગયો વેલદાર લોકે વણુઝારાને જોઈને પુછ્યું-"નાયકજી શી
ફરમાસ છે ? નાયકજીએ તે લોકના પટેલ સાથે એકાંત કરીને હકીકત
જણાવી કહ્યું કે મારા તંબુથી તે ગામ બહાર એકસથાનો મહેલ છે,
ત્યાં સુધી એક માસમાં સુરંગ ખોદી આપો, તો મારી પોકનો એથો
ભાગ ઇનામ આપું, તેઓએ તે પ્રમાણે હા કહી. અને બસે કારીગરો લઈ
વણુઝારાના તંબુ આગળ આવ્યા, અને પ્રથમ તંબુની આસપાસ કોટ
ચળ્યો, પછી રહ દહાડે તળાવ સુધી સુરંગ ખોદી મહેલની અંદર
બારણું મુકી બરોબર રસ્તો કરી આપ્યો, પછી માંહી દીવાબતી કરી
વણુઝારાએ છોકરાને મોકલ્યો, ભાઈ જા, પણ સભાળ રાખજે ?-તે
આગ્યો કે રાણીએ હાથ પકડી પલંગપર ખેસાડ્યો-તેઓએ અવાર

લલનાની લીલા અથવા રમણી-રહસ્ય. [૧૧૫

નવાર મળવા માટે રાણીના હાથિકા પાસેથી સુરંગને રસ્તે દોરકું બાંધી ઘંટા રાખ્યા. કે તેથી જ્યારે એક બીજાની આહવા કરતા ત્યારે ઘંટ વગાડતા, એટલે બંને ભેગા થઈ આનંદથી મોજ કરતા.

હવે એજ શહેરમાં કોઈ જોગી અખંડ બલુન લગાવી જતાવો માથે અંબોડો વાળીને ટહેલ નાંખે છે, કે—“અમે સખ બંદી સખ બંદી; એક ના બંદી મેરી કમલતા ?” આવો શા અર્થથી ઉપદું વાક્ય બોલે છે તેની શહેરમાં કોઈને ગમ પડતી નથી, કુંવરને કાને પહોં બે ચાર દિવસ સુધી આ વાક્ય પડ્યું, પણ અર્થ સમજાયો નહિ, ત્યારે એક દિવસે તેનો ભેદ ભાંગવા કુંવર તેની પછવાડે ગયો. આવો આગળ ને રાગ પછવાડે એવી રીતે શહેરની બહાર ૩-૪ ગાઉ સુધી ગયાં. ત્યાં એક ટીંબો હતો, તેને આથે જઈ આવો બેઠો, અને જટામાંથી એક દાખડી કઢાડી, તેમાંથી નવજીવાન જીવી સ્ત્રી નીકળી; તેણે પગે લાગીને પુછ્યું કે—“મને કેમ બોલાવી મહારાજ ? આવો બોલ્યો કે રસોઈ કરવી છે ? પછી તેણે આવને ગાંજે ભરીને હુકડો આપ્યો ને પોતે રસોઈ કરવા બેઠી, અહીં આવો હમેશ પ્રમાણે હુકડો પીતો પીતો હાથી ગયો. ને પછે સ્ત્રી રસોઈ કરી રહી. ત્યારે સ્ત્રીએ પોતાના ગળામાંથી એક માદળીયું કઢાડ્યું ને તેનું ઢાંકણ ઉઘાડ્યું, એટલે તેમાંથી કોઈ છેલ પુરૂષ નીકળી આવ્યો. તે બંને જણાએ પહેલું મોજન કર્યું. ને પછી રંગભોગ કર્યો. બે ત્રણ કલાક ગયા કે આવને ઉઠવાની વખત થઈ ત્યારે સ્ત્રીએ પુરૂષને પાછો માંદળીયામાં સંતાડ્યો અને પછી આવને ઉઠાડ્યો. આ બધું જોઈને રાગ તો બહુ આશ્ચર્ય પામ્યો. અને મનમાં બોલ્યો કે—“આવાનું બોલવું હવે સમજ્યો, આવો પોતાની આયડીને જટામાં રાખી ફરે છે, તો નારી ચારને માદળીયામાં રાખે છે, એ પણ ઠીક તમાસો છે.

રાજા આ તમાસો જોઈ ચાલી નીકળ્યો ને વિચાર્યું કે આ રીતે કબજો રાખતાં પણ આ સ્ત્રી પરપુરુષ રાખે છે. ત્યારે મારીને પણ કોઈ હશે. કહેવત છે કે ઘેર ઘેર માટીના ચુલા છે, પછી કુંવર બીજો દહાડે કચેરી કરી બેઠો છે. અને ત્યાં થકી જોગી રાજ પ્રમાણે ટહેલ નાંખતો આવ્યો, ત્યારે કુંવરે જોગીને બોલાવીને ફરમાવ્યું કે તમારે આજ અમારે ત્યાં જમવું. પછી સીપાઇને હુકમ કીધો એક સ્થંભે માળીએ જઇને રાણીને કહો કે રાજા તમારે મહેલે પધારશે, માટે છ માણસની રસોઇ કરાવજો” રાણીને વર્ધિ પહેાંચી-પહેારેક થયો એટલે રાજા અને જોગી મહેલમાં ગયા. રાણી જોગીને જોઈ વીચારમાં પડી. પછી રસોઇ તૈયાર થઇએટલે પત્રાણીયો નાંખી. ત્યારે રાજાએ આવાને પુછ્યું, કે “તમારે કોઇ આશ્રાંગત હોય તેને કહાડો? આવો બોલ્યો કે ‘રાજા ! હમારા શીવજી બીનાદુસરા કોઇ નહીં’. પછી રાજાએ ઘણાં ચાના કર્યા, તેથી આવે પોતાનો ચોટલો છોડ્યો અને માંહેથી દામડી ઉઘાડીને સ્ત્રીને બહાર કાઢી? એટલે તે સ્ત્રીનું પણ જોડે પત્રાણું નંખાવ્યું. પછી તેની જોડે બીજું નાંખવાનો હુકમ કરીને સ્ત્રીને કહ્યું કે તમારે કાંઈ આશ્રાંગત હોય તો કહાડો ! સ્ત્રી બોલી-મારે તો આવજી છે, પછી આવો બોલ્યો, હમ બીના લુગાઇકા આશ્રાંગત દુસરા કોન હોવે ? રાજાએ જોગટાને વકારી કહાડી દોરડો હાથમાં લઇ સ્ત્રીને સંજ્ઞા કરી, કે જો નહી કહાડો તો આને માર પડશે. નારીએ મારની ધાસ્તીથી ચારને કહાડ્યો. તે જોઇને આવો ભુડો પડ્યો ને આવતું ભુડીને સ્ત્રીને ગાળો દેવા લાગ્યો. ત્રણેને જમતા કરી રાજા પોતે સામે હીચોળા ઉપર જઇ બેઠો. ને પાસે દોરડું બાંધેલું જોઇને તે ખેંચી હીંચકા ખાવા લાગ્યો એટલે પણ ઘંટ વાગ્યો, તેથી વણઝારો સમજ્યો કે મારી આજ બહુજ તાકીદ છે, તેથી બોંચરા વાટે આવી તરત બારણું ઉઘાડ્યું, એટલે આવાને અને રાજાને દીઠા. તેથી પાછો ફરી નાશી જવા જાય છે, તેવો તેને રાજાએ જોયો.

ને કહ્યું ઉભો રહે અલ્યા ચોર નાશીને જઈશ ક્યાં ?” રાણી હયાં તમારા પણ્ય બે પત્રાળા નાંખો, વણુઝારો તો બીકથી ધ્રુજવા લાગ્યો, તેને રાણીએ ધશારત કરી કે બીહીસ નહી તને કાંઈ થવાનું નથી. સર્વે જમી રહ્યા પછી રાત્રીએ રાણીને બોલાવી કહ્યું કે “તમને અમે પારખ્યાં પણ્ય કહો હવેથી તમને અમે વહાલા કે આ પુરૂષ “રાણીએ કહ્યું” રાત્રી બુખ લાગે; ત્યારે કોઢરાનો રોટલો વાસી હોય, તોય સારો લાગે છે; ખાટી છાસ ઉકરડે પણ્ય ઢોળવી પડે છે, તેમ તમે મને પરહરી મુકી, તરછોડી એટલે આ પુરૂષનો સંગ કરવો પડ્યો, પણ્ય વહાલા તો તમેજ ? કુંવરે પોતાની ભુખ બેઠા. અમે વણુઝારોને કહ્યું કે તું આજને આજ તારી પોઠ હાંકી જા, નહીતર લુંટી લઈને તને ગરદન મારીશ, એટલે પછી વણુઝારો ત્યાંથી ગાદ્યો ગયો. પછી ગાવાની બાવડીને પુછ્યું “તું બનીસ લક્ષણને મુકીને ગાવા પાસે રહી શું કરીશ ? તેમ કહી તે સ્ત્રી કામલતાને તેના ચારને સાંપી આપી, તેથી તે ખુશી થઈ, તેને લઈ ચાલતો થયો. રાત્રીએ બાવાનો નાદ ઉતારીને કહાડી મેડ્યો અને એક સ્થાન મહેલ-માંની રાણી સદનમંજરીને શહેરમાં લઈ ગયો મહેલમાં વાસ કર્યો.”

સંકટમાં સપડાયલી સતી ગુણસુંદરીના કબાટની વાર્તા

મ મુમતી નામના નગરમાં કોઈ ટેકચંદ્રશા નામનો વાણીયો રહેતો હતો, તે વેપારમાં ધણો કુશળ હતો, તેને એક ગુણસુંદરી નામની સતીની કાન્તીને ઝાંખી પાડે એવી સુંદર સ્ત્રી હતી, તે બંનેનું જોડું સુખમાં દીવસ નીર્ગમન કરતું, તેમને અન્યોઅન્ય ધણી પ્રીતી હતી, સ્ત્રી ધણી બહેલી હતી, પોતાના સ્વામીપ્રત્યે પોતાનો શું શું ધર્મ છે તે સઘળું પોતે જાણતી હતી. એટલે તેના પતિવ્રતમાં કોઈ પણ ભરેહની અડચણ નડવાનો સંભવ નહોતો. એક વખતે શેઠ ટેકચંદ્રશાહને કોઈ પરગામ જવાની જરૂર પડી, ત્યારે તે પોતાની સ્ત્રીની ભર-

જુવાની તથા ખુબસુરતી જોઇ મારે શીકરમાં પડ્યો, અને તેને એકલી મુઠી જતાં તેનાંમનમાં તરેહવાર વીચારનાં મોંઝાં ઉછળવા માંડ્યાં. તેથી તેણે પોતાની સ્ત્રી ગુણસુન્દરીને બોલાવીને કહ્યું કે,—

મારા ઉપર ઉતાવળનો કાગળ આવ્યો છે, તેથી મારે ગામ જવું પડે છે. સ્ત્રી ચતુર હતી, તે તેમના મનની વૃત્તિ સમજી ગઇ. તેણે જાણ્યું કે મારો સ્વામી મારી તરફાવસ્યાની શીકર કરે છે, તેથી તે બોલી કૃપાનાથ! સુખેથી જાઓ, ઇશ્વર મારી લાજ રાખશે. અને તમારા ધરની કીર્તિને લાંછન લાગશે નહીં. પણ આપ જ્યાં હો ત્યાંથી કુશળતાનો પત્ર મોકલતા રહેજો જેથી મારા અધીરા જીવને નિરાંત વળે.

શેઠના ગયા પછી ગુણસુન્દરી પોતે કદી ધર બહાર નીકળી નહોતી. આર મહીના વીત્યા પછી તેણે વીચાર કર્યો કે, આજ પર્વણનો દિવસ છે, માટે ગોરજીને જમવાનું કહી આવું. એવા વીચારથી પોતે અપાસરામાં ગઇ, અને ત્યાં એક ધરડા ગોરજીને જમવાનું નોતરું દઇ પાછી આવી. ધર આગળ પોતે રસોઇ તૈયાર કરી બેઠી છે, એટલામાં ગોરજી તો પોતે ન આવતાં પોતાના બેચાર એલામાંથી એકને જવાને હુકમ કર્યો, જમવા જનાર એલો જુવાન હતો, તે ગુણસુન્દરીના ધર આગળ જમવા આવ્યો. ગુણસુન્દરીએ તેનો સત્કાર કરી એક પાટલા ઉપર બેસાડ્યો, અને સઘળી રસોઇ એક થાળીમાં પુરી તેને પીરશી, પણ તે એલાનું ચીત તે જમવાના વીવીધ પકવાનો તરફ નહીં હતું. તેની આખે તે ખુબસુરત ગુણસુન્દરીની નાજુકાઇ ઉપર ઉલટી રહી, તેથી પોતાનું જ્ઞાન જાણે તે ભૂલી ગયો હોય એમ દીપ્તવા લાગ્યું, ગુણસુન્દરી ચેતી ગઇ કે મારી સામે આ ટશે ટશે જોઇ રહ્યો છે. તેથી આ પીટયાની નજર મારા ઉપર પગડી છે, અને હું ધરની અંદર એકલી છું, તેથી રખેને મારી આપડનો ભંગ કરે! પછી તેણે હીમ્મતથી ગોરજીને કહ્યું કે મહારાજ! આમ બેબાકળા કેમ થઈ ગયા છો, અને જમતા

કેમ નથી? ગોરજીએ કહ્યું હે અંદ્રમુખી ! તારી કાન્તી જોવાથીજ મારી જીવન શાન્ત થઈ છે. હવે મને જન્મવા હવે જરા પણ રૂચી નથી. મારી આંખો તારામાંજ રહી છે, તેથી મને જન્મવાનું ગમતું નથી, મને આશા છે કે જે તે મને મોહ ઉપજાવ્યો છે તેનું તું સારથક કરીશ, આં સાંભળી ગુણસુન્દરીના પેટમાં મોટા ધ્રાસકો પડ્યો. તેના પગ થરથર ધ્રુજવા લાગ્યા. ને શું કરવું તેની નેને સુજ પડી નહીં તેણે અનુમાન કર્યું કે આ એકાન્ત સ્થળે મુવો જો મારી લાજ લેશે, તો ધન્ય શિવાય મારું કોઈ સાહ્યકાર નથી, માટે આ વખતે તો જન્મ તેમ કરી તેને સમજાવી વીદાય કરવો. એવા વીચારથી તે બોલી કે ઠીક છે, મહારાજ! એજ કેની! તમે રાત્રે બરાબર સાત વાગે અંહીયાં આવજો. એટલે આપણે ગમ્મત કરીશું જીવો! તમે તો સમજી છો એટલે કાંઈ કહેવું પડે એમ નથી. હું ઘરમાં એકલી છું, અને ઘોળો દહાડો છે, તેથી કોઈને વહેમ પડે ને ઘરની અંદર આવી ચડે તો તમારી અને અમારી બેની આપણના કાંકરા થાય. માટે બેલાશક રાત્રે સાત વાગે આવશો તો આખી રાત આપણી છે, તેનાં અમૃત જેવાં વચનોથી ગોરજીનું પેટ જે જરા અધુરું રહ્યું હતું તે ભરાઈ ગયું! તેના મનમાં ખુશીનો પાર રહ્યો નહી, અને ગાડો ઘેરો થઈ ગયો ! !

ગુણસુન્દરીએ તેને વીદાય કર્યો, અને પોતાના કમાડ વાસી વીચારવા લાગી કે હવે એ રોયો રાત્રે આવશે તો કેડો છોડશે નહી, અને જગરાઈથી મારું પતીવ્રત ભંગાવશે. પણ તેની પ્રથમથી એવી વેત-રાણ કરી રાખું કે ફરીને એની ખો ભુલી જાય. એમ ધારી તે ગામમાં નગરશૈલ ધનવંતશાને ત્યાં ફરીયાદ કરવા ગઈ ધનવંતશા શેઠ વેગળેથી તેને જોતાં આદરમાન સાથે બોલાવી-આવો આવો ગુણસુન્દરી વહુ ! તમે તો જણાતાં પણ નથી. હાલમાં ટેકઅંદ શેઠ ગામ ગયા છે, તેથી જો કાંઈ જોઈવું કરવું હોય, તો અમને કહેવું, અને શરમાવું

નહી, આતો તમારું ધર છે. એમ સમજાજે, પણ મને નવાઈ લાગે છે કે કોઇ દીવસ નહીં ને આજ અહીંયાં ક્યાંથી તમે જુલાં પડ્યાં ! તે સાંભળી ગુણુમુંદરીએ કહ્યું કે શેડ મારે તો એક મોડું દુઃખ આવી પડ્યું છે. તેથી આપના પાસે વીનંતી કરવા આવી છું. એમ કહી પેલા ગોરજના ચેલા દેવચંદ્રજીની સઘળી વાત પ્રકાશ કરી.

તે સાંભળતાંજ શેડ ધનવંતશાહના ડોળા તપી ગયા; અને ખોલ્યા-જો સાચો લુચ્ચો ગોરજ થયો છે ! હવે હું તેની વેતરણ કરું છું, તેની તમારે શીકર રાખવી નહીં (પછી થોડીવારે) પણ ગૂણુમુંદરી મારી તારા ઉપર મરજ છે. તારી ઉમરમાં એટલું તો સંભારણ કરીશને? એમ કહી આંખના અણુસારા કરવા લાગ્યો, ગૂણુમુંદરીએ જાણ્યું કે આતો ધરનાં ઉડખાં વનમાં ગયા અને વનમાં ઉડી લાલ, એવું થયું. પણ શીકર નહિ, તેની પાણુ તમે કરીશ, ગૂણુમુંદરીએ શેડ ધનવંતશાને આઠ વાગે આવનાનો વાયદો કરી રરને પડી, અને ગામના કોટવાળા સુલેમાન પાસે જઈ જાહેર કર્યું કે હું આજરોજ ધનવંતશા પાસે ગઈ હતી, ત્યાં તેણે મારા ઉપર નજર ખગાડી છે. માટે તે મારી આમરનો ભંગ ન કરે એવો ખંદોખરત કરવો જોઈએ, કોટવાળા સુલેમાન તો વાણીયણની કામળતા જોઈને પોતે મોહી ગયો. અને તે ખોલ્યો કે વાણીયણ એ શેડને તો હું સારી રીતે શિક્ષા કરીશ. પણ હું કોટવાળાની જો તું આજની રાત મરજ સાચવીશ તો, તને હું ઉપયોગી થઈ પડીશ. તે સાંભળી ગૂણુમુંદરીએ વિચાર્યું જે હું જ્યાં જ્યાં જાઉં છું. ત્યાં ખરૂં કાઠનાં કંટ પેસે છે; પણ હવે હિમ્મત હારવી નહિ, જે થાય તે જોયા કરવું તેણે કોટવાળા સુલેમાનને નવ વાગ્યાનો આવવાનો વાયદો કરી ત્યાંથી વીદાય થઈ.

કોટવાળાનું હીકરું ફાડવા તેણે દીવાન અમૃતલાલ પાસે જવાનું ફરાવ્યું. તે એમ નહોતી જાણતી કે કર્મનો કહાડયો દીવાન પણ

લક્ષ્મીનાની લીલા અથવા રમણી-રહસ્ય. [૧૨૬

એવો હશે. પણ તેને તો ફક્ત કાઠનાં કાઠનાં સાત પેસવા માંડ્યા જ્યારે તે દીવાન અમૃતલાલ પાસે ગઈ. ત્યારે તેની ખુશસુરતી જોઈ દીવાન અમૃતલાલની નવન ચાળી, તેથી તેને દીલાસો દેઈ કેટલાજ સુલેમાનને યોગ્ય શીક્ષાએ પડોંચાડવા વચન આપીને બોલ્યો કે ગુણ સુંદરી શું તું મારું એક કામ નહીં કરીશ ? ગુણસુંદરી ચેતી ગઈ. કે દીવાન પણ જોડે પડોંચેલો દેખાય છે. તેણે તેને કહ્યું કે મારા સરખો શો લુકમ છે અમૃતલાલ દીવાને કહ્યું આજની રાત તું મારી મરણ સાચવીશા ગુણસુંદરીએ કહ્યું હીક છે, તેને રાત્રે દશ વાગ્યાનો વાવદો કરી આગળ વધી. અને તેની ફરીયાદ કરવાને મન-સુખે રાજદારમાં ગઈ, રાજ સુરસિંહ ઝરખે બેઠો હતો તેણે તેને વીજ-ળીની પેડે ઝમુકતી આવતી જોઈ કે દરવાનને લુકમ કર્યો જે એ બાઇને અદિયા ઉપર લેઈ આવ્યો. દરવાન બાઇ પાસે આવ્યો. અને દરવારની લગુરમાં લેઈ ગયો. રાત્રે કહ્યું હે કમગવદતી ! તું અહીં પધારવાને કેમ પરીશ્રમ લીધો છે ? શું તારા ચરણ આપી કઠણ જગીનમાં આવવા લાયક છે ? તે બોલી કપાનાય ! આપને વીનંતી કરવા આવવાની જરૂર હોય તો પછી કેમ કરવું ? રાજ, સુરસિંહ કહે, બોલ તારી શી વીનંતી છે ? હું તારી સઘળી મુશ્કેલી સંભાળી કરીશ. તે બોલી, આજરોજ હું આપના દીવાન અમૃતલાલ પાસે કંઈ કામસર ગઈ હતી; તેમણે મારો પતીવ્રત તોડવાનો નિશ્ચય કર્યો છે. મારે એનો બંદોબસ્ત કરવો જોઈએ, કે ને સાંભળી રાજ સુરસિંહ સુરસો કરી બોલ્યો કે જો તું કહે છે તે પ્રમાણે હોય તો મારે તે દીવાનનો ખપ નથી, હું તેની બરોબર તપાન કરી યોગ્ય શીક્ષા આપીશ. પણ મને આશા છે કે તું મારે વચન કપુત્ર કરીશ; અને એક રાત તારા પ્રેમનો રસ પાઈશ. ગુણ-સુંદરીએ જાણ્યું કે મને હાં પણ દેવે ફસાવી તો પણ હિંમત હારવીનહીં તેણે રાત્રે અગીયારવાગે આવવાનો વાવદો કર્યો અને ઘર તરફ પાંડી વળી. ત્યાં આવતાં તેને એક વીચાર સુજા આવ્યો તેવીજ તેણે હિંમત મુકડી તેનાં પોતાના આરડામાં એક મ્હોટો ખાનાવાળો કપાટ હતો, તે

બહારનાં ખંડમાં કહાડયો અને બીજા સઘળે રથને તળાં દેઈ આગળના ખંડમાં બીજાના વગેરે પાથરી સળ ચઈ બેઠી. થોડીવાર ચઢીને સાંજ પડી કે તેણે દીવો પ્રગટાવ્યો. એટલામાં સાત વાગ્યા કે પેલા ગોરજીનાં એલાદેવચંદ્રજીએ આવીને કમાડ ઠોક્યાં, ગુણસુંદરીએ તરતજ બારણું ઉઘાડ્યું, અને તેને અંદર લાવી. પલંગપર બેસાડયો અને પાનસોપારી વીગેરે આપ્યા. ગોરજી થોડીવાર પછી કામાતુર થયો, અને બોલ્યો કે ગુણસુંદરી કેમ છે? ગુણસુંદરીએ કહ્યું મહારાજ એટલા ઉતાવળા કેમ થાઓ છો? જરા ધીરા પડો. આખી રાત આપણી છે એમ માતો કરે છે એટલામાં આઠ વાગ્યા, ને ધનવંતશા શેઠ આવ્યા, ને તેણે કમાડ ઠોક્યું, તે સાંભળી ગોરજી ગભરાયો, અને બોલ્યો કે ગુણસુંદરી એ કાણ છે? ગુણસુંદરી કહે એ તો ધનવંતશા શેઠ છે. ગોરજીએ કહ્યું, અરે! તેં અહિંયાં ક્યાંથી? ગુણસુંદરી બોલી મહારાજ તેમને તો મારે ઘેર હમેશાં આવવાનો નીયમ છે. તે સાંભળી ગોરજીનાં તો હાઝાંજ નરમ ચઈ ગયાં. તેનું શરીર ધરજવા લાગ્યું અને બપુયું કે જો તે મને દેખશે, તો મારા ગુરૂને કહી મને વરણુમાંથી કાઢાડી નાખશે. તેથી દયામણુ ચહુરે હાથ જોડીને બોલ્યો કે ગુણસુંદરી જો તું મને જીવાડવા ચાહતી હોય તો મને ક્યાંક સંતાડ, નહીં તો મને બચવાનો કાંઈ પણ આરો નથી ગુણસુંદરીએ કહ્યું મહારાજ તમે જુઓ છો કે મારો ધણી બધે તાળાં વાસી ગયો છે, અને ક્યાંય જગ્યા નથી; તેમ છતાં એક આ કપ્પાટ પડયો છે, એમાં પેસો તો સંતાડું. ગોરજીએ કહ્યું કપ્પાટમાં તો કપ્પાટમાં પણ ગમે ત્યાં સંતાડને. નહીં તો હું દાંત દાખીને મરી જઈશ. તો તેની હત્યા તને લાગશે. પછી ગુણસુંદરીએ તેને પેલા કપ્પાટનું એક ખાનું ઉઘાડી અંદર ધાલ્યો. અને તાળું વાસી. દીધું પછી કમાડ ઉઘાડી ધનવંત શેઠને ધરની અંદર બોલાવ્યા, તેમને પણ પાનની બીડી આપી હશી ખુશીથી વાતો કરે.

છે, એટલામાં એક કલાક વીતી ગયો, અને કોટવાળે આવીને કમાડ હડસેલ્યાં ! શેઠ ભડક્યા અને બોલ્યા ગુણસુન્દરી જોને અત્યારે કમાડ કોણ ઠોકે છે, કોણ આવ્યું છે કે શું ? ગુણસુન્દરી કહે હા, એ તો સુલેમાન કોટવાળ સાહેબ છે, તે રોજ આ વખતે આવે છે, વાણીએ જાણ્યું કે મારા તો ભોગ મળ્યા ! મને જાણીશો તો અહીંને અહીં કાટલું કાઢી નાખશો. એવા વીચારથી તેનું પોતીયું પચ્છણી ગયું; અને હાથ જોડી ગુણસુન્દરીને કરગરવા લાગ્યો કે હવે મને સંતાડ. ગુણસુન્દરીએ કહ્યું શેઠ ! તમે જુવો છો ! તો ખરા કે મારો ધણી સધળે તાળાં વાસી ગયો છે. ફક્ત આ બહારનો ખંડ ઉઘાડો છે. હું તમને ક્યાં સંતાડું ? જેમ જેમ વાર થતી ગઈતેમ શેઠના મને બપુડાં લીધાં કર્યાં. શેઠે કહ્યું જો તું આ વખતે મને સંતાડીને ઉગારીશ તો હું તને ખુશ કરીશ. ગુણસુન્દરીએ કહ્યું કે ફક્ત મારા ઘરમાં આ કપાટ છે, એની અંદર કહો તો ધાલું, શેઠે તે ધણી ખુશીથી કપુલ કર્યું. એટલે બીજું ખાનું ઉઘાડી તેને અંદર પુર્યો, ને તાળુ વાસી દીધું. પછી તેણે કમાડ ઉઘાડી કોટવાળને અંદર બોલાવ્યો, અને પાન-સોપારી આપી. દુધની ફેણ જેવી સફેત ચળકતી સમ્યા ઉપર બેસાડ્યો, કોટવાલ કહે ખારી ! હવે કેટલીવાર છે ? ગુણસુન્દરી બોલી હજી આવ્યા છો તો હમણાં ને આવા અધીરા કેમ થઈ જાઓ છો ? આ ઉપરથી તમે કોટશાસ્ત્ર કે નીતીશાસ્ત્ર શીખ્યા નથી. એમ સિદ્ધ થાય છે. બેસો આપણે વાતચીત કરીએ, પછી તે તો છેજ એમ રક્તક્રમાં આશરે કલાકેક વીતી ગયો. એટલે દીવાન સાહેબે આવીને એનું બારણું ઠોક્યું ને કહ્યું કે ઉઘાડો ! કોટવાળ તો તેના અવાજ સાંભળી એક બકરી જેવો થઈ ગયો. તેણે જાણ્યું કે આ સ્વર અમૃતલાલ દીવાનનોજ છે. પણ તેણે વધારે ખાતરી કરવા પુછ્યું કે ગુણસુન્દરી એ કાણ બોલે છે ? ગુણસુન્દરીએ કહ્યું કે એતો દીવાનજ સાહેબ છે. કોટવાળ બોલ્યો, અરે ! હાય હાય ! મારી

૧૨૪] લલનાની લીલા અથવા રમણી-રહસ્ય.

ક્યાં કમખખતી આવી કે હું આ પાપમાં પડ્યો. તું ખરેખર બોલી દે કે તે અત્યારે અહીં ક્યાંથી ? ગુણસુંદરીએ કહ્યું તેમને તો દરરોજ અહીં આ આવવાનો દરતુર છે, કેટલાંયે પોતાને સંતાડવાને ઘણી આજીજી કરી, ત્યારે તેને પણ પેલા કપ્પાટમાં એક ખાનાને હવાલે કર્યો, અને તા'નું વાસી દીધું. પછી ઘણા હપથી દીવાનજી સાહેબને તેડી લાવી વીનોદ વાતો કરવા લાગી તેણે તેને મુખ મલકવીને પાનની ખીડી આપી, કેકામપ્રદીપ્ત થયો, અને ગુણસુંદરીને આહ્વાન દેવા ગયો. કે ગુણસુંદરીએ કહ્યું-આમ આવ્યા એટલામાં શું ગાંડા થઈ જાય છે ? જરા બાન રાખા ! એમ કહી તેને પાનસોપારી વીગેરે આપી એક ઉંચી જનનનો શરામ (દાર) પાચો, અને આડી ડાઠી વાનમાં એક કસાક કઢાડી, નાંખ્યો એટલે રાગન સુર-સીંહ સોળે આયુદ્ધ બાંધી હથમાં ઢાલ લેઈ કમાડ ડોડી ઉભો રહ્યો. દીવાને કહ્યું એ કાણ છે ? ગુણસુંદરીએ કહ્યું-ધીરે બોલો, નહીં તો તમારું ને મારું બન્નેનું માથું જુદું કરશે; એનો રાગન સુરસીંહ છે. આ વખતે દીવાનના મંડાં ઉપરથી લોહી ઉડી ગયું. અને શીકું ફસ થઈ ગયું તેણે સ્ત્રીને લાથ જોડીને કહ્યું કે તું હવે મો કાઠ પાથુ રસ્તો બતાવીશ ? નહીં તો મારું નકી મેન થશે. ગુણસુંદરીએ કહ્યું હું સો રસ્તો બતાવું જ્યાં રસ્તો છે ત્યાં રાગન ઉભો છે, દીવાન કહે મને તું ગમે ત્યાં સંતાડ ગુણસુંદરી બોલી અરે બાઈ ! એમ પંચાન છે. એઓ તો આખા ઘરમાં બધે તાળાં દઈ ગયા છે; કહે તો આ કપ્પાટની અંદર આવતે સંતાડુ. દીવાન કહે કે “એમાં તો એમાં” પણ હવે વાર કર નહીં. નહીં તો મારું ને તારું બન્નેનું આવી બનશે, દીવાન અમૃતલાલે જ્યારે ઘણી આજીજી કરી ત્યારે તેને પણ પેલા કપ્પાટના એક ખાનામાં ધાલ્યો અને તા'નું બંધ કરી કમાડ ઉઘાડી રાગને હસતી હસતી પોતાના ઘરમાં લાવી. અને પદ્મંગપર ખેસાડી તેની સામે બાજી સોગટાં રમવા લાગી. તે ચતુર સ્ત્રીએ મનમાં ક્યાસ કર્યો કે ચારજી જીને તો પેટીની અંદર ધાલ્યા છે, પણ આનું શું કરીશું ? પછી તે

લલનાની લીલા અથવા રમણી-રહસ્ય. [૧૨૫

રાજને કહેવા લાગી કે આપ જરા બેસો હું નીચે જઈ આવું. એમ કરી તે તરત હેઠળ જઈ બે કાગળ જુદા જુદા હરફથી લખી રાખ્યા હતાં, તેમાં જાણે એક પોતાના ધણીના હાથનો ખુશીનો અને બીજો કોઈ બીજાના હાથનો પોતાના ધણીની અશુભતાનો લખાયેલો, તે ધીમે રહી આરણ્ય ઉઘાડી પોતાના પડોશમાં એક ડોસી રહેતી રતી તેની પાસે પેલા કાગળ આપી કહ્યું કે મા આ એક કાગળ અશુભનો અને બીજો શુભ નો છે તેમાંથી આશરે પા કલાક પછી મારા ઘરમાં અશુભનો કાગળ પેલાં આપી જજો. અને જ્યારે રમણાનમાં ચિતા ખડકાવીને હું બેસું ત્યારે એ શુભનો આપી જજો. એમ સમજાવી રાજ પાસે આવી ને થોડીવાર થઈ કે ડોશીએ કમાડ ખુબ ઠોક્યાં, ને કહ્યું કે ગુણસુન્દરી લે આ તારો કાગળ છે. તું બપોરની ક્યાં ગઈ હતી, હું તો બે ચાર ધકકા ખાઈ ગઈ, પણ તું મળી નહીં. એવા શા કામમાં ફરે છે ? ગુણસુન્દરી જેવી આરણ્ય ઉઘાડવા ગઈ કે રાજાએ કહ્યું ને મને સંતાડ નહીં તો મારી આખર જશે. ને મરવું પડશે ગુણસુન્દરીએ તેને તરતજ પેલા ખાલી રહેલા પાંચમાં ખાનામાં ઘાલી દીધો. અને તાળું વાસી દઈ કાગળ અંદર લાવી, ઉપર જેવા લાગી તો મેલો દીડો. તેથી તે રડવા લાગી કે હાય ! હાય ! આ કોની ખોટી ખબરનો કાગળ હશે ? એમ કહી ઉઠેલીને વાંચ્યો તો માંહીથી નીકળ્યું કે ફલાણે દીવસે ટેકચુંદરીઠ દેવલોક પામ્યા છે ! એ શબ્દ વાંચતાંજ તેણે મોટી કીકીયારી પાડી, અને છાજ્યાં લઈ ગહોં વાળ્યું. તે સાંભળી આસપાસથી મહોલ્લાના લોક ભરાઈ ગયા, અને કહેવા લાગ્યા કે હાય ! હાય ! બીચારી ગુણસુન્દરીનો વર મરી ગયો ! તે બીચારી બાગરાંડ થઈ ! કેટલાએક કહેવા લાગ્યા કે અરે ! બીચારીને એક છોકરું હોત તો પણ સારું ! હવે તે ગરીબ અબળાના દીવસ કેમ જશે ? તેની કેટલીએક બહેનપણીયો કહેવા લાગી ને અરે ! હવેથી તેની કાળ જેવી રાત કેમ ખુટશે ? એમ અસરપરસ લોકો વાતો કરે છે. અને ટોળે ટોળાં ભરાઈ તેના ઉપર દયાની નજરથી જુવે છે.

ધીરે ધીરે તેના સગાઓને અને નાતવાળાઓને ખબર થઈ તેઓ પણ કુકવે મુકતા આવ્યા ગુણસુંદરીએ પોતે પણ સત ચક્રાવ્યું. અને કહ્યું કે મારે તો હવે મારા ધણીની પાઘડી લેઈ બળી મરવું છે, તે સાંભળી લોકો જય અંબે, જય અંબે કરવા લાગ્યા. કેટલાએક તો તેને વારવા લાગ્યા, તેમને તમામને પોતાની નજર આગળથી કહાડી મેલ્યા, તેણે એવો તો વેશ લગવ્યો કે કોઈના મનમાં જીદું જરાપણ માનવામાં આવે નહિ, જે કોઈ તેને વારવા આવતું, તેને તે કહેતી કે હવે મારે જીવીને શું કરવું છે ! મારા સુખનો સમુદ્ર જ્યારે એકદમ સુકાઈ ગયો, ત્યારે મારે જીવીને શું સુખ ભોગવવાનું બાકી છે ? હું તો સતી થઈ સ્વર્ગમાં મારા વિયોગી ધણીને મળીશ. પછી તેણે પોતાનું ઘર પોતાની નાતને કૃષ્ણાપંજુમાં આપી દીધું, અને લોકોને પેલા કપાટ તરફ આંગળી કરા કહ્યું કે એમાં મારાં સારાં સારાં આજીવણો અને વસ્ત્રો છે તેને પણ સ્મશાનમાં લો. સ્મશાનમાં ચિત્તા ખડકાવી અંદર બેસી બોલી કે મારી પછાડી આ કપાટને પણ ચિત્તામાં હોમજો !

તે સાંભળી અંદર બેઠેલા પાંચેના જીવ લડી ગયા. અને ધૈર્ય સ્મરણ કરવા લાગ્યા. તેમણે નક્કી ધાર્યું કે હવે આપણે જીવીએ તેમ નથી. ગૂણસુંદરીએ તો તે કપાટ મુકવાનો વિચાર કર્યો, પણ તેને ચીચાર આવ્યો કે બીજાઓને તો મારે પાપ નથી, પણ રાજા હજારોનો પાળક તેને મારવો એ કામ ઘટિત નહિ. પછી પોતે પલાંડીવાળી ચિત્તામાં બેઠી, અને તેને સળગાવવાની આગા કરે છે, તેવામાં પેલી ડોસી દોડતી ધાતી આવી, પેલો શુભ સમાચારનો કાગળ તેના હાથમાં આપ્યો કે તે ખુશી આનંદમાં છે ! તે કાગળ સતીએ લઈ વાંચ્યો ને બોલી કે આતો ટેકચુંદરીકંનાં હાથનો જ કાગળ છે. અને તેઓ આનંદમાં છે. તે સાંભળી સઘળા લોકોને હર્ષ થયો, અને ગુણસુંદરીએ બળવાનું બંધ કર્યું. સૌ લોકો પોતપોતાને ઘેર વેરાઈ ગયા. ગુણસુંદરીએ કહ્યું કે હવે મેં જે ઘર કૃષ્ણાપંજુ કર્યું છે તેમાં તો હું રહેવાની નહીં, માટે હું તો મારા ધણીની પાસે જઈશ અને આ મારો કપાટ દરબારને સ્વાધીન કરીશ. એમ કહી પેલો કપાટ દરબારમાં મુકતા આવી; દરબારમાં જઈને પુછ્યું કે રાજા

સુરસિંહ ક્યાં છે? તે વખતે દરબારમાં ફક્ત ગુણસુદરી અને રાણી મણીગૌરી સીવાય કોઇ હતું નહિ, - રાણીએ કહ્યું કોણ જાણે રાતનાં ગયા છે. તે આત્મા નથી, ગુણસુદરીએ કહ્યું બાઈસાહેબ! રામજી કાંઈરમણે તો ચઢ્યા નથી? રાણીએ કહ્યું - એમ કદી બને નહિ. એ રામજી જુદા, માટે આજ પછી કોઇ દીવસ મુખમાંથી એવો શુકન કઢાડીશ નહીં, ગુણસુદરીએ કહ્યું - કદી એમ હોય, તો પછી તમારે શું કરવું? રાણીએ કહ્યું, એમ હોયજ ક્યાંથી? જો એમ હોય તો ખીજા જેવી હું નહીં કે શાંખી રહું. રાણી મણીગૌરીની બાઈઓની વાતો સાંભળી ગુણસુદરીએ રામવાળું ખાતું ઉઘાડી તેને બહાર કઢાડ્યો. તેને રાણી મણીગૌરીએ હૃદયી જાહેર પકા દીધો, રામસુરસિંહ તેને એક પણ ઉત્તર આપી શક્યો નહી. પછી ગુણસુદરીએ રામ સુરસિંહને કહ્યું કે વાઈ તમે એવા, પણ તમારા દીવાન પણ એવાજ કે? રામ બોલ્યો - એ તો હું કસાયો પણ મારો દીવાન અમૃતલાલ ધણો ડાહ્યો ને વીદ્વાન છે, તે એવો હોયજ નહી, જો તેમ મારાજાવામાં આવે તો તેને તરત શીક્ષા કરે. તેજ વખતે ખીજું ખાતું ઉઘાડી દીવાનને કઢાડ્યો. તે પણ સ્તબ્ધ થઇ ગયો. રામ આજની સુધી દીવાનને ધણો નીતીવાન અને કઠેલ માણસ સમજતો; તેના કળવામાં દીવાનનું સઘળું પોગળ આવી ગયું. તેથી તેને દશહજાર રૂપૈયાનો દંડ કરી તેમાંથી પાંચ હજાર દરબાર ખાતે રાખી. પાંચ હજાર ગુણસુદરીને આપ્યા, ગુણસુદરીએ કહ્યું કે તમારા તો દીવાન એવા અને કોટવાલ પણ એવાજ છે. રામએ કહ્યું કદાપી તેમ હોય નહિ, મારો કોટવાળ સુલેમાન ધણો દાનો છે, તે એવા તુચ્છ કામમાં ફરીજ નહિ. તે સાંભળી લાગલુંજ ખાતું ઉઘાડી કોટવાળ ભાઈને પણ બહાર કાઢ્યા, જુવો રામજી આ કોણ છે? રામએ તેને પણ પાંચહજાર દંડ કરી અડધા ગુણસુદરીને આપ્યા. ગુણસુદરીએ પુછ્યું હવે નગરશેઠ કેવાં હશે. રામ કહે કે નગરશેઠ - ધર્મનો અવતાર છે, એવું રામનું

બોલવું થયું કે તેને પણ ખાનાની અંદરથી કહાડયો. એટલે તેને પણ બે હજાર દંડ કર્યો, અને અડધા પવિત્ર ગુણસુંદરીને સ્વાધીન કર્યા, આખરે ગોરણને કહાડયો ત્યારે તેના ઉપર રાજ ધણો ગુસ્સો કરી બોલ્યો કે અમે તો સંસારી છીએ, તે વખતે ભુલીએ પણ તમે સંસાર ત્યાગ કરવાનો ઢાંગ ખતાવી આવાં કામ કેમ કરો છો. તેથી તમને જે શિક્ષા થાય તે થોડી છે એમ કહી તેનું અપમાન કરી કાઢી મુક્યો. પછી ગુણસુંદરી પેલા રૂપીયાલેષ રાણીમણીગોરીની રાજ માંગી પોતાનો ધણી હતો ત્યાં જમીને રહી.

ગુણવંતીએ ઉપલી વાર્તા પુરી કરી તેને બીજે દીવશે કંચન નગરથી રતનચંદ શેઠ કુશળ ક્ષેમ આવિ પહોંચ્યા,—

ગુણવંતીના હર્ષનો પાર રહ્યો નહિ. “વનીતાને વહાલી વાત” એ કહેવતનાં ચતુરાઈ ભર્યાં ચમત્કારે રૂપવંતીનો ધર્મ સચવાયો. શેઠનાં કુળની કીર્તિ જળવાઈ, અને પોતાનું નિમકલક્ષાલીપણું જળવાયું. શેઠે આવી કુશળ સમાચાર પુછ્યાં. સધળે આનંદ આનંદ થઈ રહ્યો ગુણવંતીએ રૂપવંતીનાં અવગુણને પ્રદાશમાં ન લાવતાં તે વાતપર ઢાંકપીછોડો કરી રૂપવંતીનાં પતીધર્મની પ્રસંશા કરી.

રૂપવંતીની ભૂષ્ટ થયેલી મતી ક્યારની એ સુધારાપર આવી હતી. પાપમાં પટ્ટ થયેલી “લલનાની લીલા”ઓની વાતો સાંભળી એ પાપપુજથી પોતે બચેલા પ્રભુપ્રાર્થના કરતી હતી, જેથી તેનું અંતકરણ શુદ્ધ-ગંગાના નીર સમું થઈ ગયું હતું. જો કે ગુણવંતી ડોસીએ પોતાની એક-એક અપવાદરૂપે પણ ન બોલતાં શેઠ ને કાને તે વાત પર ઢાંક પીછોડો કરી પોતાની પ્રસંશા કરી હતી. છતાંએ-એ રહસ્ય રૂપવંતીના અંતકરણને કોરી રહ્યું હતું.

એકાંત મળતાંજ પોતાના મનોવિકારની યથાસ્થિત વાત રૂપસુંદરી એ રતનચંદ શેઠને કહી. છેવટે ગુણવંતીની ચતુરાઈથી પોતાનો ધર્મ સચવાયેલો જણાવી પોતાની ભુલની ક્ષમા ચાચી અંતે પતિપત્ની આનંદમાં દીવશ નિર્મમન કરવા લાગ્યાં.

સમાપ્ત

જરૂર ખરીદજો ! છપાય છે !

—: છપાય છે:—
ખૂની મેના

—: અથવા :—
પ્રપંચી પ્રમદા

અની અદ્ભુત રમખરી
ડીટેકટીવ નવલકથા.
દામાંચક સાહસકર્મી અને
પ્રપંચની પરાકાષ્ઠાથી પરીપૂર્ણ
બેદ ભરમથી ભરપુર. એકવાર
જરૂર વાંચો. અગાઉથી
આક્રમક થનારને

—: કૌંમલ માત્ર :—

આઠ આની

પોષ્ટલ નંદ. પોષ્ણથી બાર આની.

નામ નોંધાવવાનું તથા મળવાનું
ટેકાણું:—

શા. યુનીલાલ મગનલાલ બુકસેલર.

રાણીતળાવ—સુરત.

જા. અ. સુ. પ્રાંતીય
ફો. ભર. નંદી બ
ર. કલકત્તા ૭૦૦૦૦૦૦૦૦૦

